

T.C.

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

TEZ

**TÜRKİYE-İSPANYA İLİŞKİLERİ
(1923-1939)**

Hazırlayan : Eyüp Uyanık

Danışman : Yrd. Doç.Dr. Türkan Başyigit

İZMİR, 2006

Yüksek lisans “Türkiye-İspanya İlişkileri (1923-1939)” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Eyüp Uyanık

01 / 09 / 2006

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ	1
I- İKİ ÜLKE İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ	5
A- TARİHSEL AÇIDAN İSPANYA ve TÜRKİYE	5
1- 20. Yüzyıla Kadar İspanya Tarihine Genel Bir Bakış	7
2- Yakın Dönem İspanyol Yönetim Yapısı	9
B- 20. YÜZYIL BAŞLIYOR	10
1- Ekonomik Alandaki Gelişmeler	10
2- Siyasal Gelişmeler	13
II- 1923–1936 DÖNEMİ	17
A- PRIMO DE RIVERA DİKTATÖRLÜĞÜ	17
1- Diktatörlüğün İlk Dönemi ve Türkiye İle İlk İlişkiler	17
a- Rejimin Ülkeye Hakim Oluşu	18
b- Rivera ve Fas Sorunu	20
c- Cumhuriyet Türkiye’si İle İlk Antlaşma	21
2- Rivera’nın İkinci Dönemi ve Diktatörlüğün Sonu	22
B- İSPANYA’DA YENİDEN CUMHURİYET	26
1- Azınlıklar Sorunu ve Özerklik Konusu	28

a- Bask Sorunu	29
b- Katalan İle Bask Karşılaştırması	31
2- Sosyal ve Kültürel Alandaki Gelişmeler	32
3- İspanya'nın Önerisi ve Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Üye Oluşu	34
C- İÇ SAVAŞA GİDEN YOL	36
1- Ülkenin Ekonomik Gelişime Ayak Uyduramaması	37
2- Toplum Yapısı	38
3- Kilisenin Rolü	41
4- Radikal Örgütlenmeler	42
D- İÇ SAVAŞIN NEDENLERİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN KISA BİR DEĞERLENDİRMESİ	44
III- İSPANYA İÇ SAVAŞI	47
A- AVRUPA, TÜRKİYE ve İSPANYA İÇ SAVAŞI	47
1- İkinci Dünya Savaşı'nın Ayak Sesleri	47
2- Yardımlar	49
3- Karışmazlık Kararı ve Türkiye'nin Tutumu	55
B- İÇ SAVAŞI HAZIRLAYAN SİYASAL ZEMİN	58
1- Cumhuriyetin Sorunları	59
2- Karanlık Yıllar	62
C- 1936: PATLAMA YILI	63
1- İspanya'da Son Seçim	63
2- Seçimin Etkileri	65
D- İÇ SAVAŞ	68
1- Darbe Girişimi ve Devrim	69
2- İspanya'daki Darbeye Türkiye'den Bir Yorum	73
3- Devrim'den İç Savaşa	75
4- Askerlerin İlerleyişi	77

5- Kimliği Belirsiz Denizaltılar	82
a- Gemilerin Batırılması ve Olayların Türk Karasularına Sıçraması	82
b- Nyon Konferansı ve Türkiye	84
6- İç Savaşta Milliyetçilerin Üstünlüğü	86
IV- İÇ SAVAŞIN BİTİŞİ ve SONUÇLARI	89
A- SAVAŞ SONA ERİYOR	89
1- Kaçınılmaz Sona Doğru	89
2- Türkiye'nin Franco İspanya'sını Tanıması ve Casado Cuntası	90
2- Kanlı Savaşın Sonu	93
B- İÇ SAVAŞIN SONUÇLARI	95
1- İspanya'nın İçine Düştüğü Durum	95
2- Diktatör Franco ve Getirdiğı Rejim	97
3- Türkiye ve İspanya Ateşin Dışında Kalıyor	99
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	106
KRONOLOJİ	112
ANLAŞMALAR	118
BELGELER	127
RESİMLER	133

ÖZET

Türkiye ve İspanya 20. yüzyılın başında tarihlerinin belki de en zor yıllarını yaşamışlardır. Türkiye’de asırlardır süregelen Osmanlı’nın yıkılmasının ardından Atatürk’ün önderliğinde Cumhuriyet yönetimi benimsenmiştir. Elbette bu yönetim kurulurken de birçok zorluklar yaşanmış fakat sonuçta Türkiye Cumhuriyeti uluslar arası sahada itibarlı yerine kısa sürede ulaşmıştır. Buna karşılık İspanya ise 20. yüzyıl başında iç karışıklıkların doruk noktasına ulaştığı ve nihayetinde iç savaşın yaşandığı bir ülke olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kanlı iç savaş süresince Türkiye’nin ve Avrupa’nın önde gelen ülkelerinin tutumları, Akdeniz ve bunun uzantısı olarak Avrupa güvenliği konusunda yapılanlar ve yaklaşan II. Dünya Savaşı öncesinde özellikle Almanya ve İtalya’nın savaşın hazırlık provalarını bu ülkede yapmaları önem arz eden konulardır.

Türkiye ile İspanya ilişkilerinin 1923–1939 yılları arasındaki döneminin incelendiği bu çalışmada, Türkiye’nin, Cumhuriyet’le birlikte dünya barışı ilkesi çerçevesinde İspanya ile de aynı doğrultuda ilişkiler geliştirmesi üzerinde durulan konulardandır. Bunun yanı sıra İspanya’daki karışıklıklar Türkiye açısından değerlendirilmiş, İspanya’nın neleri yanlış yaparken Türkiye’nin nerelerde doğru yolları izlediği bulunmaya çalışılmıştır. Bu sayede iki ülke arasında her alandaki benzerlikler ya da farklılıklar da göz önüne serilmiştir.

ABSTRACT

Turkey and Spain had lived probably the most rigid years of their history at the beginning of 20th century. In Turkey, after collapsing of Ottoman Empire, with the leadership of Atatürk, regime of republic had come to the rule. Of course, while building this system up, a lot of arduousness had occurred but at least Turkey Republic had reached his trustworthy place in international area. On the other hand with the beginning of 20th century, Spain had become a country of civil disorder and at the end Spanish Civil War was occurred. During this bloody civil war the most important subjects are the conduct of Turkey and the leader countries of Europe, Mediterranean and as a part of this Europe's security reactions and the preparations on in this country about forthcoming Second World War especially by Germany and Italy.

In this study which is about the period of 1923 to 1939 of Turkey-Spain relations, one of the subjects is Turkey's "peace at the world" policy and as a result of this policy the positive relations of these countries. Besides that the disorders in Spain during this period is considered at the aspect of Turkey. In this study, it would like to be found out what Spain did wrong and contrarily in which sides Turkey had chosen the right ways. With this, in every area, similarities and variances in both of these countries is tried to be demonstrated.

ÖNSÖZ

20. yüzyıl Avrupa'sının birçok çalkantılara, savaflara, çöküşlere ve yükselişlere sahne olduğunu hepimiz biliriz. Bu asrın özellikle ilk yarısında Avrupa ve onun etkilediği çok geniş bir coğrafya kanlı mücadelelerin yaşandığı, güç dengelerinin devamlı değiştiği, birçok ulusun hayatta kalma mücadelesi verdiği ve tabii ki bir kısmının yok olarak ya da güçlü ülkelerin güdümüne girerek benliğini kaybettiği bir zaman dilimi olarak tarihteki yerini almıştır. İşte bu Avrupa'nın pek de göz önünde olmayan, sorunlarını daha çok kendi içerisinde yaşayan ve bu iç sorunlarından dolayı bölgedeki güçlü komşuları kadar bu coğrafyada söz sahibi konumuna gelememiş bir ülke bulunmaktadır: İspanya.

İspanya, 15. asırdan itibaren denizciliğe düşkün insan yapısının getirdiği bir anatominin sonucu olarak sömürgeci ülke mantığını oturtmuş ve bu sayede özellikle daha önce keşfedilmemiş Amerika Kıtası'nı bularak, güneyinde mutlak egemen durumuna gelmiştir. Bu yolla zenginleşmiş ve Avrupa'nın hatırı sayılır ülkelerinden biri olmuş, dilini günümüzde de gözlemleyebileceğimiz gibi çok geniş bir coğrafyaya yayarak Dünya'nın en çok konuşulan dillerinden biri haline getirmiştir. Fakat zaman içerisinde etkinliğini kaybederek yoksullaşmış, iç sorunlarından da başını kaldıramayacak bir hale gelerek hemen hemen her şeyini kaybetmiştir. Bununla birlikte gelişen Avrupa'ya ayak uydurmasına imkân kalmamış ve eski güçlü günlerinden çok uzak bir duruma gelmiştir. Avrupa'da I. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra ülkeler taşları yerlerine oturtmaya çalışırken ve haksızlığa uğradığını düşünenler yeni bir savaşın hazırlığını yaparken İspanya'da iç çalkantılar dönemi her zamankinden daha fazla bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Sonucunda II. Dünya Savaşı'nın ilk habercisi veya Avrupa'nın büyük devletleri için ısınma turları diyebileceğimiz İspanya İç Savaşı 1936'da patlak vermiştir.

İspanya ile Osmanlı arasındaki ilişkiler de tarihin sayfalarında genelde uzak, soğuk ve pek de dostane olmayan bir şekilde yaşanmıştır. Akdeniz’de egemen ülke konumunu sağlamak ve korumak amacıyla güden bu ülkelerden Osmanlı, sadece Akdeniz sınırları içerisinde bir egemenlik peşinde koşarken İspanya ise batıdaki Atlas Okyanus’una ağırlık vermiş, bununla birlikte orta Akdeniz’de de güvenliğini tehdit eden Osmanlı Devleti’nin deniz gücü ile çarpışmıştır. İki ülkenin geçmişinde bunların haricinde fazlaca önemli bir şey yaşanmamış ve nihayet 20. yüzyıl ile birlikte yeni bir Türkiye ve bambaşka koşullarda İspanya karşımıza çıkmıştır.

Bu konuyu seçerken amacım, ülkemizde pek fazla incelenmemiş bir alanı Türkiye ile İspanya arasındaki ilişkileri incelemek ve İspanyol tarihi ile bizim tarihimiz ve geçmişimiz arasında olabilecek bir takım benzerlikleri bulabilmektir. 20. yüzyılın Avrupa’da özellikle iç savaşların yoğun olarak da yaşandığı bir dönem olduğu dikkate alındığında, bunların içinden en uzun süren, en kanlı olan, kökenleri en eskiye dayanan ve diğerlerinden farklı bir yapıya sahip olan İspanya İç Savaşı’nın da bu dönemde cereyan etmesi konunun önemini daha da arttırmıştır. İç savaşın çıkış nedenleri, ülkenin bu duruma nasıl geldiği, yönetim zafiyetleri, halkın kutuplaşması, ekonomik zorluklar vb. nedenlerin izahı ile birlikte bu süreç değerlendirilmeye çalışılmıştır. Elbette Türkiye açısından da aynı sürece temas edilerek iki ülkenin göreceli olarak avantaj ve dezavantajlarına değinilmiş, karşılaştırmalar yapılarak çeşitli neticelere ulaşılmaya gayret gösterilmiştir.

İspanya ve Türkiye’nin 20. yüzyılın ikinci çeyreği süresince inceleyeceğimiz bir periyotta, karşımıza çıkan yöneticilerinin yönetim anlayış ve becerilerinin ülke geleceğini ne denli etkilediğini açık bir şekilde görebilme imkânı yakalayabiliriz. Elbette bu süre zarfında tarihin belki de en büyük önderi olan Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye’nin başında bulunması, hangi ülkeyle kıyaslırsak kıyaslayalım durumun Türkiye lehine gelişmesi sonucunu verecektir. Bu sayede farklı açılardan Atatürk’ün izlediği yolun ve yaptıklarının eşsizliğine tekrar tanık olma fırsatı bulabiliriz.

Bu dönem içerisinde özellikle Akdeniz güvenliği konusunda Türkiye’nin izlediği aktif ve girişken politika, İspanya merkezli tartışmalarda Avrupa’nın ve Dünya’nın büyük devletleriyle aynı arenada söz hakkı bulmamızı sağlamıştır.

Türkiye'nin Atatürk dönemindeki başarılı dış politika hamlelerinin arasında diğerlerine oranla nispeten küçük gibi görünse de İspanya konusu da doğrudan ya da dolaylı şekilde yer almıştır. Hem uzun yıllardır merak ettiğim ve ilgimi çeken bu konuyu bu denli geniş araştırma fırsatı bulmamın, hem de daha az bilinen ve geriplanda kalmış bir alanın bir yerinden tutarak çeşitli kaynakların görüşleri ışığında bir sentez yapmamın kendi açımdan gerçekten çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu fırsatı bana veren başta tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Türkan Başyığıt olmak üzere emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Eyüp Uyanık

İzmir, 2006

GİRİŞ

Avrupa'nın geri kalanına göre İspanya uzun yıllar boyunca coğrafi, ekonomik ve tarihsel olarak yalıtılmış bir ülke olarak kalmıştır. Aynı anda hem muhafazakâr hem devrimci, hem geleneğe göre yaşayan hem de mizaç olarak aşırılıklara kaçan insanlara sahip bir ülke görüntüsü veren İspanya uzun yıllar boyunca toprağa bağımlı olarak varlığını sürdürmüştür. Ülkenin halkı da doğal olarak genel itibariyle sert, cömert, bağımsız yaşamaya ve ahlaki katılığa düşkün bir yapıya sahip olmuştur¹.

15. yüzyıldan itibaren özellikle Kuzey Afrika ve Güney Amerika'daki sömürgeleriyle dünyanın sayılı güçlerinden biri olan İspanya, Veraset Savaşlarıyla birlikte gerilemeye başlamıştır². Bourbon Hanedanı'nın tahta çıkmasıyla neticelenen on üç senelik savaşlar, aslında İspanya'ya çok şeyler kaybettirmiş ve bu ülke bir daha eski günlerinde olduğu kadar hiçbir zaman güçlü olamamıştır. Jules Ferry'nin deyişiyle "*sanayi politikasının çocuğu olan sömürge politikası*"³nın büyük çaplarda yaşandığı 19. yüzyılda İspanya, Fas'ın bir bölümü hariç elindeki son sömürgeleri de kaybetmiş ve bu toprakları kontrol edebilmek için ise büyük çaba harcar duruma gelmiştir⁴. 20. yüzyıl ise, tarihinde karşılaştıklarına kıyasla bu ülkeye çok daha tehlikelisini, İç Savaşı getirmiştir.

İspanya'nın uzun yıllar boyunca en önemli meselesi, yokluk ve sefalet olmuştur. Yoksulluğun başlıca sebebi de tabiattır. İklim şartları tarıma elverişli olmadığı ve enerji kaynaklarının da çok yetersiz olduğu ülke⁵, Avrupa'nın fakir ve kimsesiz akrabası konumundaydı. Kapitalizm, büyüyen fabrikalarıyla hemen hemen

¹ George Woodcock, *Anarşizm*, Kaos yay., İstanbul, 2001, s.371.

² *Hürriyet*, 7 Temmuz 2002.

³ S. Pacteau, F.C. Mougel, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, İletişim yay., İstanbul, 1995, s.46

⁴ Louis Bertrand, *İspanya Tarihi*, Kanaat yay., İstanbul, 1940, s.227.

⁵ *Meydan Larousse*, s.452-453.

tüm Avrupa'da kökleştiği bir sırada, İspanya hala feodalizmin kapalı kaleleri içinde adeta bir mahkûm konumundaydı⁶. Zaten sanayi çağını yaşamakta olan Avrupa'da nüfusunun çok büyük bir çoğunluğunu tarımla uğraşanların teşkil etmesi, ülkenin ekonomik durumunun hangi boyutta olduğunu tahmin edebilmek için yeterli bir veriydi⁷.

I. Dünya Savaşı galiplerinin diğer ülkelere dayattıkları yaptırımlar (silahsızlanma, geçici toprak işgalleri, savaş tazminatının ve tamirat bedellerinin ödenmesi vb.), 1939 yılına kadar Avrupa'nın siyasi, askeri ve ekonomik alanda derin sarsıntılara uğramasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da Milletler Cemiyeti başarısız olmuş ve barış-güvenlik maksatlı yüzlerce anlaşma hiçbir işe yaramayan birer kâğıt parçaları haline gelmiştir⁸.

Atatürk Türkiye'si ise bu dönemde uluslararası barışın korunması için yapılan tüm çabalara katılmış ve dünyadaki güven verici bir istikrar unsuru olarak her ortamda itibar ve iyi kabul görmüştür. Ancak tüm çabaların bir şekilde boşa çıkacağını bilen ve yaklaşan savaşı çok iyi etüt eden Atatürk, ülke politikalarını çok hassas bir şekilde yönlendirmiş ve ülke menfaatlerini en üst seviyede tutacak şekilde gelişmelere paralel olarak çeşitli uluslar arası oluşumların içinde bulunmuştur. Bunlardan biri de İspanya İç Savaşı ile bağlantılı olarak Akdeniz'deki ticari ve askeri güvenliğin sağlanması için toplanan Nyon Konferansı ve sonucunda imzalanan Nyon Anlaşması'dır. İleride detaylı olarak incelenecek olan bu konuda Türkiye'nin göstermiş olduğu tutum, genç devletin henüz o yıllarda uluslar arası arenada söz sahibi ve kabul gören bir ülke olduğunu göstermektedir.

Nyon Konferansı dışında Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliği de bu dönemde ayrı bir öneme sahiptir. Türkiye'nin I. Dünya Savaşı sonrası tesis edilen dünya düzeninin korunmasından yana olan statükocu ülkeler tarafına kayması ve Milletler Cemiyeti'ne İspanya'nın teklifi üzerine davet edilmesi tarihi açıdan önem arz eden ayrıntılardır.

⁶ Hasan Âli, *İspanya'da Neler Oluyor?*, Bozkurt yay., İstanbul, 1936, s.23.

⁷ *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, II, Cem yay., İstanbul, 1968, s.305.

⁸ Aptülâhat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1991, s.159-160.

20. yüzyılda yaşanan iç savaşların coğrafi dağılımı bütün kıtaları kapsar. Ancak bu savaşların içinde, İspanyol İç Savaşı (1936–1939) ayrı bir yere sahiptir. Yüzyılın bütün ideoloji ve siyasal doktrinlerinin hesaplaştığı bir arena olarak öne çıkan İspanya'da, İkinci Dünya Savaşı'nın küçük bir örneği yaşanmıştır. Faşist İtalya ve Almanya zaman zaman savaş uçaklarını da kullanarak Cumhuriyet'e karşı savaşan Franco cephesini desteklemişler; Sovyet Rusya da işçi kanadına silah ve para yardımı yapmıştır.

İspanyol İç Savaşı, 14. yüzyıldan beri var olan ve giderek olgunlaşan siyasal programların ve ideolojik görüşlerin, kısaca insanlığın gelecek arayışını esinleyen düşüncelerin, II. Dünya Savaşı öncesinde son bir kez parlayıp alevlendiği büyük bir tarihsel olaydır. Ardından ideolojik olarak tam tersi bir dönemin gelmesi (Frankizm'in İspanya'ya hâkim olması, Nazilerin Avrupa'yı işgalleri, Rusya'da Stalinist otokrasinin güçlenmesi, 1939 Hitler-Stalin Paktı, savaş sonrasında Amerikan Barışı) en göze çarpıcı olaylar olarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır.

Burada konumuz olması itibariyle inceleyeceğimiz İspanya İç Savaşı ile ilgili bir ayrıntıya da değinmeden geçemeyeceğiz. İspanya İç Savaşı sırasında Cumhuriyetçilere zamanın birçok aydını destek vermiş ve mücadelelerinde onlara tüm dünyaya seslerini duyuracak şekilde sahip çıkmıştır. Bu destek onlar savaşı kaybettikten sonra da sürmüş ve dünya tarihi ve edebiyatına mal olan eserler bile ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetçilerin temsil ettiği davaya destek çıkan bu aydınlar arasında André Malraux'dan Ernest Hemingway'e, George Orwell'den Pablo Neruda'ya kadar birçok kişi bulunmaktadır. Ancak aynı yüzyılın sonlarında, 1996'da Saraybosna'ya baktığımızda, Sırp vahşetine maruz kalan on binlerce insanın yanında aydınlar yerine, birkaç istisna dışında sağırılık ve körlük bulunacaktır⁹. İnsanlığın ikiyüzlülüğü maalesef insanın karşısına hiç beklemediği ve düşünmediği zamanlarda bile çıkmaktadır.

Ünlü Meksikalı edebiyatçı Carlos Fuentes, günümüzde Latin Amerika'daki ülkelerin daha geniş olan kültürel sınırları İspanya ve Portekiz aracılığıyla tüm Avrupa'ya yayılmış olsa da, ulusal kültürleri ile fiziksel sınırlarının tam olarak çakıştığını belirtmektedir. Bunun sonucunda da federalist ruhun Latin Amerika'ya

⁹ Server Tanilli, *İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?*, Adam yay., İstanbul, 2003, s.372-373.

yerleşmesi koşuluyla buradaki cumhuriyetlerin birleştirmesine kadar gidebilecek bir sürecin yaşanabileceğini düşünmektedir¹⁰. Özellikle Güney Amerika'nın dünyanın ilgisizle daha yoğun karşılaşabileceği ve etkin gücün bugüne kadar çok daha fazla bulunduğu Kuzey Amerika'dan Güney Amerika'ya kayabileceği ihtimali gözden kaçırılmamalıdır. Bu noktada da belki de kilit rolü İspanya ve onun Portekiz'le birlikte götürdüğü kültürün "*eski dünya*" tarafından algılanması oynayacaktır. O eski dünyanın en eski üyelerinden biri olan Türkiye de, ilerleyen yıllarda karşısına çıkabilecek çok daha büyük fırsatları şimdiden görüp çizeceği yolu bu istikamette belirlemelidir.

¹⁰ Carlos Fuentes, "Federalist Yol", **Yüzyılım Sonu**, (Ed.:Nathan Gardels.) Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 1995, s.94.

I- İKİ ÜLKE İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

A- TARİHSEL AÇIDAN İSPANYA ve TÜRKİYE

İspanya, kuzeyde Atlas Okyanusu ve Pireneler, doğuda ve güneydoğuda Akdeniz, güneybatıda Atlas Okyanusu, batıda Portekiz ve Atlas Okyanusu ile sınırlı olup, yüzölçümü 503.060 km²'dir¹¹. Bu coğrafi konumu ile Akdeniz'in batı ucundaki bu ülkenin, bu denize göre tam ters tarafında Türkiye yer almaktadır. Bu iki ülke aynı zamanda XVI. yüzyılda Akdeniz'de egemenlik savaşı veren iki süper gücün bir anlamda mirasçılarıdır. Aralarındaki ilk anlaşma 1782 tarihinde imzalanan *Barış, Dostluk ve Ticaret Antlaşması*'dır. Bu antlaşma, çağdaş Türk-İspanyol ilişkilerinin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir¹².

Türk toplumu ile İspanyol toplumu arasındaki paralellikler aslında ilk anda akla gelenden çok daha fazladır. Her şeyden önce haritaya bakıldığında biri doğuda, biri batıda Avrupa'nın uç noktalarını oluşturan, biri kare, diğeri dikdörtgen iki yarımada görülür. Coğrafi yapıları ve konumları bu iki ülkenin çok benzer bazı ortak yanlarını ortaya koymaktadır. Anadolu yaylası ve Kastilya, fiziksel yapıları açısından birbirlerine çok benzemektedir. Aslında İspanya'nın üçte ikisi İç Anadolu gibidir. İşte belki de bu coğrafya ve sert iklim şartları, kolay kolay eğilmez, katı, gururlu fakat hoşgörüsü olmayan, düş gücü sınırlı bir insan tipi ortaya çıkarmaktadır¹³.

Akdeniz tarihinde 16. yüzyılın ikinci yarısı İspanya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun bu deniz üzerinde hâkimiyet tesis etme mücadelesinden ibarettir. 1571'deki İnebahtı Deniz Savaşı İspanya açısından büyük bir zafer, bizim açımızdan ise çok acı bir yenilgiyle sonuçlanmış ve tarihin sayfalarında önemli bir yer

¹¹ Meydan Larousse, C.VI, Meydan yay., İstanbul, 1971, s.449.

¹² www.mfa.gov.tr (Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi. Güncelleme tarihi: 17 Mayıs 2005)

¹³ Nilgün Cerrahoğlu, *Bir Kanlı Gül İspanya*, Tekin yay., İstanbul, 1987, s.30.

edinmiştir. Bununla birlikte iki ülke arasında çok eskiye dayanan güçlü bir bağ bulunmaktadır. İspanyolların Amerika Kıtası'ndan getirerek doğuya kanalize ettikleri bol miktarda gümüş, iki ülkenin birbiri ardına uğradıkları enflasyon ve ekonomik kargaşanın temel kaynağıdır¹⁴. 17. yüzyılda İngiliz ve Hollandalılar Akdeniz'e hâkim olunca, iki eski rakip ülke kendi köşelerine çekilerek daha az münasebet içerisine girmeye başlamışlardır.

Tarihi açıdan iki büyük imparatorluğun torunları olan bu iki toplumda, milliyetçiliğin çok güçlü olduğunu görüyoruz. Ayrıca bu şatafatlı geçmiş ve zaman zaman bu geçmişe duyulan özlem, gerek İspanya'nın gerekse Türkiye'nin daha mütevazı olan bu günkü statülerini kabul etmekte güçlük çekmelerine neden olmaktadır. Sekiz yüzyıl Arap hâkimiyeti altında kalan, dört yüz yıl boyunca da çehresini Latin Amerika'ya dönen İspanya gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da ciddi anlamda ilk batılılaşma hareketleri ancak 19. yüzyılda görülmüştür. Türkiye gibi İspanya da belli bir kimlik sorunu yaşamıştır. Şu farkla ki, İspanya'nın her şeye rağmen temelde Avrupalı olduğunun bilincinde olmasına karşın Türkiye'de, son yıllarda meydana gelen gelişmelere ve genel kaniya karşın alternatif yollara yönelebilecek bir nüfusun olduğu da bir gerçektir.

İspanya'nın, yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı diğer Avrupa toplumlarıyla olan farklılığı sanatçılar ve siyaset adamları tarafından daima vurgulanıp ayrıcalıklı bir unsur olarak yansıtılan değerler bütünü olarak ortaya çıkarılmıştır. Örneğin ünlü filozof Ortega y Gasset "*Avrupa: İspanya'nın tüm sancuları bu kelime ile başlayıp, bu kelime ile bitiyor.*" demiştir. Uzun yıllar boyunca Frankist İspanya'nın turizm kampanyasının posterleri ise "*İspanya farklıdır.*" sloganı ile yetinmiştir. Avrupa arenasında özellikle Frankist rejim altında İspanya, tıpkı Türkiye'nin yaşadığı gibi büyük bir yalnızlık ve ikinci planda kalma sendromu yaşamıştır¹⁵.

İspanya ve Türkiye coğrafyaları itibariyle birbirlerine uzak olmalarına rağmen sanki aynı haritada yan yana gelmiş gibidirler. Ortak paydaları olan Akdenizlilik, insanların büyük kısmının ruhlarına kazınmıştır. Bu özellik onlara temelde birtakım benzerlikleri de sağlamıştır. Bunun yanı sıra her iki ülkenin tarihi

¹⁴ Halil İnalcık, "İspanyol Arşivleri Hakkında", *Bellefen*, XX/78-80 (1956), s.230-236.

¹⁵ A.g.e., s.30.

de, dini temeller üzerine kurulu yönetim tarzından ayrılmada ve uluslaşma sürecinde bu ülkelerin Avrupa'yı çok geriden takip ettiğini göstermektedir¹⁶.

Çok çeşitli yönlerden birbirine benzediğinden bahsettiğimiz Türk ve İspanyol insanının kültürel ve insan ilişkileri konusunda da birbirlerini anımsattığına değinen Nilgün Cerrahoğlu şu görüşlere yer vermektedir: *“Fiziksel bakımdan bize benzeyen İspanyol insanının hayatında da bazı öğeler kültürümüze çağrışım yaptırıyor. Örneğin kadın-erkek ilişkileri. Özgürlüğünü keşfetmekte Avrupalı hemcinslerinden geride kalan İspanyol kadını, Türk kadını gibi geleneksel modellere uyuyor. Hatta meslek sahibi olan, çalışan Türk kadınının İspanyol kadınından daha ileride olduğunu söyleyebilirim. Ancak Türkiye’de olduğu gibi İspanya’da da kadının kendini toplumda kanıtlaması, önce parmağına evlilik alyansını takmaktan, ardından da çocuk yapmasından geçiyor. Çalışan kadın için bile işte başarı çok sonra geliyor. İspanyol erkeği ise hem Katolikliğin bağnaz yanlılarını hem de Arap-İslam etkisinin getirdiği bazı öğeleri benimsediği için kadın üzerinde tahakküm etmeyi seven bir yapıya sahiptir. İspanyol erkeğini tanıyınca, neden tüm Batı dillerine geçen “Macho” kelimesinin İspanyolca’dan geldiğini anlıyorsunuz. Sadece, bizdeki “Doğu kederciliği” yok İspanyollarda. İspanyollar sonuna kadar yaşamayı seven, eğlenmesini bilen, bizim gibi mutluluğu haram saymayan bir toplum...”¹⁷*

1- 20. Yüzyıla Kadar İspanya Tarihine Genel Bir Bakış

20. yüzyıla kadar İspanya tarihini fikir vermesi açısından kısaca özetlemeye çalıştığımızda günümüze yönelik en göze batan özellikler, Arap ve İslam etkisiyle birlikte oluşan karşıt inançlara olan derin hoşgörüsüzlük ve Amerika, Afrika ve Asya’ya yayılmış *“dört katalı imparatorluk”* olarak karşımıza çıktığını görürüz¹⁸.

İspanya, Portekiz egemenliğindeki topraklar dışında tüm Güney ve Orta Amerika’da uzun süre egemenliğini sürdürmüştür. Kuzey Amerika’ya ilk yerleşenler de İspanyollar olmuşlar ve Kanada’da yüz yıldan fazla süren bir egemenlik

¹⁶ Semih Eryıldız, *Yöre ve Bölge Araştırmasında Türkiye ve İspanya*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1993, s.12.

¹⁷ Nilgün Cerrahoğlu, a.g.e., s.31.

¹⁸ Semih Eryıldız, a.g.e., s.86.

kurmuşlardır. Bunlara ek olarak 1500'lerin ikinci yarısında Portekiz Krallığını da İspanya Kralı temsil ettiği için bütün İberya ve hemen hemen tüm Amerika Kıtası, İspanyol yani "Kastilya" egemenliği altında bulunmuştur. 17. yüzyılın sonlarına dek 24.575.000 km² toprakları ile Osmanlı İmparatorluğu'nu toprak bakımından geçen tek devlettir. Nüfus bakımından ise 33 milyon nüfusıyla en kalabalık Hıristiyan devleti olmakla birlikte, bu hususta Hindistan, Osmanlı İmparatorluğu ve Çin'den sonra dördüncü sırada yer almıştır¹⁹.

İspanya, dönemin en önemli kavgalarından olan Afrika ve Hindistan yolundaki çatışmalarda 17. yüzyıl ortalarına kadar söz sahibi olarak iddiasını sürdürmüştür. Pasifik ve Atlas Okyanusu'ndaki adalarda egemen olmuş, bunların içinde en önemli olarak Filipinleri yönetimi altına almıştır. Dünya egemenliği için önemli kozlar olan bu adalardan son olarak Küba, Karayipler ve Filipinler'i 1896 yılındaki savaşta Amerika Birleşik Devletleri'ne kaptırmıştır²⁰.

Latin Amerika ülkeleri İspanyol sömürgeciliğinden Monroe Doktrini vasıtasıyla kurtulmuş ama bu kez de Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal ve ekonomik nüfuzu altına girmişlerdir. Aslında Monroe Doktrini, İspanya'nın Güney Amerika nüfuzunu yok ederken Amerika Birleşik Devletleri'nin de arka bahçesini oluşturan tam bir sömürgecilik doktrinine dönüşmüştür²¹. Sonunda İspanya, 1898 yılında uzun yıllardır sahip olduğu büyük devlet statüsünü de kaybetmiştir²².

Görüldüğü gibi İspanya uzun yıllar boyunca dünya imparatorluğu kurmak için yoğun gayret sarf etmiş ve bunu da kısmen başarmıştır. Ancak bu çok büyük arazide etkisini sürdürmek doğal olarak çok zor, masraflı ve yıkıcı olmuştur. Keşfedilen yerlere yerleştirilen halklar bir süre sonra bağımsızlıklarını kazanmak için savaşımlar vermişler ve sömürgeler sırayla İspanya Devleti'nin elinden çıkmıştır.

İspanya'nın tarihte ne denli büyük bir coğrafyada etkili olduğunu anlamak için bugün İspanyolca konuşulan yerlere bakmak yetecektir. İspanyolca, anadil olarak bugün dünyada en çok konuşulan diller arasındadır. İspanyol tarihinin bu yönü ile bizim tarihimiz arasında dönemsel ve temel anlamda birtakım benzerlikler

¹⁹ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar Latin Avrupa-Amerika*, Kültür Bakanlığı yay., İstanbul, 1996, s.711-712.

²⁰ Semih Eryıldız, a.g.e., s.87.

²¹ H.Berke Dilan, *Siyasi Tarih 1914-1939*, Alfa yay., İstanbul, 1998, s.73-74.

²² Yılmaz Öztuna, a.g.e., s.712.

tespit etmek elbette zor olmayacaktır. Hem Osmanlı hem de İspanya bir “*Cihan İmparatorluğu*” kimliğine soyunmuş, büyük coğrafyaları etkilemiş ve izleri bugün de devam eden özelliklerini gittikleri yerlere bırakmışlardır. Tabii ki kullandıkları yöntemler, araçlar ve ilgi alanları birtakım farklılıkları da beraberinde getirmiştir. İspanyollar denizciliği çok etkin bir biçimde kullanarak deniz aşırı bölgelerde etkinliklerini sağlarken, Osmanlılar büyük oranda bir kara toplumu olarak kalmış ve genelde uzandıkları bölgelere karadan ilerlemişlerdir. Bunun yanı sıra Osmanlı’da bir sömürge anlayışı olmadığından ne İngilizler ne de İspanyollar gibi gidilen yerlerde kendi dilini, dinini ve kültürel yapısını dayatmaması, bugün gözlemlediğimiz farklılıkların temelini oluşturmaktadır.

2- Yakın Dönem İspanyol Yönetim Yapısı

İspanya’nın çok yakın geçmişe kadar kullandığı yönetim yapısının kökeni, 1812 tarihli Cadiz Anayasası’na dayanmaktadır²³. Bu anayasada geçen sistem Napolyon modelinden esinlenerek oluşturulmuştur. İl ve belediye gibi iki birimin varlığına dayanan sistemin, 1978 yılına kadar ayakta kaldığını görmekteyiz. İl sistemi, merkezi yönetimin taşradaki yetkilerini kullanan ve merkeze bağlı birimlerden oluşmaktaydı. İspanyol sisteminin tümü, hem 1876–1923 yılları arasında kapsayan Bourbonlar döneminde, hem de teknokrasinin ve plancılığın ön plana çıktığı 1960–1970 yılları arasında merkezîyetçi yapısını korumuştur²⁴.

Tüm bu yönetim şemasının üzerinde İspanya tarihi Avrupa’nın diktatörler açısından en zengin tarihi olmuştur. Bu nedenle çok yakın zamana kadar İspanya’da

²³ 19. yüzyılın başlarında, İspanya Parlamentosu, ortaçağlardan kalma geleneksel belediye kurumunu yeni liberal rejimin bir simgesi olarak canlandırmayı denemiştir. Bununla birlikte, Fransız Devrimi’nin siyasal kurumlar ve kavramlar üzerindeki etkisi, yerel yönetimlerin merkezi güce bağımlı olarak tutulmasını gerekli kılmaktaydı. Nitekim İspanya’da il sistemi, Napolyon’un il modeline uygun bir biçimde, 1833’de merkezi yönetimin bir basamağı olarak kurulmuştur. Devletçe alınan önlemlerin ülkenin her yanında aynı biçimde uygulanabilmesi için, illerin başına merkezce atanan valiler getirilmiştir. Valiler, 1833–1882 yılları arasında, ulusal birlik ve bütünlüğün başlıca koruyucuları olarak görev yapmışlardır. 1882’den itibaren, Katalonya ve Bask bölgelerinde ulusçuluk akımları güçlenip halktan da destek bulunca, illerin yeniden tanımlanması zorunlu hale gelmiştir. İller, bu tarihten itibaren birer yerel yönetim birimine dönüştürülmüş ancak yine de merkezin taşradaki uzantıları olma niteliklerini korumuşlardır. Bütün 19. yüzyıl boyunca iller, bölgesci, federalist ve köktenci akımların kaynağı olmayı sürdürmüşlerdir.

²⁴ Ruşen Keleş, *Fransa ve İspanya’da Yerinden Yönetim*, Erk yay., Ankara, 1994, s.59.

diktatör kelimesi, diğer birçok Avrupa ülkesinin aksine şaşırtıcı bir kelime niteliği taşımamıştır. Özellikle 19. yüzyılın başından itibaren ortaya çıkan asker diktatörlerin sayısı oldukça fazladır²⁵.

B- 20. YÜZYIL BAŞLIYOR

1- Ekonomik Alandaki Gelişmeler

İspanyol ekonomisinin 20. yüzyıl başlarındaki durumunu anlayabilmek için biraz daha eskiye giderek sömürgelerinin elinde olduğu dönemde elde ettiklerine bakmamız gerekir. Bu konuyu irdelediğimizde karşımıza çıkacak olan tablo, aslında 16. yüzyıldan itibaren Amerika'dan elde edilen altınların İspanya'nın ekonomik gelişimine en ufak bir yardım bile göstermeksizin Almanya'ya ve Hollanda'ya akıp gittiğini göstermektedir. İspanya'nın bu işte oynadığı rol, bir geçiş güzergâhı ülkesi olmaktan ileri geçememiştir. Hâlbuki aynı altınlar, Hollanda ve Almanya'da endüstrinin ve buna bağlı olarak da ticaretin ilerlemesinde en önemli yapı taşı teşkil etmişlerdir. Yani bu ülkelerdeki ekonominin temeli çok öncelerden ve aslında İspanyol sömürgesi olan topraklardan elde edilen gelirlerle atılmıştır. İspanya'nın, isyan eden sömürgelerine karşı yaptığı savaşlarda bile silahlarını Hollanda'dan satın almak mecburiyetini duyması, o zamanki Hollanda ile İspanya sanayisinin durumları hakkında bize önemli fikirler verebilir²⁶.

İşte bu şartlar altında Küba'nın da elden çıkmasıyla ilk aşamada 19. yüzyılın sonlarında İspanya ekonomisi iyice bunalım içine girmiştir. Ancak 20. yüzyılın ilk çeyreğinde İspanya'nın bir 25 yıl daha göremeyeceği derecede önemli ekonomik gelir elde etmesini sağlayan bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmede Katalonya, özellikle endüstriyel alanda başrolde olmuş ve onu Bask sınırlarındaki Vizcaya ve Guipuzcoa bölgeleri izlemiştir. İlerleyen yıllarda özellikle Katalan etkisi ile küçük kıpırdanmalar yaşansa da, ekonomideki esas gelişme I. Dünya Savaşı ile birlikte

²⁵ Arthur Conte, *Diktatörler Yüzyılı*, Boğaziçi yay., İstanbul, 2002, s.190-191.

²⁶ Hasan Âli, *İspanya'da Neler Oluyor?*, Bozkurt yay., İstanbul, 1936, s.22-25.

gelmiştir. Ancak yine de bu olumlu gelişmelere rağmen I. Dünya Savaşı'ndan sonra bile İspanya, endüstriyel alanda yeterli sıçramayı yapamamıştır. Bu sıçramayı engelleyen 19. yüzyıldan kalma coğrafi, ekonomik ve kültürel faktörler azalmışsa da yeni yüzyılın başı itibarıyla etkileri halen devam edegelmiştir. Çünkü ekonomik gelişmeyi harekete geçirecek herhangi bir ciddi program ortaya çıkarılamamıştır²⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik durumu da parlak dönemlerinin ardından, meşhur kapitülasyonlar nedeniyle pek de iç açıcı bir duruma doğru ilerlememiştir. Hızla kaybedilen siyasi, askeri ve sosyal gücün temel nedenlerinden birini elbette ekonomik alandaki gerileme oluşturmuştur. Güçlü olduğu dönemlerde Avrupa'nın, ilerleyen yıllarda en fazla söz sahibi olacak ülkelerine dahi tanınan ekonomik ayrıcalıklar Osmanlı'nın başını devlet çökene kadar ağrıtmış, hatta yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin karşısına bile bu sömürü mantığı bir koz olarak konmuştur. Fakat Atatürk önderliğindeki yeni Türk devleti Lozan'da bu imtiyazlara son noktayı koyarak, büyük bir boyunduruktan da bu şekilde kurtulmuştur.

İspanya I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmıştır. Endüstrisini kurmaya çalışan ülke savaşın da etkisiyle ekonomik çıkmaza girmiş, sürekli grevler, işsizlik ve sefalet sokak çatışmalarına dönüşmüş, patronlarla işçiler arasındaki mücadele iyice sertleşmeye başlamıştır²⁸. Aslında savaşta tarafsız kalınması önce ekonomik kaynakların tam kapasite ile çalışarak büyük gelirler sağlanmasına yol açmış, ülkede bir ekonomik canlanma yaşanmış ve bundan da en çok Bask ekonomisi (Bilbao ve Austria'da demir cevherleri), Andalusia'da bakır ve cıva madenleri ile Barcelona ve Katalan dokuma ve maden sanayileri yarar görmüştür. Fakat ekonomideki bu ilkbahar havası, siyasi alandaki istikrarsızlık ve çalkantılarla gölgelenmiş ve ilerleyen yıllarda iç savaşa kadar giden büyük buhranlar yaşanmasına sebep olmuştur²⁹. Ekonomi enflasyonist bir kısır döngüye sokulmuş, beş yıl içinde fiyatlar iki kat artarken, ülkenin sosyal dengeleri altüst olmuş, birçok yerde grevler birbiri ardına patlak vermiştir³⁰.

²⁷ Stanley G. Payne, *A History of Spain and Portugal*, Vol. II, University of Wisconsin yay., Wisconsin, 1973, s.595-597.

²⁸ H.Berke Dilan, *a.g.e.*, s.87.

²⁹ Leon Cahen, Raymond Ronze, Emile Folinai, *1919'dan 1937 Yılına Kadar Dünya Tarihi*, Kanaat yay., İstanbul, 1939, s.511-512.

³⁰ Akın Özçer, *İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği*, I., Doğan yay., İstanbul, 1999, s.82.

Genel olarak bakıldığında İspanya 20. yüzyılın başında geri kalmış bir ülke konumundadır. Toplumda etkin olan ve ön plana çıkan ortaçağ bağnazlığından kurtulamamış karanlık Katolik Kilisesi, Kilise'nin ardından ikinci bir siyasi güç olan ordu, gelişmemiş cılız bir burjuvazi ve ulusal birliğini tamamlayamamış bir devlet konumundadır. 1923 yılına kadar İspanya Monarşisi, toplumdaki güç dengelerinin çatışması, karışıklıklar ve istikrarsızlıklarla dolu bir dönem geçirmiştir³¹.

Tıpkı İspanya gibi Osmanlı da bu yüzyılın başlarında oldukça geri kalmış bir doğu toplumu olma özelliklerinin tümünü taşımaktaydı. Aslında İspanya'ya göre Avrupalı olmama ve hasta adam sıfatlarını taşıma gibi büyük dezavantajlara da sahipti. Dolayısıyla sanayileşme çağındaki dünyaya ayak uyduramayıp, kendi yönetim anlayışının dayattığı bir yenileşme karşıtlığının da etkisiyle sonunu hazırlayan döneme hızla girmiştir.

İspanyol yönetimi, ülkenin tümünü kapsayan standart ve merkezi bir yönetim kurmak için başlattığı baskıları, kırsal alandaki köylerin üretimlerini satmak için geniş pazar sağlamaya yönelik olarak tüm iç sınırları kaldırma önlemleriyle sürdürmüştür. Bir yanda sanayileşen ve büyüyen azınlık kentlere İspanyol işçilerin akınları sürerken, diğer taraftan sanayiden elde edilen karlar, vergi ve sanayi yatırımı halinde merkeze akmıştır³².

Bu dönemde İspanyol tarım ekonomisinin temelini tahıl oluşturmuştur. 1903–1907 yılları arasında 3.460.000 hektar kullanılabilir tarım arazisi, 1928–1932 yıllarında 4.200.000 hektara kadar çıkarılmıştır. %20'nin üzerindeki bu genişleme üretimde %33'e varan bir artış sağlasa da, toprağın çok daha elverişsiz ve iklimin daha az uygun olduğu Fransa'ya göre hektar başına elde edilen ürün halen %50 seviyelerinde kalmıştır³³.

³¹ H.Berke Dilan, a.g.e., s.223.

³² Semih Eryıldız, a.g.e., s.98.

³³ Stanley G. Payne, a.g.e., s.597.

2- Siyasal Gelişmeler

Amerika ve Asya kıtasından tamamen çıkarılan ve sadece Afrika kıtasında önemsiz sömürgeleri ile kalan İspanya'nın, 19. yüzyılın sonunda büyük devletler arasından çıktığını belirtmiştik. İşte bu çöküş, ülkeyi bizzat yönetmemekle beraber ülkenin köklü hanedanı olan Bourbon hanedanının prestijini de kırmıştır. Bu kırılmayla birlikte de yeni yüzyılın başında cumhuriyetçiler, komünistler, sosyalistler ile Katalan ve Bask ayrılıkçılar toplum içerisinde büyük güç kazanmışlardır³⁴.

19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın başlarında Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere'nin dünya hegemonyasına karşı çıkışları birbirlerini güçlendirmiş ve İngiltere'nin uluslararası sistemi yönetme yeteneğini dengelemiştir. Sonuçta, bu üç ülke arasında çeşitli alanlarda dünya üstünlüğünü ele geçirmek için çok şiddetli mücadeleler başlamıştır³⁵. Dünyanın önde gelen güçlerinin bu dönemdeki mücadeleleri elbette İspanya'yı da etkilemiştir. İspanya'nın Akdeniz'deki konumu bu dönem içerisinde İngiltere ile birlikte Fransa'nın Kuzey Afrika sömürgeleri üzerinde etkisini ve bu bölgelere ulaşımını sağlayan en hayati faktörlerden biri olmuştur. İspanya ile yaşanabilecek herhangi bir ihtilaf, bu iki ülkenin sömürgelerinin büyük tehlikeye düşmesine neden olabilecek duruma gelmiştir. Bu nedenle İngiltere ve Fransa, doğal olarak İspanya'daki yönetimlere karşı öncelikle kendi çıkarları doğrultusunda yaklaşım tarzı belirlemiş ve herhangi bir ihtilafa düşmemeye özen göstermişlerdir³⁶.

1902 yılında İspanya tahtına 16 yaşındaki XIII. Alfonso gelmiştir. Kral Alfonso, zeki bir adam olmasının yanında mükemmel bir politikacı ve taktisyendi. Ancak hiçbir dönemde iyi bir kral olamamıştır³⁷. İspanya, I. Dünya Savaşı'nda tarafsızlığını koruyarak uğrayabileceği felaketlerden kendisini uzaklaştırmış ve bu tarafsızlık ile karlı çıkan devlet konumuna gelmiş olmasına rağmen toplumdaki kargaşa ortamı dinmemiş ve Kral Alfonso ülkeyi idare etmekte aciz duruma düşmüştür³⁸. Sosyal sınıflar arasındaki anlaşmazlıklar her geçen gün biraz daha

³⁴ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s.715.

³⁵ Giovanni Arrighi, *Uzun Yirminci Yüzyıl*, İmge yay., Ankara, 2000, s.100.

³⁶ Leon Cahen, Raymond Ronze, Emile Folinais, a.g.e., s.511.

³⁷ Cavid Oral, *Akdeniz Meselesi*, II, Cumhuriyet yay., İstanbul, 1945, s.373.

³⁸ Louis Bertrand, *İspanya Tarihi*, Kanaat yay., İstanbul, 1940, s.231.

artmış, sendikalizmin acemi fakat etkili fikirleri halk topluluklarını harekete geçirmiştir. Milli gelir gelişen hayata ayak uydurarak artmış, ama bunun yanında nüfus çok daha büyük bir hızla artarak özellikle şehirler dışındaki sefaleti körüklemiştir. Bilhassa eğitim meselesi çaresiz bir buhran içine düşmüştür³⁹.

Osmanlı Devleti'nde ise saltanat idaresinde yüzyıllarca yönetilmiş olan halk, aslında kendisini temsil etmekten uzak yönetimden gittikçe uzaklaşmış, milliyetçilik akımlarıyla kışkırtılan bölgeler birer birer bağımsızlıklarını ilan ederek ülkeden ayrılmıştır. Osmanlı, İspanya gibi herhangi bir ülkenin çıkarları açısından sonuna kadar yanında olmayacağı bir ülke olduğundan, kısacası tüm batılılar tarafından yutulmaya çalışılan lezzetli bir lokma olarak görüldüğünden, sadece Almanya'nın dışında (o da şartlar bu ülkeyi zorladığından dolayı) büyük bir düşman kitlesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yöneticiler konusunda da İspanya'nın yaşadığı talihsizliği büyük oranda yaşayan ülkenin sonu doğal olarak pek de parlak olmamıştır. Çekirdek nüfusu oluşturan Anadolu insanının içinde bulunduğu duruma isyanı da bu şartlar altında Mustafa Kemal ile 1919'da başlamış, hem Kurtuluş Mücadelesi'nde hem de müteakip zamanlar süresince yapılan reform ve batılılaşma hamlelerinde bu halkın büyük bir çoğunluğu onun peşinden koşmuştur. Böylelikle yeni Türk devleti hem yüzünü batıya dönerek çağdaş bir toplum olma yolundaki kesin niyetini ortaya koymuş, hem de uzun yıllar boyunca yaşadığı *ikinci sınıf toplum/geri kalmış doğu ülkesi* sendromundan kurtulma yolunu seçmiştir.

İspanya'nın 1914 yılında patlak veren I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalması büyük ölçüde siyasal sistemdeki tıkanıklıktan ve hükümetin zafiyetinden kaynaklanmıştır⁴⁰. Bunun yanı sıra savaşa girmek için ülke o kadar zayıf ve kuvvetsizdi ki, belki de savaşa girilmiş olsaydı ya İspanya tamamen dağılacak ya da ülkede büyük bir boşluk ve kaos ortamı oluşacaktı⁴¹. Yine de tarafsız kalınarak ele geçen büyük fırsat da iyi değerlendirilememiş ve ülkedeki buhran bir türlü giderilememiştir. 1902–1923 arasında kalan dönemde yönetimden 33 adet kabinenin düşmesi bunun en büyük kanıtıdır.

³⁹ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, s.261.

⁴⁰ Akın Özçer, a.g.e., s.82.

⁴¹ Hasan Âli, a.g.e., s.28-29.

İspanya’da 1910 ile 1923 yılları arasında yapılan seçimlere katılım oranları aşağıdaki tablodadır⁴². Buradan da anlaşılacağı gibi, halkın demokratik yönetimlere inancının çok düşük düzeyde kaldığı gerçeği ülkeye hâkimdir.

YILLAR	KATILIM ORANI	YILLAR	KATILIM ORANI
1910	%52.9	1919	%51.7
1914	%53.9	1920	%50.5
1916	%44	1923	%42.1
1918	%60.1		

İspanya’nın I. Dünya Savaşı’nın belki de istemeyerek dışında kalmasına karşın Osmanlı Devleti’nin aynı savaşa girmesi ise çeşitli zorunluluklar nedeniyle olmuştur. Özellikle Boğazların konumu ve ezeli düşman Rusya’nın İtilaf Devletleri’nin yanında yer alması Osmanlı’nın seyirci kalamayacağı bir durum haline gelmiştir. Bu konuyu Mustafa Kemal Atatürk de 10 Eylül 1919 tarihinde İstanbul Hükümeti Harbiye Nazırı Cemal Paşa’ya yazmış olduğu bir mektupta değerlendirmiş, özellikle ülkenin tarafsızlığını muhafazası için para, silah ve sanayinin mevcut olmadığına üzerinde durmuştur. Tüm bunların yanında sadece kapitülasyonlardan kurtulabilmek bile Türk halkı açısından savaşa girmenin haklı sebebi olarak görülebilmektedir⁴³.

Bu yıllarda tüm dünyada Sovyet Devrimi’nin etkisiyle yer yer ayaklanmalar görülmektedir. İtalya, Almanya, Avusturya-Macaristan, İngiltere, Hindistan ve Çin’de olduğu gibi İspanya’da da ülke büyük bir kaosun eşiğine kadar gelmiştir⁴⁴. Bu buhranın boyutlarını izah edebilmek adına o yıllarda yapılan grevleri ve bu grevlere ilişkin rakamları belirtmek, konunun daha net anlaşılması açısından aydınlatıcı bir

⁴² Kaynak: Stanley G. Payne, a.g.e., s.616.

⁴³ Aptülâhat Akşin, *Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1991, s.19, 36.

⁴⁴ H.Berke Dilan, a.g.e., s.31-33.

görev üstlenebilir. Ülkede 1910 ile 1923 yılları arasında yapılan grevler ve bu grevlere ilişkin diğer rakamlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir⁴⁵.

YILLAR	GREV SAYISI	GREVCİ SAYISI	KAYIP GÜN SAYISI
1910	151	35,897	1,408,896
1911	118	22,154	364,178
1912	171	36,306	1,056,109
1913	201	84,316	2,258,159
1914	140	49,267	1,017,889
1915	91	30,591	382,885
1916	178	96,882	2,415,304
1917	176	71,440	1,784,538
1918	256	109,168	1,819,295
1919	403	178,496	4,001,278
1920	424	244,684	7,261,762
1921	233	83,691	2,802,299
1922	429	119,417	2,672,567
1923	411	120,568	3,027,026

⁴⁵ Kaynak: Stanley G. Payne, a.g.e., s.612.

II- 1923–1936 DÖNEMİ

A- PRIMO DE RIVERA DİKTATÖRLÜĞÜ

1923 yazında bir grup general uzunca bir süredir kronik hale gelen Fas sorununun çözümü için geçici bir askeri diktatörlük kurulmasına karar verip konuyu Krala açtılar. Nitekim Fas felaketinin intikamını almak ve ordunun ta temelinden sarsılan prestijini kurtarmak için, elli yıldır devam edebilmiş olan parlamenter rejime karşı askeri bir diktatörlük kurmak fikri, süratle köklenen bir gizli ittifak halini almakta fazlaca gecikmemişti¹. Kral başlangıçta görünüş itibariyle onları destekler vaziyette değildi. Çünkü generaller arasında bu işi üstlenecek üne sahip bir kişi bulunmuyordu. En sonunda aranan kişi Eylül 1923'te kendini gösterdi. Bu kişi Katalonya genel komutanı General Miguel Primo de Rivera idi. Rivera, yürekli ve politika konusunda çekinmeden konuşmasıyla tanınan bir kişiydi. Barcelona'da Katalanlar'a gösterdiği sempati ile orta sınıf üzerinde ününü iyice arttırmıştı².

1- Diktatörlüğün İlk Dönemi ve Türkiye İle İlk İlişkiler

Primo de Rivera, 12 Eylül gecesi Katalonya'da sıkıyönetim ilan etti ve birliklerine hareket emri verdi. Asker, çok kısa bir zaman içinde devlet dairelerini, postaneyi ve ulaştırma merkezlerini işgal etti. Hareketin ilk yirmi dört saati kuşkulu bir kararsızlık ve bekleme ile geçti. Primo de Rivera hareketi bütün yarımadaya hâkim olacak ve başarılı bir rejim değişikliği karakterini kazanabilecek miydi?

¹ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, II, Cem yay., İstanbul, 1968, s.263.

² Stanley G. Payne, A History of Spain and Portugal, Vol. II, University of Wisconsin yay., Wisconsin, 1973, s.617-618.

Yoksa İspanya'nın asırlardır alışageldiği bir silahlı darbe oyunu olarak yarım mı kalacaktı? 12 Eylül 1923 günü Avrupa basını İspanya'daki bu isyan teşebbüsüyle meşguldü ve bu hareketin, prestijini kaybetme korkusu içindeki ordunun gene ön planda görünmek için yaptığı manevradan başka bir şey olmadığı düşünülüyordu³.

Madrid'de kuvvet komutanları ve generaller, San Sebastian'da bulunan kralın dönüşüne kadar tarafsız kalacaklarını bildirmiş olmalarına rağmen, 13 Eylül akşamüzeri, prensip itibariyle Primo de Rivera hareketini desteklediklerini bildirdiler. 14 Eylül'de başkente gelen Kral, General Primo de Rivera'nın vatansever hizmetlerini övdükten sonra, hükümet üyeleriyle teker teker görüştü ve gelinen bu nokta itibariyle istifa etmelerinin daha makul bir hareket olacağını bildirdi. Bu beklenmedik davranış, hareketten çok önceki söylentilere uygundu. Bu davranış gösteriyordu ki, Primo de Rivera hareketi krala ve mevcut rejime karşı yapılmış bir isyan değildi⁴.

Kabinenin istifasından sonra Kral, Primo de Rivera'yı davet etti. General, bir milli kahraman olarak alkışlandığı Barcelona'dan ayrılırken binlerce kişi tarafından uğurlanmıştı. 15 Eylül'de Madrid'e gelen General, derhal kralla görüştü ve ondan, hükümeti kurma hususunda emir aldı. O gün öğleden sonra, Başbakanlıkta onu tebrike koşan askeri ve sivil yüzlerce ziyaretçiyi kabul etti. Böylelikle Rivera'nın "*vatan, din, aile*" öğelerine sarılan askeri dikta rejimi fiilen İspanya yönetimine gelmiş bulunuyordu⁵.

a- Rejimin Ülkeye Hâkim Oluşu

Darbe İspanya'da beklenen bir değişiklik gibi karşılanmıştır. En muhalif olan sosyalist ve anarşist cephe dahi, karşı bir harekete girişmemiş; hatta genel grev tehdidi bile yerine getirilmemiştir. General Primo de Rivera'nın başında bulunduğu ayaklanma, tek silah patlamadan ve kralın onayı ile diktatörlük rejimini getirmiştir⁶. Rivera, Mussolini'den örnek alarak faşist diktatörlük yoluna gitmiş ve bütün

³ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, s.264.

⁴ A.g.e., s.266.

⁵ Kamuran Gürün, Savaşın Dünya ve Türkiye, İnkılap yay., İstanbul, 1997, s.421.

⁶ Louis Bertrand, İspanya Tarihi, Kanaat yay., İstanbul, 1940, s.232.

demokratik müesseselere son vermiştir. Bununla beraber, bir ekonomik kalkınma ve batılılaşma çığırını açmış olması ise yadsınamaz bir gerçektir⁷.

Primo de Rivera'nın rejimi açıktı. 1923 Eylül'ünden itibaren 6,5 yıl boyunca süren bu rejim "*Diktatörlük*"tü. İlk etapta Rivera diktatör olduğunu reddederek, daha çok reformcu bir yönetici olarak kabul edilmek istemiştir. Diktatörlüğün kendine özgü bir ideolojisi veya politik teorisi olmamıştır. Asıl amacı bir takım ulusal sorunların çözümünü sağlamak için krallıktan geçici olarak güç unsurunu devralmak ve bu sorunları çözdükten sonra da görevini sona erdirerek normal politik düzene dönülmesi olmuştur. 1923-1925 yılları arasındaki ilk periyotta yeni yönetim direkt olarak askeri bir şekilde işlemiş ve reformcu entelektüellerden Ortega y Gasset de dâhil olmak üzere ülkenin büyük bölümünün desteğini almıştır⁸.

Primo de Rivera, ulusal birlik ilkesi çerçevesinde, Katalonya'nın kazanmış olduğu bölgesel nitelikli idareyi (*mancomunidad*) feshetmiştir. Ancak İspanyol diktatörlük rejimini, gerek faşizmden, gerek daha sonra Almanya'da iktidara gelecek olan nazizmden ayıran önemli bir fark vardır. O da, 1923'de yönetimi ele geçirenlerin, İtalya veya Almanya'daki gibi aşırı milliyetçi bir kitle partisinin mensupları olmamalarıdır. Nitekim Primo de Rivera'nın kurdurduğu Vatansever Birlik (*La Union Patriótica*) hareketi faşist bir nitelik taşımamıştır. Yine de bunlara rağmen Rivera'nın, aksini iddia etse de Mussolini'den ilham aldığı görülmektedir. Parlamenteoya alternatif bir askeri devrim ve diğer taraftan da gitgide kuvvetlenen sendikacılık karşısında bir hareket olması bu öngörüü kuvvetlendirmektedir. Her ne kadar faşist bir nitelik taşımasa da Rivera yönetimi, sola karşı sağın harekete geçmesi neticesinde kurulmuştur⁹.

Rivera yönetiminde 1924'te çıkarılan belediye ve 1925 tarihli il özel yönetimleri ile ilgili yasalarla, yerel ve bölgesel özerkliğe karşı, meslek birliklerine dayalı (*corporatiste*) bir yaklaşım öngörülmüştür. Aynı zamanda bu yasalarla, yerel meclislerin kararlarına karşı yargıya başvurma yolları da açılmıştır. Bununla birlikte,

⁷ Fahir H. Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Sevinç yay., Ankara, 1964, s.582.

⁸ Stanley G. Payne, a.g.e., s.618-619.

⁹ *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, s.268.

yerel ve bölgesel özerklik kuralı, yasalarda yalnız biçimsel olarak kalmaktan öteye gidememiştir¹⁰.

Diktatörlüğün yerine getirdiği en önemli işler, kamuoyunun desteği olmasa da rızasıyla, ülkenin gereksinim duyduğu istikrar ve sosyal barış ortamını sağlamak olmuştur. Diktatörlük döneminde, özellikle 1929 yılına kadar, ekonomide bir canlanma, sanayileşmede hızlı bir gelişme ve istihdamda belirgin bir artış görülmüştür¹¹. Askeri yasalar altında barış ve güvenlik, şehirlerde ve endüstri bölgelerinde kısa sürede sağlanmıştır.

Aslında burada altının çizilmesi gereken bir nokta daha vardır. O da, 19. yüzyılda siyasi amaçla ve özellikle ülkenin liberalleşmesi yolunda siyasi darbeler yapan ordunun bu kez siyaseti yönlendirmeye yetinmeyip, yasama, yürütme ve yargı erkini eline geçirerek iktidarda kalmasıdır.

b- Rivera ve Fas Sorunu

1904 yılında İngiltere ve Fransa arasında varılan anlaşmaya göre Fas'ın Akdeniz kıyıları İspanya'ya bırakılmıştı. Fransa 1912'de Fas üzerinde egemenliğini sağlayınca İspanya da kendisine bırakılan Fas'ın Akdeniz kıyılarını işgal etmek istemiştir. Fas'ta Rif kentinde Emir Abdül Kerim 1921 yılında İspanya'ya karşı ayaklanmış, Primo de Rivera da zaman kaybetmeden Fas sorununu güç kullanarak çözmek istemiştir. Abdül Kerim 1924 yılında Rivera'nın ordusunu yenmiş ve yenilen İspanyol ordusu da geri çekilmek zorunda kalmıştır¹².

Bu durum karşısında Rivera önce Fas'ı terk etmeyi ya da Gibraltar karşılığında burayı İngiltere'ye satmayı düşünmüştür. Fakat sonuçta 1924'te buradaki İspanyol bölgelerinin savunulmasının zor olduğunu anlayınca sınırlarını daraltmış ve tüm birliklerini Tetvan şehrinin hemen dışında yer alan "*Primo de Rivera Hattı*"na kadar çekmiştir. Rivera'nın yönetimdeki ilk yıl güttüğü Fas

¹⁰ Ruşen Keleş, *Fransa ve İspanya'da Yerinden Yönetim*, Erk yay., Ankara, 1994, s.60.

¹¹ Akın Özçer, *İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği*, I., Doğan yay., İstanbul, 1999, s.94.

¹² H.Berke Dilan, *Siyasi Tarih 1914-1939*, Alfa yay., İstanbul, 1998, s.151.

politikasındaki en büyük paradoks ise şüphesiz ki devraldığı demokratik hükümetin programıyla aynı yolu takip etmesi olmuştur¹³.

Fransa'nın Kuzey Afrika'daki sıkıntılı durumu bu ülkeyi 1924 yılında, tarihinde ilk kez İspanya ile bu bölgede ortak hareket etme isteğine itmiştir. Bu ortaklık neticesinde 1926'da Fas kuvvetlerinin başında bulunan Abdül Kerim, Fransızlara teslim olmuş ve böylelikle İspanyol sınırları da 1927 ve 1928'deki küçük çaplı çatışmalarla birlikte sakinleşmiştir. Böylelikle İspanyol Ordusu 1870'den beri ilk kez savaş kazanan bir kadroya sahip duruma gelmiştir. Nitekim on yıl sonra aynı kadro İç Savaş'ta önemli rol üstlenecektir.

c- Cumhuriyet Türkiye'si İle İlk Antlaşma

İspanya'da bu yıllarda yönetime gelen diktatörlüğe karşın Türkiye, 29 Ekim 1923 yılında bağımsız bir Cumhuriyet kurup, Atatürk'ün önderliğinde "*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*" parolasıyla kuvvetli bir ülke olma yolunda büyük adımlar atmıştır. Primo de Rivera yönetimi İspanya'nın çıkış yolunu dönemin gözde akımı olan faşizm doğrultusunda belirlerken, Atatürk tüm halkın katılımı ile söz hakkı sahibi olduğu Cumhuriyet rejimini benimseyerek daha o yıllarda yönetim mantığı açısından tam ters fakat çağdaş bir yol belirlediğini göstermiştir. Ancak yine de ilişki kurduğu rejim ne olursa olsun genç Türkiye, yukarıda belirttiğimiz tüm dünyada barış ilkesi çerçevesinde dostane ilişkiler kurma konusunda tüm ülkelere karşı aktif ve hevesli olduğunu her fırsatta göstermiştir.

Bu aktif siyaset mantığı içerisinde Türkiye Cumhuriyeti, komşuları ve Avrupa'nın söz sahibi ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirme ve ileriye götürme sürecinde yoğun çaba harcarken, kendisine nispeten uzak ve karışık bir ülke olan İspanya ile de dostluk ve karşılıklı iyi niyet ilişkileri kurmayı ihmal etmemiştir. Bu kapsamda dönem içerisinde Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya arasında, 27 Eylül 1924 tarihinde Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma uzun yıllar boyunca, 16

¹³ Stanley G. Payne, a.g.e., s.619.

Nisan 1959'da yeni bir Dostluk Antlaşması imzalanana kadar yürürlükte kalmıştır¹⁴. Bu süre zarfında İspanya'da birçok siyasi değişiklik ve farklı yönetim yapılarının gelmesine rağmen uzun yıllar boyunca antlaşmanın yürürlükte kalması, iki ülkenin de genel fikir itibarıyla dostluk temeline dayanan politikaları sürdürme isteklerini yansıtmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti İspanya'da 1923'ten itibaren Maslahatgüzar düzeyinde bir yetkili bulundurmıştır. Daimi Maslahatgüzar olarak 28 Nisan 1923 tarihinden itibaren Madrid'de göreve başlayan Metin Mukbil Bey, 11 Şubat 1925 tarihine kadar bu görevine devam etmiştir. Metin Mukbil Bey kanalıyla General Primo de Rivera, Atatürk'e 5 Kasım 1923'te Cumhuriyet'in kurulmasını tebrik eden bir mesaj göndermiş, Atatürk de teşekkürlerini 28 Kasım 1923 tarihinde General'e bildirmiştir. İspanya'nın Türkiye elçisi ise Ağustos 1925'te güven mektubunu Türk makamlarına vermiştir¹⁵.

Türkiye İspanya'ya 1929 yılında ilk elçisini atamıştır. 22 Mayıs 1929'da Türkiye'nin ilk İspanya elçisi olarak göreve başlayan kişi Yahya Kemal Beyatlı'dır¹⁶.

2- Rivera'nın İkinci Dönemi ve Diktatörlüğün Sonu

Rivera'nın 1926-1930 yılları arasındaki ikinci yönetim diliminin temelini sosyal, toplumsal ve altyapı ile ilgili çalışmalar oluşturmuştur. İspanyol otoban sisteminin temeli ve hidroelektrik çalışmalar bu dönemde hayata geçirilmiştir. Petrolle ve hatta ağaçlandırmayla ilgili çalışmalar bile yapılmıştır¹⁷.

Tüm bunlara rağmen Rivera yönetimi hiçbir zaman gerçek anlamda ortaklaşa çalışan bir sistem yaratmayı başaramamıştır. Ancak ekonominin temel

¹⁴ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2000, s.255. Antlaşmanın tam metni için Bkz. *Anlaşmalar*.

¹⁵ Bilal N. Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, C.III, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2001, s.3-4.

¹⁶ *A.g.e.*, s.14. Yahya Kemal Beyatlı, 10 Haziran 1929 tarihinde güven mektubunu Kral Alfonso'ya sunmuş ve 25 Nisan 1932 tarihine kadar Türkiye'nin İspanya Elçisi olarak Madrid'de görev yapmıştır. Güven mektubunun orijinal belgesi için Bkz. *Belgeler*.

¹⁷ *A.g.e.*, s.621.

işlevlerini düzenleyecek bir dizi komiteler oluşturularak sistem yürütülmeye çalışılmıştır.

Rivera yönetiminde ülkede işsizlik sorunu çok azalmış, fiyatlar bir miktar gerilerken çalışma şartlarında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Haftalık çalışma saati düşürülmüş ancak ücretler de buna paralel olarak bir miktar gerilemiştir¹⁸.

YILLAR	ÜCRET ORANI	YILLAR	ÜCRET ORANI
1914	100	1925	106
1920	129	1930	103.8

Rivera'nın getirdiği rejimin devamının, ülke dışındaki itibarı ile doğrudan alakalı olduğu şüphesiz bir gerçektir. Ancak uluslararası camia Primo de Rivera'yı ve yönetimini desteklememiştir. Gerçi o dönemde Macaristan, İtalya, Bulgaristan, Arnavutluk, Polonya ve Portekiz gibi birçok ülkede otoriter rejimler bulunmaktaydı. Ama Primo de Rivera'nın Milletler Cemiyeti Güvenlik Konseyi'ne 1925 yılında yaptığı üyelik talebi reddedilmiştir. İspanya'yı bu dönemde tarihsel bağları bulunan Latin Amerika ülkeleri dahi desteklememiştir. Diktatörlük rejiminin kamuoyu önünde saygınlık kazanmak için yaptığı bu girişimin başarısızlıkla sonuçlanması, 1928 yılından itibaren yoğunlaşan kitle hareketleri ve nihayet pesetanın 1929'da büyük oranda değer kaybetmesiyle baş gösteren ekonomik bunalım rejime karşı kamuoyunda giderek bir güvensizlik ortamı oluşmasına neden olmuştur¹⁹.

1928 yılında ordunun büyük kısmı rejim aleyhtarı bir vaziyet almıştır. Aslında ordu hiçbir zaman Rivera'yı tümüyle desteklememiştir. Ordunun diktatör politik yönetimine karşı zihinlerde her zaman soru işaretleri yer almış ve çatlak sesler en başından itibaren çıkmıştır.

1929 yılına gelindiğinde ise Rivera'nın sağlığı iyice kötüleşmiş, General yorgun ve kararsız bir kişi haline gelmiştir. Kendi çalışma arkadaşları bile İspanya'nın genel yönetimiyle ilgili kesin görüş ayrılıkları içine düşmeye

¹⁸ Kaynak: A.g.e., s.622.

¹⁹ Akın Özçer, a.g.e., s.96.

başlamışlardır. Diktatörlük ülkedeki tüm önemli grupları aleyhine çevirmiş, üst sınıf ve iç çevreleri, yönetimin reformcu kimliği nedeniyle karşıt durum almışlardır. Krallık ordu liderlerinin Rivera'ya desteklerini devam ettirme konusunda isteksiz olduklarını görünce, hasta ve yorgun Generali gözden çıkarma konusunda pek tereddüt etmemiştir²⁰.

Primo de Rivera da tüm bu şartlar altında uslu bir asker olarak, kralın emrine boğun eğmiş ve 29 Ocak 1930 tarihinde baskılara ve eleştirilere dayanamayarak istifasını vermiştir²¹. İşte büyük ümitler, büyük sözler ve dünyanın gözünü İspanya'ya çeken heyecanlı bir macerayla başlayan Primo de Rivera hareketi, böyle basit ve parıltısız bir sonla kapanmış²² ve Rivera Paris'e gidişinden kısa bir süre sonra 16 Mart 1930'da Paris'te bir otel odasında yalnız ve mütevazı bir şekilde hayata gözlerini yummuştur²³.

İspanya'da Primo de Rivera'nın diktatörlük dönemi, aslında İspanyol tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Olaylar tarihsel sırasıyla incelendiğinde diktatörlüğün cumhuriyeti, cumhuriyetin de iç savaşı getirdiği açık olarak görülecektir. Eğer 1923 darbesi olmasaydı, mutlaka olaylar başka türlü gelişecek, İspanyol tarihi de başka türlü yazılacaktı. Nitekim ünlü tarihçi Raymond Carr, 1923 darbesini 20. yüzyıl İspanyol tarihinin en önemli olayı olarak değerlendirmektedir²⁴.

Rivera diktatörlüğü, tarihî İspanyol liberalizminin gölgesinden asla kaçmamıştır. Belki de 20. yüzyılda Avrupa'daki en nazik ve liberal diktatörlük olmuştur. Sonuç itibarıyla her ne olursa olsun bu yönetim ulusal kâbus haline gelmiş olan Fas sorununu çözmüş ve ekonomik gelişme ile reformlar konusunda büyük atılımlar yapmıştır. 6,5 yıl boyunca İspanya'ya barış, düzen ve saygınlık getirmiştir²⁵. Ayrıca Rivera'nın diktatörlüğünün çok sıkı ve sert bir diktatörlük olduğu da söylenemez²⁶.

²⁰ Stanley G. Payne, a.g.e., s.623-624.

²¹ Özhan Uluatam, *Geçmiş Bakmak*, İmaj yay., Ankara, 2001, s.78.

²² *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, s.270.

²³ Ronald Hilton, *Spain, 1931-36, From Monarchy to Civil War, An Eyewitness Account*, Stanford University yay., ş.y., 2000, s.11.

²⁴ Akın Özçer, a.g.e., s.93.

²⁵ Stanley G. Payne, a.g.e., s.624.

²⁶ Ronald Hilton, a.g.e., s.11.

Primo de Rivera'nın başarısızlığında rol oynayan etmenlerin en önemlilerinden biri de, diktatörlüğünü kurumsallaştıramamasıdır. Öncelikle kurdurduğu Vatansever Birlik, "*Vatan, din, monarşi*" olarak belirlediği muhafazakâr sloganına temel oluşturacak belirli bir ideolojiye sahip olamamıştır. Dikkati çeken bir başka husus da, partiye toplumun dinamik kesimlerinden kimsenin üye olmamasıdır. Rivera diktatörlüğünden çıkarılabilecek en önemli veri ise, demokrasilerde marjinal nitelik taşıyan siyasi hareket ve partilerin, antidemokratik ortamlarda, umulmadık ölçüde halk desteğine sahip olabileceğini göstermiş olmasıdır²⁷.

Burada kanımca üzerinde dikkatle durulması gereken nokta, diktatörlük yolunu seçen bir askerin kısa bir süre sonra, kendisine toplumun neredeyse tüm kesimleri tarafından verilen desteğin tamamen kesilmesi ve bir çırpıda karşıt bir fikre, yani cumhuriyet rejimine yönelmesidir. Tarihin gördüğü ender insanlardan biri olduğunu her zaman ve ortamda dile getirdiğimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün ileri görüşlülüğü ve çağdaş düşünce yapısının isabetliliğini bu konuyu işlerken de açık bir biçimde görmek mümkündür. Rivera, her ne kadar devamlı bir alternatif peşinde koşan karışık bir ülkenin başına geçse de, Türkiye'deki durumun bundan pek de farklı olduğu söylenemez. Farklı olmaması toplumun o güne kadarki yaşayış biçimi ve kısa süre önce içinde bulunduğu çalkantıdan kaynaklanmakta olan bir durumdur. Yani Atatürk de bir askeri dikta rejimini isteseydi çok rahatlıkla seçebilir ve askeri kimliğini uzun yıllar sürdürebilirdi. Ancak öyle olsaydı günümüz Türkiye'si ne durumda olurdu; bunu tahmin etmek güç bir konu olarak gözükmektedir. En azından O'nun ölümüne kadar otoritesini devam ettirmesi güç olmasa da, kendi döneminden sonra ülkeyi nasıl bir gelecek beklerdi sorusu, cevabı zor bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rivera diktatörlüğü yapısal anlamda bir diktatörlük de olsa, daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye'nin İspanya politikasında herhangi bir soğukluk ya da dostluk dışı bir konu karşımıza çıkmamaktadır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin bu yönetim esnasında kurulması ve derhal tanınarak karşılık bulması, bunların yanı sıra ilk antlaşmanın imzalanarak uzun yıllar yürürlükte kalması kayda değer ayrıntılar olarak göze çarpmaktadır.

²⁷ Akın Özçer, a.g.e., s.95-96.

Bunların dışında İspanyol monarşisi, Primo de Rivera diktatörlüğünün kefareti de cumhuriyetin kurulması ile birlikte ödemiştir. İspanyollar bu dönemi, onun diktatörünü ve kralını, kurdukları baskı rejimi için itham etmemiştir; zaten Rivera gerçek bir diktatör de olmamıştır. Onda affedemedikleri şey, bütün bir milletin kararmış ruhunda uyandırdığı ümit ve sonra eskisinden çok daha acı, daha karanlık ve ümitsiz bir hayal kırıklığı yaşatmış olmasıdır. Bir anlamda monarşi, İspanya'nın en önemli davalarını halletme yolundaki beceriksizliği yüzünden de düşmüştür²⁸.

Buna karşılık Atatürk'ün getirdiği cumhuriyet, çok daha zor şartlar altında olmasına rağmen Türk milletinin kararmış ruhunu aydınlatmak ve bu aydınlığı günümüze kadar sürdürmekle kalmamış, Türk milletine uzun yıllar önce unuttuğu millet olma duygusunu, özgüveni ve itibarı iade etmiştir.

B- İSPANYA'DA YENİDEN CUMHURİYET

Kral XIII. Alfonso, diktatörlük rejiminin düşmesinin ardından, 1876 anayasal düzenin yeniden tesisi amacıyla, 1930 yılında yeni yönetimin başına eski İspanyol Fas'ı komutanlarından yaşlı General Damaso Berenguer'i getirerek onu yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Ancak Berenguer, 1876 anayasal düzeni çerçevesinde yapılması gereken genel seçimleri ilan etmekte bir yıl kadar uzunca bir süre gecikmiştir. Bu süre zarfındaki icraatı da son derece çelişkili olmuştur. Eğer seçimler 1930 yılında yapılmış olsaydı monarşik rejimin işi çok daha kolay olur ve ülkedeki dengeleri daha rahat sağlayabilecek gücü kendinde bulabilirdi. Ortega y Gasset'in "*Berenguer'in Hatası*" başlığı altında 15 Kasım 1930 tarihli *El Sol Gazetesi*'nde yayınladığı makale, İspanya'nın o dönemde içinde bulunduğu durumu çok gerçekçi bir şekilde yansıtmaktadır. Gasset'e göre, ülkenin sivil birliği artık

²⁸ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, s.305.

bozulmuş durumdadır. Bu bakımdan ivedilikle yeni ilkelere sahip yepyeni bir devletin kurulması zorunluluk arz etmektedir²⁹.

İspanya'ya Cumhuriyet rejimi ikinci kez, 12 Nisan 1931 tarihinde yapılan yerel seçimlerle gelmiştir. Seçimler neticesinde Kral Alfonso, varlığını devam ettirmenin boşuna olacağını ve ülkeyi zor bir durumda bırakacak şekilde bölgeğini anlamıştır. İç savaş riskini göze almaktansa ülkeyi terk etmeyi tercih etmiştir. Aslında Alfonso, hiçbir zaman ülkeyi yönetecek ve kontrol altında tutabilecek iktidara sahip olamamış, sürekli yönetimin çevresindeki güçler arasındaki dengeleri gözeterek tahtta kalmayı başarmıştır³⁰. Böylelikle İspanya'da Primo de Rivera diktatörlüğünün sona ermesinden çok kısa bir süre sonra, bu diktatörlüğün kurulmasına karşı koymayan, hatta yardım etmiş olan Krallık da devrilmiş ve 14 Nisan 1931'de Cumhuriyet ilan edilmiştir. İspanyollar Cumhuriyet'i tercih ederken kısa bir süre sonra bu rejimle birlikte başlarına geleceklerden elbetteki habersizdiler³¹.

İspanya Cumhurbaşkanlığı'na 10 Aralık 1931 günü Alcalá Zamora seçilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, İspanya Elçisi Yahya Kemal Beyatlı'nın ilettiği haber üzerine, 15 Aralık tarihinde çektiği bir telgrafla yeni İspanyol Cumhurbaşkanı'nu selamlayıp hararetle kucaklamıştır³². Hararetle kucaklamasında elbette İspanya'nın Türkiye gibi cumhuriyet rejimini benimsemesi ve bu durumun getirdiği sıcaklığın etkisi bulunmaktadır. Atatürk, savunduğu ve yeni kurduğu Türkiye'ye getirip bizzat öğrettiği rejimin İspanya'da da var olmasından doğal olarak daha fazla memnun olmuştur.

Fakat İspanya'da Cumhuriyet, kısa bir süre sonra Mussolini'den ilham alan yeni Primo de Rivera'larla karşılaşmış ve yarıda kalan birçok darbe teşebbüsleri yapılmıştır. Aslında Cumhuriyetin kurulmasına, daha sonra sonunu hazırlayacak olan olayların öncüleri olan Generaller Sanjurjo ve Mola da yardım etmiş ve destek vermişlerdir. Ancak destekleri ve yönetimden memnuniyetleri bir yıl kadar sürerek sonlanmıştır³³. Sol cepheyle beraber, İspanyol Faşist Teşkilatı "*Falanjistler*" de

²⁹ Akın Özçer, a.g.e., s.98-99.

³⁰ Kamuran Gürün, a.g.e., s.421.

³¹ Eroğul İskit, "İspanya'nın Kardeş Kavgası", *Resimli Tarih Mecmuası*, II/22 (Ekim 1951), s.1056.

³² Bilal N. Şimşir, a.g.e., s.17.

³³ Arthur Conte, *Diktatörler Yüzyılı*, Boğaziçi yay., İstanbul, 2002, s.193.

kuvvetlenmişlerdir³⁴. Yani İspanya'da demokratik gelenek pek güçlü olmadığı için yeni rejim, bir yanda kralcılar ve diğer yanda da anarşist ve komünistler arasındaki nazik bir denge üzerinde inşa edilmiştir³⁵.

Demokrasi geleneğinin güçlü olmaması konusunda kendi tarihimizin de fazlaca iç açıcı olmadığı aşikârdır. Bu güçsüzlük neticesindedir ki bugün bile hala demokrasinin temel ilkeleri üzerinde bir takım tartışmalara ve kısır kavgalara şahit olmaktayız. Ancak demokrasiyi topluma tanıtan ve hiç bilmedikleri, dolayısıyla da tüm yeniliklere olduğu gibi böyle kökten bir konuya da direnç gösteren insanları bir arada tutarak ilkelerinden en ufak bir ödün vermeyen Atatürk'ün dehası ve yönetme kabiliyeti gözlerimizin önünde her zamanki gibi capcanlı durmaktadır.

İspanya'da 1931'de İkinci Cumhuriyetin kurulması ile ülkedeki hava büsbütün gerginleşmiştir. Solun desteği ile İspanyol liberalleri ilerici bir anayasa hazırlamakla meşgul olmuşlardır. Bu anayasa ile aristokrasi, kilise ve büyük toprak sahipleri, ülke tarihinde ilk kez ayrıcalıklarını yitirmişlerdir. İspanya, Almanya'da Weimar Cumhuriyeti tam Nazi rejimi tarafından yutulmak üzereyken, bu rejimin anayasasını örnek alan bir anayasa hazırlamıştır³⁶.

1- Azınlıklar Sorunu ve Özerklik Konusu

20. yüzyıl, azınlıkların üzerine en dikkat çekici şu üç etkiyle birlikte gelmiştir³⁷:

- ✓ Ekonomik gelişme,
- ✓ Yönetim baskısı,
- ✓ Dil ve töre farklılığının büyük önem kazanması.

³⁴ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, s.303.

³⁵ Oral Sander, Siyasi Tarih, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi yay., Ankara, 1994, s.333.

³⁶ Nilgün Cerrahoğlu, Bir Kanlı Gül İspanya, Tekin yay., İstanbul, 1987, s.153.

³⁷ Semih Eryıldız, Yöre ve Bölge Araştırmasında Türkiye ve İspanya, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1993, s.96.

Wilson'un ilkeleri haliyle Batı Avrupa'daki tüm milliyetçi akımlar gibi, İspanya'da da özellikle Katalan ve Bask milliyetçilerini umutlandırmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın sonunda, 1919 ve 1920 yıllarında imzalanan barış anlaşmalarında, örneğin Sevr'de, yenilen ülkelere bu konuda bazı hususlar dayatılırken, savaş galibi ve tarafsız ülkeler için böyle bir zorunluluğun olmadığı anlaşılmıştır. Bu çifte standart, Versailles'da siyasi ve hukuki bir temele de oturtulmuştur. Savaş galiplerine göre, savaşı kaybeden ülkelerin topraklarından kaynaklanmayan milliyetçi talepler, hem "bölücü" bir nitelik taşımakta, hem de çok gariptir ki "Devletler Hukuku"na da aykırı olmaktaydı. Başka bir deyişle, sözgelimi Kürt ve Ermenilerin talepleri karşılanmalı, ancak Bask ve Katalanların talepleri reddedilmeliydi. Bu nedenlerden dolayı da Türk milleti bağımsızlığı için büyük bir savaş vermiş ve çizdiği Misak-ı Milli sınırları içinde Wilson İlkeleri kılığında dayatılan haksızlıklara derhal yanıtını vermiştir. Fakat işin ilginç yönü bu çifte standart, günümüze kadar çeşitli yöntemlerle geçerliliğini korumuştur³⁸.

İspanya'daki azınlıklar konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için özellikle günümüze kadar devam eden ve en büyük problem olarak değerlendirilen Bask Sorunu konusunda kısa bir özet vermek yerinde olacaktır.

a- Bask Sorunu

Bask milliyetçiliğinin kurucusu sayılan Sabino Arana tarafından 1896 yılında kurulan Bask Milliyetçi Partisi PNV³⁹, özerklik uygulaması ile Sabino'nun bağımsızlık yanlısı doktrinini bağdaştırmaya çalışmıştır. 25 Ekim 1919 günü, Bask milliyetçi milletvekilleri, ABD Başkanı Wilson'a bir telgraf göndererek, Versailles'da "Bask Sorunu"nun da ele alınmasını talep etmişlerdir⁴⁰.

PNV milletvekili Manuel Eguileor, 1936 yılında yayınlanan "*Nacionalismo Vasco*" (Bask Milliyetçiliği) isimli yapıtında Bask siyasal bağımsızlığının egemen devletler olarak tanımladığı İspanya ve Fransa tarafından hiçbir şekilde kabul

³⁸ Akın Özçer, a.g.e., s.85.

³⁹ *Partido Nacionalista Vasco*. Katolik ve muhafazakâr eğilimli örgüt, başlıca Bask milliyetçi partisi. İç savaşın çıkışından sonra bir süre tereddüt edecek ve sonunda cumhuriyetin yanında yer alacaktır.

⁴⁰ A.g.e., s.90-91.

edilmeyeceğini ilk kez vurgulamış ve bu hedefe ancak şiddet yoluyla, kuvvet kullanarak varılabileceğini ilk kez ortaya koymuş bir Bask milliyetçisidir. Eguileor'a göre, Bask milliyetçiler uluslararası bir savaş veya İspanya'nın sosyal çalkantılar içinde bulunduğu elverişli bir konjonktürden yararlanmak suretiyle mutlaka kuvvet kullanmak suretiyle özgürlük ve bağımsızlığa kavuşabilecektir. Bask terör örgütü ETA'nın kuruluşundan tam 23 yıl önce bir PNV milletvekilince geliştirilmiş olan bu şiddet teorisi, Sabino Arana'nın kurucusu olduğu partinin aslında ne kadar tehlikeli bir alanda oynadığını tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.

Cumhuriyetin ilk iki yıllık döneminde (1931–1933) İspanya'da Manuel Azana başkanlığında kurulmuş reformist sol hükümetin iş başında bulunduğu dönemde *Euskadi* (Bask Ülkesi)'de Bask milliyetçiliği çok güçlenmiştir. Büyük bir desteği arkasına alan PNV, 1933 seçimlerinde bölgenin toplam oylarının %30'unu alarak, toplam 17 milletvekilliğinden 12'sini kazanmış ve Euskadi'nin en büyük siyasal partisi haline gelmiştir. Ancak, PNV'nin bu seçim başarısı özerklik statüsünün gerçekleşmesine yeterli olmamıştır. Çünkü iktidardaki cumhuriyetçi sol, PNV'nin kontrolü altında özerk bir Euskadi kurulmasına başından beri karşıdır. Cumhuriyetçi sol, aslında ne Basklara ne de özerklik statüsüne karşı değildir. Başbakan Azana'nın, genel çerçevesini çizdiği özerklik statülerinde merkezdeki devlet son derece güçlü olacak ve İspanya'nın birliğini temsil edecektir. Aynı zamanda bu merkezi devlet, ülkenin demokratikleşmesini sağlayacak bir araç olacaktır. Bu devletin içinde üç bölge bulunacaktır: Katalonya, Euskadi ve Galicia. Özerklik statülerine sahip olacak bu üç bölge merkezi devlete entegre edilecektir. Bu çizilen çerçevede Katalonya daha 1932 yılında özerklik statüsüne kavuşmuştur. Ama Euskadi açısından asıl sorun olan PNV'dir; çünkü sol iktidar PNV'nin önderliğindeki Euskadi'nin teokratik, gelenekçi ve muhafazakâr bir bölge haline gelmesinden kaygılanmaktadır⁴¹.

İspanya'da, 1933 seçimleri, sağ partiler konfederasyonu CEDA'nın başarısıyla sonuçlanınca özerklik statüsünü geciktiren esas partinin hangisi olduğu daha net anlaşılmıştır. PNV de nihayet 1934 yılında Bask milliyetçiliğinin gerçek düşmanlarının sağ partiler olduğunu belirtmiştir.

⁴¹ A.g.e., s.111.

Euskadi'nin, Katalonya'dan farklı olarak bir de toprak sorunu vardır ki, çözümlenmesi pek de kolay değildir. PNV'nin bu konuyla ilgili olarak Katalan milliyetçi çoğunluk partilerden farklı olarak yaptığı radikal söylemleri o dönemde iş başına gelen aşırı sağ eğilimli CEDA destekli hükümet tarafından ayrılıkçılık olarak nitelenmektedir. PNV ile CEDA'nın o dönemde aralarındaki ilişkiler, tahmin edileceği gibi hiç de iyi olmamış ve 1936 yılındaki seçimlere kadar her zaman yönetimde söz sahibi olan bu partinin anlayışı sonucu Euskadi'de huzursuzluk hâkim olmuştur⁴².

b- Katalan ile Bask Karşılaştırması

Katalanlar ile Baskları karşılaştırırken öncelikle dil konusuna değinmek gerekir. Katalan dili Fransızca sözcük ve bazı kurallar eklenmiş bir İspanyolca olarak görülebilirse de, bu dil Katalanlar tarafından Latin kökenli değişik bir dil olarak kabul edilmektedir. Katalanca tarih boyunca canlılığını korumuş bir dil görünümündedir. Katalonya'da doğan insanların %97'sinin halen Katalanca konuşmasına ek olarak, İspanya'nın diğer bölgelerinden bu bölgeye gelen insanların %38'i de bu dili öğrenmiş ve konuşmaktadır. Buna karşılık Baskça çok daha değişik özellikler ve sorunlar yaşamaktadır. Pakistan-Afganistan sınırında ve Kafkasya'nın belirli bölgelerinde konuşulan dillerin yapısına çok benzediği iddia edilen Bask dilinde, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar geçen zaman diliminde basılmış ancak 150 civarında kitap bulunmaktadır. Bask bölgesinde yaşayanların ancak %32'si Baskça konuşurken, doğum yeri Bask bölgesi olanlar arasında bile bu dili konuşanların oranı %50'yi bulmamaktadır. Günlük yaşamda kullanımı çok daha az olan Baskça'yı sonradan bu bölgelere göç edenlerden ancak %4'ünün öğrendiği yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır⁴³.

Bu iki farklı sonuç tahmin edilebileceği gibi iki farklı politika ve düşüncenin sonucunda ortaya çıkmıştır. 1924 yılında Katalan Kültür Komitesi dilin merkezi önemini vurgulayan bir bildiri yayınlamış ve "*Halkımızın ifadesi olan dilimiz ki asla terk edilemez... Varlığımızın ruhsal temeli dildir.*" ifadelerine yer vermiştir. Bask

⁴² A.g.e., s.112-113.

⁴³ Semih Eryıldız, a.g.e., s.100.

milliyetçiliğinin önderi Sabino Arana ise farklı düşüncededir: “*Bu (Baskça) veya başka bir dili konuşmak önemli değildir. Önemli olan diller arasındaki ayırmadır ki o bizi iki ırkın karışımından ve İspanyol bulaşıcı hastalığından korur*”⁴⁴. İşte bu anlayış farkının sonucunda yukarıda özetlediğimiz tablo ortaya çıkmıştır. Dilin toplumların varlıklarını sürdürebilmelerinde, ayrıcalık sağlayan bir unsur olarak önemi elbette inkâr edilemez bir gerçektir. Bu nedenledir ki Katalanların bugün tarihi olarak değerlendirebilecekleri, kendilerini farklı ve değişik statüde gösterebilecekleri, yoğun olarak kullanılan ve bilinen bir farklılıkları, yani dilleri varken, Baskların kendilerinin dahi ancak yarı yarıya bildikleri ancak onu da pek kullanmadıkları, bunun sonucunda da ayrıcalık olarak öne süremeyecekleri bir dilleri mevcuttur.

2- Sosyal ve Kültürel Alandaki Gelişmeler

İspanya’ya tarih boyunca dışarıdan gelen halklar, ülkenin büyük kısmı denizle çevrili olduğundan kolayca girmişler, ancak denizden hemen sonra dağlık arazi başladığından sahil kısımlarında yerleşmişlerdir. Bunun sonucu olarak da sahil kesimlerindeki uygarlığın geçmişi iç bölümlere göre daha eskiye dayanmaktadır⁴⁵.

19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında İspanya’daki sosyal yapı, halen tarım ekonomisinden endüstri ekonomisi olma yolunun başlarında olan bir ülke için normal görünümdeydi. 1877’de İspanyol erkeklerinin %72’si tarım sektöründe çalışmaktayken 1910’da bu rakam, diğer sektörlerle kaymalar nedeniyle %58’e düşmüştü. Bu değişim İtalya’dakinden daha yavaş olsa da, kayda değer bir gelişme olarak göze çarpıyordu⁴⁶.

Osmanlı ile İspanya arasında daha önce de değindiğimiz benzerlikler, iki ülkenin de büyük oranda sanayileşemeyen ekonomileri ve dolayısıyla genelde toprağa dayalı bir yapıya sahip olmaları temelinde karşımıza çıkmaktadır. Gerçi 20. yüzyılın başı ile birlikte yukarıda bahsedilen bir takım hareketler İspanya’nın bir atılım içerisinde olduğunu göstermektedir. Oysa aynı yıllarda Osmanlı Devleti, büyük bir savaşın eşiğinde olması bir yana, zaten yıllardır süren savaşlardan

⁴⁴ A.g.e., s.101-102.

⁴⁵ Louis Bertrand, a.g.e., s.5-6.

⁴⁶ Stanley G. Payne, a.g.e., s.598-599.

bunalmış, çok geniş bir coğrafyada haklarını korumaya çalışan, yorgun, yıkılmaya yüz tutmuş bir ülke görüntüsü sunmaktadır. Bu görüntüsüyle de geleceğinin pek parlak olmadığı gün gibi aşıkârdır. Buna karşın İspanya ise sorunları çok daha az olan bir coğrafyada, neredeyse sadece iç meseleler nedeniyle bocalayan, ülke dışından herhangi bir tehdit altında olmayan ve paylaşılmak için büyük ülkelerin gün sayıp hesaplar yaptığı bir ülke değildir. Bu nedenle iki ülkenin ekonomik alanda da aynı platformda olması düşünülemez.

İspanya'da 1900 yılında 18 milyon olan nüfusun 1930'da 23 milyonu aşmasındaki sebeplerden önemli bir tanesi de büyük göç dalgasıdır. Birçok güney ve doğu Avrupa ülkesinde olduğu gibi İspanya'ya da I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde büyük göçmen kitleler yerleşmiştir. 1912 yılında net göçmen sayısı 134.000'den fazla olarak tespit edilmiştir⁴⁷. Buna mukabil savaşa giren Osmanlı Devleti ise hem elinden çıkan topraklar, hem de savaşlarda kaybettiği insanları nedeniyle nüfus kaybı yaşamıştır.

İspanya'da kültürel alanda karşımıza çıkan tablo ise oldukça iç açıcıcıdır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde İspanyol edebiyatı ve sanatı o kadar kaliteli eserler ortaya çıkarmıştır ki, bu dönem 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarında "*Altın Çağ*" olarak adlandırılan dönemden hemen sonra geldiği değerlendirilerek "*Gümüş Çağ*" olarak anılmaktadır. 1900'den sonra İspanyol kültüründeki gelişmeler, yaklaşık üç yüz seneyi aşkın bir süreden beri ilk kez ülke dışında ciddi ilgi görmeye başlamıştır. Ülkenin önde gelen birçok düşünür ve yazarı tarafından modern dünyada İspanyol kültür ve değerleri ile ilgili sorunlar bir araya getirilmiş ve bu çalışma içinde olanlar "*98 Kuşağı*" olarak adlandırılmıştır. 98 Kuşağı'na dâhil kişiler arasında ilk akla gelenler olarak Unamuna, Ortega y Gasset, Azorin, Ramiro de Maetzu sayılabilir.

Tüm bunlara rağmen her ne kadar modern çizgiler izlenmeye başlansa da İspanyol sanatı, Avrupalı diğer ülkeler arasında en geleneksel olma özelliğini de korumuştur.

Kültürel anlamda yaşanan zenginlik ve çeşitliliğin sıradan halkın eğitim seviyesini ve arzusunu fazlaca etkilediği söylenemez. Nitekim ülkede 1930'da okuma yazma bilen insan sayısı nüfusun 2/3'ünü oluşturmaktaydı. 20. yüzyılın

⁴⁷ A.g.e., s.599.

başından itibaren kaydedilen % 50'lik artış ise pek fazla etkileyici düzeyde olmamıştır. Bunun başlıca sebebi ise Avrupa'nın geri kalanına kıyasla eğitime ayrılan bütçe oranı o yıllarda en az İspanya'da bulunması olmuştur⁴⁸. Türkiye'de ise bilindiği üzere Cumhuriyet'le birlikte başlatılan seferberliklerden belki de en önemlisi eğitim seferberliği olmuş, özellikle Latin harflerinin kabulü bu seferberliğin ivmesini en üst seviyelere çıkarmıştır. Bu sayede kısa sürede, bir doğu toplumundan çağdaş bir batı toplumu yaratma yolunda önemli aşamalar kat edilmiştir.

3- İspanya'nın Önerisi ve Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Üye Oluşu

1930'lardan itibaren Almanya ve İtalya gibi I. Dünya savaşı'ndan sonra tesis edilen statükoyu değiştirmeye çalışan ülkelerle savaşın galibi ve doğal olarak da statükonun muhafazasından yana olan ülkeler arasında bunalım gittikçe artmaya başlamıştır. Özellikle 1932'den itibaren statükocu ve statükonun değiştirilmesi yanlısı olmak üzere iki karşıt grup belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Statükonun değiştirilmesini isteyen ülkeler saldırgan bir tavır sergilerken, statükocu gruba dâhil olanlar ise yatıştırma politikası takip etmişlerdir. Türkiye ise uluslar arası alanda büyük güçlüklerle sağladığı statüsünü sürdürmeyi ve barışı korumayı ana ilke olarak benimsediğinden statükocu ülkeler arasına kaymıştır. Batıda Almanya, doğuda da Japonya'nın baskısı altında kalan Sovyetler Birliği'nin de bu gruba kayması, Türkiye'nin safını belirlemede işini kolaylaştıran bir unsur olmuştur. Türkiye'nin bu ortamda barışın korunmasına yönelik olarak attığı adımlar dünyada takdirle karşılanmış ve ülkemizin itibarını arttırmıştır. Kazanılan bu itibarla Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliği gündeme gelmiştir.

Türkiye'nin 1932 yılına kadar bu cemiyete üye olmak için herhangi bir girişimde bulunmaması ve işi ağırdan almasının başlıca nedeni, I. Dünya Savaşı'nın galiplerinin oluşturduğu cemiyete öncelikle yenik devlet sıfatı nedeniyle uzak olmasıdır. Ancak değişen dünya siyasetinin getirdiği sonuçlar nedeniyle galip devletlerin dışındakilerin de cemiyete alınması sırasında da Türkiye'nin İngiltere ile

⁴⁸ A.g.e., s.599-601.

yaşadığı Musul sorununda Milletler Cemiyeti'nin bu ülkenin etkisi altında kalması, cemiyetle Türkiye arasını soğutucu bir etken olmuştur. Bunun yanında 1932 yılına kadar batılı ülkelerle ilişkilerini normalleştiremeyen Sovyetler Birliği'nin batıya yakınlaşan Türkiye'den memnun olmaması üyeliği geciktiren sebeplerden sayılabilir.

Türkiye 1931 yılında prensip olarak Milletler Cemiyeti'ne girmeyi benimsemiş olsa da, Atatürk'ün direktifiyle kendisi başvurmak yerine buradan gelecek bir teklifi beklemeyi uygun görmüştür. Bu teklif de Milletler Cemiyeti'nin 6 Temmuz 1932 tarihinde yapılan Genel Kurul'u esnasında İspanya'nın önerisiyle gelmiştir⁴⁹. Yani Türkiye'nin bugünkü Birleşmiş Milletlere üye oluşu, İspanya'nın yaptığı teklif neticesinde olmuştur. Bu hareket tarzı elbette Türkiye'nin saygınlığını bir kat daha arttırmış, Cemiyet'e davet üzerine üye olma özelliğiyle tüm dünyada sözü geçen bir ülke olma sıfatını kazanmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 9 Temmuz 1932 tarihinde üyelik teklifini kabul ettiğine dair karar almış ve bunu Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliğine bildirmiştir. Bunun üzerine 18 Temmuz 1932 tarihinde de Milletler Cemiyeti'nin o zamanki 43 üyesinin oybirliğiyle aldığı bir kararla Türkiye resmen örgütün üyesi olmuştur⁵⁰.

Türkiye'nin İspanya tarafından neden davet edildiğine dair bir fikir yürütmek gerekirse, bahse konu tarihlerde İspanya'daki Cumhuriyet'in çeşitli tehditler altında olması ve statükonun değişmesinden yana olan Almanya ile İtalya'nın muhtemel bir müttefiki olmasını istemelerine karşın, statükocu tarafa kayarak barışçı politikanın yanında olmayı tercih eden Türkiye kanalıyla verilmek istenen bir mesaj olabilir. Ayrıca İspanya'da yeni kurulan Cumhuriyet tarafından genç Türkiye'ye yapılan bir jest olarak da değerlendirilebilir.

⁴⁹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, Filiz yay., İstanbul, 2000, s.578.

⁵⁰ A.g.e., s.579.

C- İÇ SAVAŞA GİDEN YOL

1930'lu yıllarda, II. Dünya Savaşı'nın başlamasından önce Batı'daki en önemli siyasi olay İspanya İç Savaşı olmuştur⁵¹. İspanya İç Savaşının sebepleri, ülkenin 19. yüzyılın başından itibaren içinde yuvarlanmakta olduğu istikrarsızlık ve karışıklıklarda yatmaktadır. I. Dünya Savaşından sonra komünizmin uluslararası ilişkilerde bir faktör olarak denkleme girmesi, İspanya'nın iç düzensizliğini daha da şiddetlendirmiştir⁵².

19. yüzyılın mücadeleleri ve çekişmeleri, İspanyol toplumuna en ağır şekilde 1930'larda yansımış ve aynı temel sorunlar çerçevesinde gerçekleşen iç savaşa yol açmıştır⁵³. 19. yüzyıl boyunca İspanya'da yaşanan hiçbir askeri ayaklanma –buna 20. yüzyıldaki General Primo de Rivera'nın darbesi de dâhil olmak üzere– bir iç savaşla sonuçlanmamıştı. Fakat bu kez durum her zamankinden farklı ve ciddi idi. Sınıflar üzerindeki büyük gerilim artık kaçınılmaz sona doğru gitmekteydi⁵⁴. Peki, bu ortamı hazırlayan ve içinden çıkılması güç bir hale sokan sebepler neler olabilir? Bir toplumun en iyimser kaynaklara göre 350.000 ferdini kaybetmesine⁵⁵ yol açabilecek kadar büyük fikir ayrılıkları ve uçurumların nedenleri nelerdir?

Gül Işık'a göre bunun en büyük sebepleri, ülkenin gerek ekonomik gerekse toplumsal olarak içinde bulunduğu perişan durum, İspanyol yöneticilerinin üst üste yaptıkları hatalar ve Avrupa'nın büyük güçlerinin savaş silah ve teknolojilerini denemek için bulunmaz bir çatışma alanı bulmalarıydı⁵⁶. Bunların dışında ülkenin bu perişan duruma nasıl geldiğini ve toplumsal karşıtlıkların nasıl oluştuğunu anlamak gerekir. Özellikle büyük fikir uçurumlarının beslendiği yüzyılların getirdiklerinin kırılma noktası sayılabilecek bu dönemde, katalizör vazifesi görmüş etkenler de görüş alanı içine dâhil edilmelidir. Buradan yola çıkarak genel sebepler ülkenin

⁵¹ Server Tanilli, *İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?*, Adam yay., İstanbul, 2003, s.371.

⁵² Fahir H. Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Sevinç yay., Ankara, 1964, s.582.

⁵³ Ronald Fraser, *İspanya'nın Kanı İç Savaş Deneyimi (1936-1939)*, Belge yay., İstanbul, 1995, s.25.

⁵⁴ A.g.e., s.41.

⁵⁵ <http://www.bbc.co.uk>.

⁵⁶ Hakan Yılmaz, *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*, Timaş yay., İstanbul, 2002, s.210.

ekonomik gelişime ayak uyduramaması, toplumun yapısı, kilisenin rolü ve radikal örgütlenmeler alt başlıklarıyla sıralanabilir. Bu dönem içerisinde bu bölgede yaşanan kuşkusuz en önemli olay olması nedeniyle bu başlıkları irdelememiz, konuyu daha iyi kavrayabilmemiz açısından faydalı olacaktır.

1- Ülkenin Ekonomik Gelişime Ayak Uyduramaması

20. yüzyıl başında İspanya batının en geri ülkesidir. 1917 yılının Rusya'sı gibi İspanya da o sırada kapitalist dünyanın en güçsüz halkasıdır⁵⁷. En önemli sorunların başında ise hiç kuşkusuz İspanya'nın kapitalist gelişimde gösterdiği zayıflık ve halkın yaşadığı sefaletten kurtulamaması gelir. Barcelona'da çıkan *Solidaridad Obrera* gazetesindeki 14 Şubat 1936 tarihli bir yazıda şu ifadeler yer verilmektedir: “İspanya'nın sorunu bir politik değişiklik sorunu değil, ekonominin dönüştürülmesi sorunudur”⁵⁸.

İspanya, 19. yüzyılda yeryüzündeki son sömürgelerini de kaybetmiş ve Avrupa'da değişimini tamamlamakta olan endüstriyel ve liberal devrim ona ancak şöyle bir dokunup geçmiştir. Fakat aynı zamanda kapitalist gelişmenin gecikmesiyle birlikte gelen ekonomik ilişkilerdeki dar boğaza bir de yozlaşmış sınıfların ülkeyi sömürmeye devam etmesi eklenince bu bunalım daha da büyük boyutlara ulaşmıştır⁵⁹.

İspanya'nın o dönemde çağın ne kadar gerisinde kaldığını gösteren en önemli işaret, nüfusunun büyük bir çoğunluğunu tarımla uğraşanların teşkil etmesidir. Yüzyıllardan beri toprakla uğraşan İspanyollar, zaten genelde verimsiz olan toprağı halen çok eski metotlarla işlemekteydiler⁶⁰. Tarıma elverişli alanlar ülkenin sadece kuzeyinde ve Akdeniz çevresindeki bölgelerde mevcuttu. Bu da ülkenin yüzölçümünün %10'undan daha azını oluşturuyordu. Durum böyle olunca da Avrupa ülkeleri içerisinde en düşük verime sahip tarım İspanya'da bulunmaktaydı ve işlenebilecek toprakların da %30'undan fazlası boş olarak durmaktaydı.

⁵⁷ Pierre Broue, Emile Temime, *İspanya İç Savaşı*, Hürriyet yay., İstanbul, t.y., s.15.

⁵⁸ Ronald Fraser, a.g.e., s.93.

⁵⁹ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.16.

⁶⁰ *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, II, Cem yay., İstanbul, 1968, s.305.

Bu şartlardaki tarımın yanı sıra ülkedeki tek kayda değer sanayi Bask Bölgesi'nde yer almaktaydı. Katalonya'daki toplam üretimi çok yüksek değerlerde olan tekstil sanayii ise küçük atölyelerden ibaretti ve büyük bir endüstriye dönüşmemişti. Tüm bu sanayi darboğazının en önemli nedeni ülkenin en önemli yerlerine yabancı sermayenin girmesi ve demiryollarından madenlere, hidroelektrik santrallerinden telefon şebekelerine kadar Avrupalı ve Amerikan şirketlerinin ülkeye egemen olmasıydı⁶¹.

Bu şartlar altında İspanya 20. yüzyılın başlarında geri kalmış bir tarım ülkesi görüntüsü vermesinin yanı sıra, sömürgelerini kaybetmiş, üstelik kendisi de büyük çapta sömürülmüş bir ülke profili çizmekteydi⁶². Halk ise bu tarihsel çöküşün bilincindeydi ve daha önceden yaşadığı buhranların ışığında kopma noktasına yaklaşıldığı iyice belirmeye başlamıştı.

2- Toplum Yapısı

İspanyol nüfusunun büyük çoğunluğunu tarımla uğraşan, fabrikalarda çalışan ya da küçük atölyelere sahip insanların teşkil ettiği, işçi veya bir başka deyişle "emektar" denilen kesim oluşturmaktaydı. Bunlar yaklaşık olarak 8 milyon kişi idi. Yani İspanya'da 8 milyon kişi sadece karnını doyurabilecek seviyede kazanan, toplumun en az gelire sahip yoksullarını oluşturmaktaydı. Toplam işçi sayısının 11 milyon olduğu düşünülürse, bu sınıfın büyük bir çoğunluğunun yoksul olması hemen göze batan bir nokta olarak belirmektedir.

Bu grubun yanı sıra 1 milyon ayrıcalıklı kişinin oluşturduğu bir "orta tabaka" mevcuttu. Bu ayrıcalıklı kişileri memurlar, askerler, aydınlar, büyük toprak sahipleri ve büyük kentsoylular oluşturmaktaydı.

Özellikle tarım kesiminde çalışan işçilerin içinde yaşadıkları sefalet ile işledikleri toprakların sahiplerinin yaşam koşulları arasındaki dengesizlik İspanya'daki en büyük sorunu meydana getirmekteydi. Bu toprak sorunu o denli büyük boyutlardaydı ki, çözümü için yüzyılların beslediği bir nefreti ortadan

⁶¹ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.16.-17.

⁶² Ronald Fraser, a.g.e., s.29.

kaldırmak gerekmekteydi. Bu ise imkânsızdan da öte bir şeyi istemek anlamına geliyordu.

1931 yılında İspanya'da 2 milyon tarım işçisinin hiç toprağı bulunmazken, 50.000 büyük toprak sahibi İspanyol toprağının yarısına sahipti⁶³. Bunların yanı sıra arada ezilen küçük toprak sahipleri sınıfı da unutulmaması gerekir. Alabildiğince fazla olan toplumsal dengesizlikler, ülkeyi çevreleyen gümrük duvarları ya da yabancı sermayenin ağırlığı nedeniyle artmıştır. Ancak buna karşın toprakların dengesiz dağılımı da güçlü bir köylü sınıfının oluşturulup, bu darboğazdan çıkış yollarının bulunmasını engellemiştir.

İspanyol burjuvazisi ise kurumsal olarak yeni sayılabilecek bir oluşumdur. Yavaş gelişen sanayi, beraberinde getirdiğı bu sınıfın da ülkeye yeterince sağlam yerleşmemesine neden olmuş ve yabancıların sözcüsü olmak veya yabancı sermayeye paravanlık etmek gibi suçlamalarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Asla kendine güveni olan bir kurum olmamış ve korunması için her zaman silahlı güçlere bel bağlamıştır⁶⁴. Ancak aynı burjuvazi, 1930'lara kadar İspanya'nın tarım arazisinin %90'ını elde edene kadar mal varlığını genişletmiştir⁶⁵. Yaklaşık 30 milyon hektar büyüklüğünde bir arazinin sahibi oldukları tahmin edilmektedir⁶⁶.

Ordu ve asker açısından bakıldığında da ülkede çok ilginç bir tablo ortaya çıkmaktadır. O da yüksek rütbeli subayların, yani generallerin çokluğudur. Öyle ki, o dönemde İspanya'nın iki sahada dünya rekorlarını geride bıraktığından bahsedilir. Biri, devlet borçlarının çokluğu, diğeri generallerinin fazlalığı. Karl Marx da Madrid gazetelerinden birine istinaden 1854 senesinde şunları yazmıştır: "*Burada O' Donnel'in bir nutku var. Bunun ifşa ettiği hakikatlere göre askeri mevki ve unvanlar o kadar çoktur ki, ancak üç generalden bir tanesini fiili hizmette kullanmak imkanı vardır. İşte 1823'ten beri İspanyanın çektiğı felaket budur*⁶⁷." Ayrıca iç savaş öncesindeki İspanya ordusunun general mevcudu hakkında 11 Eylül 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde şu haber yer almaktadır: "*Madrid'te çıkan Heraldo gazetesi yazıyor: Fransızlar, İngilizler, Almanlar İspanya'da hala 850 general istihdam*

⁶³ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.17-18.

⁶⁴ Ronald Fraser, a.g.e., s.105.

⁶⁵ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.28.

⁶⁶ Hasan Âli, *İspanya'da Neler Oluyor?*, Bozkurt yay., İstanbul, 1936, s.9.

⁶⁷ A.g.e., s.11.

ettiğimizi öğrendikleri gün – öteki sebepleri kâfi derecede haklı bulmadıkları takdirde – İspanyol milletinin son bir ihtilal yapmak gibi hayati bir zarureti neden dolayı hissettiğini anlayacaklardır⁶⁸.”

Tüm bu sınıfsal dengesizlikleri ve beraberinde getirdiği sefaleti İspanyol toplumu bir bahtsızlık değil, bir yüzkarası ve bir haysiyetsizlik olarak algılamıştır. Çünkü İspanyolların gururuna ve şerefine oldukça düşkün insanlar olduğu düşünüldüğünde ve buna bir de Akdenizlilere özgü coşkunculuk eklendiğinde, asillerden nefret eden ve sonuçları çok ciddi boyutlarda yıkım getirecek olan bir çekişme ve hesaplaşmaya yol açmıştır⁶⁹. Milliyetçiliğin etkilerinin çok güçlü görüldüğü İspanyol toplumu, tarihinin şatafatlı günlerine bakıp o anda ve hatta çok ileriki yıllarda bile içinde buldukları durumu kabul etmekte güçlük çekmişlerdir⁷⁰.

Aslında İspanyolların gurur ve şeref gibi kavramlara olan düşkünlüğü neticesinde asillere olan nefreti, Akdenizlilik ruhuyla kaynaştığında, bu ülkedeki solcu cephenin soğuk Slav kavimlerindeki sol heyecanından çok daha başka ve daha tehlikeli bir ortam yaratmasının sebebi kolayca anlaşılır. İspanya’da partiler gibi sendikalar da sosyalist ve komünist olmakla yetinmeyen anarşistlerle dolu olmuştur⁷¹.

İspanya’yı temelde iki düşman dünyaya ayıran sosyal sebepler sadece açlık ve sınıflar arasındaki nefretten ibaret olmamıştır. Azınlıklar sorunu ve özerklik konusunda kısmen değindiğimiz eyaletlerin sürekli kımıldanışları da hükümetleri aralıksız rahatsız etmiş, memleketin muhtaç olduğu düzenin sağlanmasına engel olmuş ve bir nifak havasının doğması için elverişli zeminin hazırlanmasını hızlandırmıştır⁷².

⁶⁸ Cumhuriyet, 11 Eylül 1936.

⁶⁹ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, s.306.

⁷⁰ Nilgün Cerrahoğlu, a.g.e., s.30.

⁷¹ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, s.306.

⁷² A.g.e., s.306.

3- Kilisenin Rolü

İspanya, Dünya'daki en güçlü ve köklü Katolik Kiliselerinden birine sahiptir. Bu durum günümüzde de fazla değişmemiştir. Ama 20. yüzyılın başındaki yapısı, gücü ve etkinliği ile bugünkü arasında tabii ki çok büyük farklar bulunmaktadır. 1930'lu yılların İspanya'sına baktığımızda kilisenin en zengin kurumlardan biri olduğu karşımıza çıkar. 80.000 papaz, keşiş ve rahibesıyla direkt Ortaçağ'ın içinden çıkmışa benzeyen bir gariplikte olduğu da gözlerden kaçmamaktadır. Ruhsal ve maddesel gücünün çok büyük olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Ancak zenginliklerini tam olarak saptamak güçtür. Cumhuriyet'in ilanı sonrası Adalet Bakanlığı'nca yapılan soruşturma neticesine göre, kilisenin yaklaşık 130 milyon peseta değerinde 11.000 çiftlik sahibi olduğunu ortaya çıkmıştır⁷³. Bu zenginliği, toplumun içinde bulunduğu yoksulluk ve sefaletle büyük bir tezat teşkil etmiştir.

İspanya Kilisesi İspanya feodalizminin ayrılmaz bir parçasıdır. Birçok sosyal ve tarihi sebepler dolayısıyla İspanyada kilise ve ruhanilik her zaman kuvvetli olmuştur. Kiliselerin fonksiyonları dolayısıyla halktan aldıkları gelir de büyük miktarlara varmıştır. İspanyanın birçok yerinde orta çağdan kalma vergi şekli olan aşar bile kiliseler tarafından alınmaktaydı. İrili ufaklı bu kiliselerin ve ruhani meclislerin sayısı 38.000'i bulmaktaydı. Bundan başka bini erkeklere, dört bini de kadınlara mahsus olmak üzere 5.000 manastır mevcuttu. Yani İspanya kilisesi din sınırlarını çoktan aşmış, ülkenin bütün sosyal ve ekonomik hayatına el atmış durumdaydı⁷⁴.

İspanya'da eğitim de tamamen kilisenin emrindeydi. Bunun yanında kilisenin, İspanyol kadını üzerindeki etkisi ise inanılmaz boyutlardaydı. Bir İspanyol kadını, sofu ve müsamahasız bir Katolik olarak, kocası isterse en ileri bir anarşist olsun, daima mahallesindeki veya kilisesindeki papazın emrinde bulunurdu. İşte kilisenin bu anlaşılması güç etkisi ile onun etkisi altında bulunanların durumlarındaki

⁷³ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.19.

⁷⁴ Hasan Âli, a.g.e., s.10.

ironiyi bir İspanyol atasözü çok güzel ifade eder: “*Bütün İspanya, kilisenin peşindedir. Fakat yarısı araba içinde giderken, öbür yarısı yaya yürür*⁷⁵!”

Genç cumhuriyet, kuruluşundan itibaren kilisenin yetkilerini sınırlandıracak tedbirler arayarak anayasanın, eğitimin, mahkemelerin, evlenme ve boşanmaların laikleştirilmesi, kilise mensuplarının da devlet kontrolünde bulunması gibi yeni hükümler koymuştur. İşte bu durum da kiliseyi cumhuriyete düşman olan cepheye geçirmiştir. Ancak aynı cumhuriyetin ilanıyla birlikte de Madrid’den başlayarak tüm ülkede dinsel kuruluşlara şiddetli saldırılar gerçekleştirilmiş, yüzden fazla kilise ve manastır ateşe verilmiştir⁷⁶. 1936’daki seçimlerden solcuların galip çıkmasıyla birlikte, beslenen öfke inanılmaz bir şiddet gösterisine dönüşmüş ve daha önce yaşanan saldırıların bir benzeri, fakat bu defa daha da yaygın ve topyekûn bir şekilde İspanya’nın her yerinde yaşanmaya başlanmıştır.

4- Radikal Örgütlenmeler

İspanya tarihinde işçi sınıfı, bu sınıfın yarattığı hareketin büyüklüğü, tarihi akışın belirlenmesindeki rolü ve büyük etkisi asla yadsınamaz. Avrupa’nın öteki ülkelerine göre çok farklı gelişen bu hareket, iç savaşın oluşum sürecinde ve başlangıcından bitimine kadar oldukça etkin bir profil çizmiştir. İspanya’da diğer ülkelerin aksine Marx yanlısı bir hareket değil, Bakunin’in fikirlerini benimseyen ve işçi hareketine anarşist sendikacılığın damgasını vuran bir yol izlenmiştir⁷⁷.

İlk anarşist örgüt, 1910 yılında Katalonya’da kurulan CNT “*Confederacion Nacional del Trabajo*⁷⁸” idi. Primo de Rivera’nın diktatörlük yıllarında, baskı dorukta iken, CNT’ye tümüyle hâkim olan FAI “*Federacion Anarquista Iberica*”⁷⁹

⁷⁵ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, s.309.

⁷⁶ Hakan Yılmaz, a.g.e., s.208.

⁷⁷ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.33.

⁷⁸ *Ulusal Emek Platformu*. Anarko-sendikalist topluluk. İspanya’nın en militan ve devrimci sendikasıydı. Bütün işçileri büyük bir sendikada toplamayı hedefliyordu. Fikirlerini anarşizme ve devrimci sendikacılığa dayandırıyordu. Seçimlere katılmasa da, üyelerini serbest bırakarak Halk Cephesi’nin iktidara gelmesinde önemli rol oynadı.

⁷⁹ *İberya Anarşist Federasyonu*. 1927’de kurulan, İspanya ve Portekiz’de faal olan, gevşek anarşist gruplar federasyonu. Temel amacı CNT’deki reformist eğilimlerle mücadele etmektir. Aynı zamanda CNT’nin silahlı kanadını oluşturmakta ve onun anarşist profilini korumaktaydı. FAI’nin devrimci organizasyonların rolü hakkındaki teorisi ise, azınlığın bir isyanı ile kitlelerin devrim için

kuruldu. Bir süre bu iki örgüt arasında çekişme yaşanmış olsa da iç savaş öncesinde beraber hareket etmeye başladıkları kesindir. Ortak bayraklarının kırmızı ve siyah olması, CNT-FAI harflerinin her zaman birlikte yazılması bunun kanıtıdır. CNT'nin günlük gazetesi *Solidaridad Obrera*⁸⁰ ve FAI'nin gazetesi *Tierra y Libertad*⁸¹, özellikle iç savaş öncesi ve sırasında oldukça geniş halk kitlelerine ulaşmış ve toplum üzerinde sahip olduğu etkiyle dikkat çekmiştir⁸².

Bu iki anarşist örgüt dışında sosyalistler tarafından 1888 yılında kurulan ve savaşın başladığı yıllarda en fazla taraftarlara sahip olan UGT "*Union General de Trabajadores*"⁸³ bulunmaktaydı. Özellikle CNT ve UGT arasındaki güç dengesi devamlı değişmiş, bu arada büyük fikir ayrılıkları da yaşanmıştır.

Anarşist ve sosyalistlerin yanı sıra ayrıca PSUC⁸⁴, POUM⁸⁵, PCE⁸⁶ ve JSU⁸⁷ dan oluşan komünistler grubu da bulunmaktaydı.

Tüm bu işçi hareketlerinin karşısında 1933'te tüm sağcı grupların birleşmesiyle Gil Robles tarafından kurulan CEDA⁸⁸ ve Almanya ve İtalya örneği dikkate alınarak kurulmuş olan, daha çağdaş siyasal araçlardan yararlanması amaçlanan "*İspanyol Falanji*" vardı. 1932 yılında diktatörün oğlu Jose Antonio

ateşlenebileceği şekildeydi. Ocak 1922'de, Ocak 1923'te ve Aralık 1923'te başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmaları organize etti. Sağ kanat (Garcia Oliver) ve sol kanat (Durruti) olarak ikiye bölündü.

⁸⁰ *İşçi Dayanışması.*

⁸¹ *Toprak ve Özgürlük.*

⁸² Yves Fremion, *3000 Yılım Ayaklanmaları*, Aykırı yay., İstanbul, 2003, s.226.

⁸³ *Genel İşçi Sendikası.* Garcia Qejido ve Pablo Iglesias tarafından kurulan bu işçi sendikası, CNT'den sonra en büyük ikinci sendikaydı.

⁸⁴ *Partido Socialista Unificado de Cataluna-Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi.* Sosyalist ve Komünist grupların (Unio Socialista - Katalan PSOE federasyonu - Partit Comunista de Cataluna - Partit Catala Proletari) birleşmesi ile 1936'da kuruldu. Katalonya'daki komünist partiydi.

⁸⁵ *Partido Obrero de Unificacion Marxista-Marksist Birleşik İşçi Partisi.* Troçkist grupların biraraya gelerek, 1935'te kurdukları anti-Stalinist komünist partisi. Pek çok devrimciyi barındırmaktaydı, ama asıl olarak reformizm ile devrim arasında gidip gelen bir partiydi. Yazar George Orwell'in milisleri arasında bulunduğu POUM'un başta gelen önderleri Andreu Nin ve Joaquim Maurin'di. Temelde Katalonya'da yerleşik olmakla beraber Valencia, Madrid, Estramadura ve Austria'da da etkinlikleri vardı.

⁸⁶ *Partido Comunista de Espana-İspanya Komünist Partisi.* 1921'de kurulan Rusya taraftarı komünist partiydi.

⁸⁷ *Juventudes Socialistas Unificadas-Birleşik Sosyalist Gençlik.* 1936'da kurulan gençlik örgütüydü.

⁸⁸ *Confederacion Espanola de Derechas Autonomas-İspanyol Özerk Sağ Konfederasyonu.* Gil Robles tarafından yönetilen cumhuriyet karşıtı, anti-demokratik ve muhafazakar siyasal oluşumdü. Ramon Serrano Suner'in harekete geçirdiği gençlik örgütü sonradan tümüyle Falanji'a katıldı.

Primo de Rivera⁸⁹ tarafından kurulan falanjin programı tipik bir faşist program görüntüsü taşımaktaydı⁹⁰.

Bu tip cepheleşmelerin dışında işi biraz daha karmaşık hale getiren ve daha önce de bahsettiğimiz özerk eğilimlerin de gözden kaçırılmaması gerekir. Bask ve Katalonya bölgeleri, yüzyıllardır gerçek hedefleri olan özerklik ve bağımsızlık yolundan hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Bask bölgesinde tutucu, gerici ve kilisenin hâkim olduğu bir sağcı çoğunluk mevcutken Katalonya ise her zaman için solcu hareketlerin beşiği olmuştur. Fakat iki bölgede de özerkliklerini sağlamak için mümkün olduğunca iktidarla uyumlu olma politikası güdülmüş, bunun gerçekleşmediği durumlarda ise esas benimsedikleri fikir ne olursa olsun karşı cepheyle işbirliğine gidilmiştir⁹¹.

Kısaca bahsettiğimiz bu belli başlı hareketlerin çeşitliliği, çok boyutluluğu ve fikirler arasındaki büyük uçurumlar bile, en ufak bir kıvılcımla patlamaya hazır bir cephaneliği andıran ülkedeki ortamın, büyük kitlesel hareketlere ve neticesinde alevlenen yangına ne kadar müsait bir zemin bulunduğunu göstermektedir. Nitekim olaylar da bu şekilde gelişecek ve iş kopma noktasına geldiğinde, milyonlar bir an olsun duraksamadan, tereddüt etmeden ve içinde buldukları durumu değerlendirmeden derhal harekete geçecektir.

D- İÇ SAVAŞIN NEDENLERİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN KISA BİR DEĞERLENDİRMESİ

İspanya'yı iç savaşa götüren nedenler olarak saydığımız başlıkları Türkiye açısından değerlendirerek bu konu kapsamında kısa bir karşılaştırma yapabiliriz.

⁸⁹ Jose Antonio Primo de Rivera, Mussolini hayranı, monarşi yanlısı ve Karlist bir siyasi kimlik çizmiştir. Mart 1934'te Roma'da gizlice Mussolini ile bir araya gelerek onun desteğini almıştır.

⁹⁰ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.25. Ashnda bu dönemde tüm kıta Avrupa'sında Hitler ve Mussolini rejimlerinin etkisiyle İspanyol Falanj'ı benzeri faşist partiler ve örgütler ortaya çıkmıştır. Macaristan'da "*Croix Flechées*", Romanya'da "*Gardes de Fer*", Hırvatistan'da Ante Pavelitch'in liderliğinde "*Ostachis*", Belçika'da Leon Degrelle'in önderliğinde "*Rexistes*", Avusturya Nazi örgütü "*Seyss-Inquart*", Fransa'da "*Ligues*" vb.

⁹¹ A.g.e., s.27.

Buradan hareketle iki ülkenin farklı ya da benzer yanları hakkında biraz daha fazla fikir sahibi olabiliriz.

İlk olarak üzerinde durulan “*Ülkenin ekonomik gelişime ayak uyduramaması*” konusunda batının en geri kalmış ülkesi olarak betimlediğimiz İspanya’ya karşılık doğu toplumu kisvesinden yeni yeni sıyrılmaya çalışan ve yüzünü batıya dönerek geri kalmış bir toplum olma özelliğinden kurtulmayı amaçlayan bir Türkiye bulunmaktadır. Yani aslında Türkiye’nin içinde bulunduğu durum çok daha zor ve radikal hareketlerle girilmiş topluca bir harekettir. Bunun yanı sıra sömürgelerini kaybederek aciz duruma düştüğünü belirttiğimiz bir ülkenin (İspanya) karşısında ise yüzyıllarca sömürülmüş ve halen büyük güçlerce sömürülmeye çalışılan bir ülke bulunmaktadır.

“*Toplum yapısı*” başlığına bakarsak İspanyolların gurur ve şeref gibi kavramlara olan düşkünlüğünden bahsedilirken asillere olan nefretinin Akdenizlilik ruhuyla kaynaştığında ülkedeki solcu cephenin soğuk Slav kavimlerindeki sol heyecanından çok daha başka ve daha tehlikeli bir ortam yaratmasının sebep olduğundan bahsettiğimizi görürüz. Özellikle anarşizmin ön plana çıkışı da bu sebeptendir. Doğal olarak Türk milletinin de gurur ve şeref kavramlarına verdiği dünyaca ünlü değerden burada bahsetmek gereksiz olacaktır. Ancak özellikle yönetim yapısındaki farklılıklar ve tarihsel gelişim nedeniyle Türk toplum yapısı daha çok dayanışmaya açık ve önderliğini kabul ettiği bir kişinin arkasında sonuna kadar duracak bir yapıya sahiptir. Türk insanının yapısı da tabii ki bir Slav ırkı gibi durağan ve soğukkanlı olmamakla birlikte, anarşist yapılı olmaktan daha çok mevcut düzen içerisinde coşkulu bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

İspanya’daki “*Kilisenin Rolü*” başlığında işlediğimiz konunun bizim ülkemizde benzerinin sürekli gündemde olan ve günümüze kadar güncelliğini bir türlü kaybetmeyen radikal dinci akımlar olduğunu söyleyebiliriz. Konu çok geniş olmasına rağmen kısaca İspanya’daki kilisenin etkinliği ve toplum üzerindeki söz sahipliğini Osmanlı dönemi boyunca süregelen Halifelik müessesesinde, Atatürk’ün bu müesseseyi kaldırmasıyla birlikte de eskiye atıfta bulunularak bir takım örgütlenmelerde görmekteyiz. Ayrıca Türk toplumunun dini duygularını sömürme geleneği dünden bugüne devamlı olarak karşılaşılan bir olgu haline gelmiştir. Ancak

sevindirici olan bu kavramın İspanya'daki gibi bir iç savaş boyutuna gelmeden zamanında engellenebilmesi ve özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan ayaklanmaların alınan önlemlerle bertaraf edilmesidir.

“*Radikal örgütlenmeler*” konusunda Türkiye’de İspanya’daki kadar karmaşık bir yapılanma göremeyiz. Elbette ülke içerisinde yöresel anlamda bir takım farklılıklar mevcuttur. Ancak Atatürk Türkiye’si, aldığı sıkı önlemler ve getirdiği temeli sağlam Cumhuriyet ile karşısına çıkan zorlukları aşmıştır. Genelde bir önceki başlıkta incelediğimiz din kisvesi altında yeşeren ve bazen ciddi boyutlara ulaşan örgütlenmeleri önceden iyi sezen Atatürk, ülke içindeki istikrarı sağlarken bu tip engelleri ortadan kaldırma konusunda çok dikkatli davranmış ve attığı her adımı çok önceden derinlemesine tahlil ederek hareket etmiştir.

İşte İspanya’yı iç savaşa götüren nedenler ve bunlara karşılık Türkiye’de mevcut durum kısaca bu şekildedir. Yani bir ülkenin iç savaşa gitmesi tabii ki çok daha eski ve yerleşmiş nedenlere dayansa da o ülkeyi yönetenlerin bu süreç içerisinde tutumlarının, kararlarının ve yönetim becerilerinin önemini buradan rahatlıkla kavrayabiliriz.

III- İSPANYA İÇ SAVAŞI

A- AVRUPA, TÜRKİYE ve İSPANYA İÇ SAVAŞI

1- II. Dünya Savaşı'nın Ayak Sesleri

20. yüzyıl başında Avrupa'da savaş taraftarlarının, hatta bunun bir gereksinim olduğunu savunan düşünür ve dolayısıyla etkiledikleri insanların çok sayıda bulunduğunu görmekteyiz. Örneğin Alman Şansölyesi Theobald von Bethman-Hollweg'in kişisel danışmanı ve sır dostu Kurt Riezler, 1914 yılında şu görüşlere yer vermiştir: *"Mutlak ve ezeli düşmanlık, insanlar arasındaki ilişkilerin doğasında vardır. Her yerde gördüğümüz daimi nefret... insan tabiatının bozulmasından kaynaklanmamaktadır, aksine doğanın ve yaşamın kaynağının özünde zaten bu vardır¹."* I. Dünya Savaşı generallerinden Friedrich von Bernardi ise, savaş ve doğadaki savaşım kanunları arasındaki bağlantıyı şöyle kurmuştur: *"Savaş biyolojik bir gereksinmedir, doğadaki unsurların çatışması kadar gereklidir; biyolojik yönden yerinde sonuçlar verir, çünkü bu sonuçlar varlıkların temel özellikleriyle ilgilidir²."*

Görüldüğü üzere, I. Dünya Savaşı, bir anlamda belki de savaşmayı, kan dökmeyi, acı çekmeyi ve çektirmeyi bir tür "gelişme" olarak gören, bunları değişmez bir "doğa kanunu" sanan Avrupalı düşünür, general ve yöneticiler yüzünden çıkmıştır. İşte tarihin o zamana kadar yaşadığı en büyük savaşın izleri ve doğal olarak da kini insanların belleklerinden henüz silinmeden, yaşlı kıta yeni bir savaşın hazırlıklarına çoktan başlamıştır bile...

¹ James Joll, *Europe Since 1870: An International History*, Penguin yay., Middlesex, 1990, s.164.

² Anthony Smith, *İnsan, Yapısı ve Yaşamı*, Remzi yay., İstanbul, 1979, s.33.

I. Dünya Savaşı'nın provası nasıl Bosna-Hersek'te yapılmışsa, II. Dünya Savaşı'nın bir anlamda provası sayılabilecek olay da İspanya'da yaşanmıştır³. 1925 yılından Atatürk'ün ölümüne kadar 13 sene Türkiye Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuş olan Dr. Tevfik Rüştü Aras'a göre de İspanya İç Savaşı, II. Dünya Savaşı'nın erken bir safhasından başka bir şey değildir⁴. Dışişleri Bakanı'nın görüşünün bu şekilde olmasından o dönemde Türk görüşünün İspanya'daki iç savaşa hangi gözle baktığını anlamamız açısından önemli bir veri oluşturmaktadır. Çünkü savaşlardan dolayı uzun yıllar boyunca normal bir hayat yaşayamayan, adeta kafasını kaldıramayan bir millet için yeni ve muhtemelen de çok büyük bir savaşın dışında kalmak özellikle önemli bir konu olduğundan, İspanya'daki savaş da dikkatlice takip edilmiştir.

İspanya İç Savaşı'nın uluslararası arenada en önemli özelliği, I. Dünya Savaşı'ndan önceki blokların çatışması devresinde olduğu gibi, 1936'dan itibaren Berlin-Roma Mihverinin Sovyet Rusya ve komünizme karşı açmış olduğu mücadelenin, iki taraf arasındaki uçurumu daha da derinleştirmesidir. Yani İspanya'daki İç Savaş'ın Roma-Berlin Mihver'inin oluşmasında büyük rol oynadığı söylenebilir. Nazi Almanya'sı ve Faşist İtalya'nın yakınlaşmasını İspanya İç Savaşı olgunlaştırmış ve hızlandırmıştır⁵.

Duruma bir diğer açıdan bakıldığında Mussolini ve Hitler'in bulunduğu bir Avrupa'da, faşizmin silah zoruyla uzaklaştırılabileceği tek ülke İspanya olarak göze çarpmaktadır⁶. Fakat buna karşın batılı demokrasilerin bu çekişme sürecinde son derece zayıf hareket etmeleri de çok açık görülen bir gerçektir. Berlin-Tokyo Mihveri açısından bakıldığında da, Japonya'nın İspanya İç Savaşını, Çin'e saldırmak için değerli bir fırsat olarak kullanması ön plana çıkar⁷. İşte bu şartlar altında İspanya İç Savaşı yerel bir olay olmaktan çıkarak kısa sürede uluslararası bir hadise halini almıştır. Aslında bunun başka türlü olması da şaşırtıcı olurdu⁸. Çünkü;

³ Oral Sander, *Siyasi Tarih*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi yay., Ankara, 1994, s.333.

⁴ Tevfik Rüştü Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, Kaynak yay., İstanbul, 2003, s.87.

⁵ H.Berke Dilan, *Siyasi Tarih 1914-1939*, Alfa yay., İstanbul, 1998, s.269-270.

⁶ Server Tanilli, *İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?*, Adam yay., İstanbul, 2003, s.371.

⁷ Fahir H. Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Sevinç yay., Ankara, 1964, s.582.

⁸ Hasan Âli, *İspanya'da Neler Oluyor?*, Bozkurt yay., İstanbul, 1936, s.56-57.

- ✓ İspanya'daki kavga, bir sınıf kavgasıydı. Herhangi bir sınıfın komşu bir ülkede geçen sınıf kavgasına alakasız ve seyirci durması imkânsızdır.
- ✓ Devletlerin yönetim tarzları itibariyle çeşitli sınıf insanlara yakın olmaları nedeniyle, İspanya İç Savaşı'na şu veya bu tarzda ilgi göstermeleri mantıklıydı.
- ✓ İspanya, coğrafi bakımdan Avrupa'ya hâkim olan dört büyük emperyalist devletin, -özellikle Akdeniz havzasındaki- ekonomik ve politik menfaatlerinin çarpıştıkları bir düğüm noktasında bulunmaktaydı. Bu noktadan hareketle, İspanyol endüstrisinin geriliği ve bazı ham madde kaynaklarının bolluğu dolayısıyla ülkenin emperyalist devletlerin bir istismar konusu olması kaçınılmazdı.

2- Yardımlar

İspanya İç Savaşının öncelikle incelenmesi gereken yanı Avrupa'nın buradaki gelişmelere bakış açısı ve yardımlar konusudur. Bu konuda sağ kanadın özellikle İtalya ve Almanya'nın çok miktarda fiili ve parasal yardımına rastlamaktayız. Mussolini yönetimi, İspanya'daki gelişmeleri her zaman yakından takip etmiş ve sağ kanada siyasi anlamda desteğini her zaman vermiştir. İtalya, İspanya'da solcuların egemenliğinden hoşlanmadığı gibi, Milliyetçilerin zaferi Akdeniz'de İtalya'nın durumunu çok daha kuvvetlendirecek, buna karşılık İngiltere ile Fransa'nın durumları da zayıflayacaktı. Nitekim Mussolini, 1923'te iktidarı ele geçişi, Franco'nun 1936'da İspanya İç Savaşı'nı başlatırken yapacağı gibi komünizmle mücadele gerekliliğiyle mazur göstermiştir⁹. Birçok ülkeden kişisel gönüllülerin İspanya'ya giderek cumhuriyetçilerin safına katılması İtalya'nın işini kolaylaştırmış ve gönüllü adı altında çok sayıda İtalyan askeri milliyetçilerin

⁹ Fred Halliday, *Devrim ve Dünya Siyaseti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul, 2004, s.244.

yardımına gönderilmiştir. Bundan başka İtalya deniz yoluyla milliyetçilere silah ve malzeme yardımında da bulunmuştur¹⁰.

Aslında Mussolini 1936'da Franco'nun isyanını bir sürpriz olarak değerlendirdiğinden ilk etapta yardım etmeyi reddetmiş, ancak Almanya'nın yardım etmekte kararlı olduğunu görünce kendisi de yardım etmeye karar vermiştir. Mussolini, tam seferberlik güçlerine yardım etmeyeceğine dair defalarca söz vermesine rağmen, günden güne miktarı fazlalaşan yardımlarını İspanyol darbeci güçlerine göndermekten geri kalmamıştır¹¹.

Mussolini, savaşın başlarında Franco'nun çok kısa bir sürede zafere ulaşacağı düşüncesine inanmış ve bu sebeple destek vermeyi öngörmüştür. Savaşın uzamasıyla birlikteyse, Rusya'nın hükümete gönderdiği yardımların Bolşevizm tehlikesini arttırdığı ve faşizme büyük bir tehlike oluşturacağı gerekçesini öne sürerek yardımlarını sürdürmüştür. Bu yardımlar kapsamında İç Savaş süresince İspanya'ya gönderdiği asker sayısı 50.000'i bulacaktır¹². Ayrıca, Fas'taki kuvvetli birliklerini İber Yarımadası'na taşımakta, İspanyol Donanması'nın Madrid Hükümeti'nin yanında yer alması nedeniyle büyük sıkıntı yaşayan Franco'ya İtalya'nın özellikle nakliye işindeki yardımı öncelikle değerlendirilmesi gereken bir konudur¹³.

Almanya açısından bakıldığında ise İspanya'da faşistlerin egemen olması halinde ilk büyük hedef olan Fransa, İspanya ile Almanya arasında sıkışmış olacaktı. Bu nedenle Almanya doğal olarak milliyetçilerin yanında yer almış ve kendi çıkarları doğrultusunda desteklemiştir. Ancak Hitler'in İspanya'ya yapılan yardım kapsamında İtalyanların daha fazla risk almasını ister bir görüntü çizdiği de açıkça ortadadır. Nitekim Mussolini de İspanya'da mümkün olduğunca fazla İtalyan askeri bulundurma hevesini taşımıştır¹⁴. Zaten yıllardan beri hazırlanmakta olan darbe girişimine öncülük eden komutanlar İtalya ve Almanya'dan yardım sözünü

¹⁰ Fahir H. Armaoğlu, a.g.e., s.585.

¹¹ Hakan Yılmaz, *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*, Timaş yay., İstanbul, 2002, s.215.

¹² Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Kültür yay., İstanbul, 2002, s.354. İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Ciano'ya göre İtalya'nın İspanya'daki savaş sonunda ölen asker sayısı 3327, yaralı sayısı ise 11.227 olmuştur.

¹³ Cavid Oral, *Akdeniz Meselesi*, II, Cumhuriyet yay., İstanbul, 1945, s.392-393. 1936-1937 senelerinde İtalyan gemileri 100.000 asker ile 40.000 ton malzeme taşımış ve İtalyan Donanması da çeşitli yardımlarda bulunmuştur.

¹⁴ Hakan Yılmaz, a.g.e., s.215.

almışlardır¹⁵. İspanya İç Savaşı sırasında Almanya ile İtalya arasındaki bağlar, Avrupa'daki diğer buhranlara paralel olarak daha da kuvvetlenmiş ve sıklaşmıştır¹⁶.

Franco'ya yardım eden Almanya ve İtalya'nın, genelde göz önünde daha çok bulundurulmuş siyasi çıkarlarının yanı sıra, perde arkasında tutulan ama aslında siyasi amaçlardan daha önemli olan ekonomik çıkarları da bulunmaktaydı. Almanya'nın Franco'ya yardım etmesinin başlıca nedeninin, kendi silahlanması için gerekli olan demir madenlerinden istifade etmek maksadını taşıdığı değerlendirilmesi yapılmıştır. Nitekim Çekoslovakya'nın ele geçirilmesiyle ihtiyacı olan demir madenini karşılamaya başlayan Almanya, daha ileri boyutlardaki ihtiyaçlarını ise İspanya ile garantiye alma amacını gütmüştür¹⁷. Bunun yanı sıra İtalya da İspanya'nın sahip olduğu cıva madenleri ile ilgilenmiştir¹⁸.

Savaşın sonra ele geçen vesikalar, o tarihlerde yapılmış tahminlerin aksine Hitler'in İspanya İç Savaşı ile ilk günden beri ilgilendiğini, Franco'nun gönderdiği temsilciyi kabul ederek, Milliyetçilere yardım kararını derhal aldığı ve bu yardım koordinasyonu ile Göring'i görevlendirdiğini açıkça ortaya çıkarmıştır. Alman Dışişleri evrakı arasında yer alan bir zabıttan, Hitler'in 5 Kasım 1937 günü Dışişleri Bakanı ve Generallerle yaptığı bir toplantıda, "*Franco'nun yüzde yüz bir zaferi Almanya açısından istenen bir durum değildir. Bizim menfaatlerimiz, savaşın devam etmesi ve Akdeniz'de tansiyonun yüksek tutulmasıdır.*" demiş olduğu belirlenmiştir¹⁹. Nitekim Alman Devlet Bütçesinin oldukça sıkıntılı zamanlarında bile İspanya'ya yüksek miktarlarda para gönderilmesi dikkate değer bir ayrıntıdır²⁰. Ancak burada şunu da belirtmemiz gerekir ki; zamanı iyi kullanarak İspanya İç Savaşı'nın üç yıla kadar uzamasına neden olmak, Roma-Berlin Mihveri'nin bilinçli olarak yürüttüğü ortak dış politika olarak değerlendirilebilir. Bu sayede bu ülkeler, asıl hedefleri için şartların oluşmasını ve hazırlıklarını tamamlamayı hedeflemişlerdir²¹.

¹⁵ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, II., Cem yay., İstanbul, 1968, s.311.

¹⁶ Fahir H. Armaoğlu, a.g.e., s.586.

¹⁷ Liddell Hart, II. Dünya Savaşı Tarihi 1, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1999, s.31.

¹⁸ Leon Cahen, Raymond Ronze, Emile Folinais, 1919'dan 1937 Yılına Kadar Dünya Tarihi, Kanaat yay., İstanbul, 1939, s.514.

¹⁹ Kamuran Gürün, Savaşın Dünya ve Türkiye, İnkılap yay., İstanbul, 1997, s.432.

²⁰ Hasan Âli, a.g.e., s.77.

²¹ H.Berke Dilan, a.g.e., s.276.

Akdeniz'de tansiyonun yüksek olması, İtalya'nın İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini bozacağından, Hitler'in bu yolla Mussolini'yi yanına çekmek istediği de açıkça belli olmaktadır ki, zaten bunu da gerçekleştirmiştir. Nitekim ilerleyen aşamalarda ortaya çıkacak olan korsan denizaltılar konusunun da bu politikanın bir parçası olduğu kesindir.

Almanya ve İtalya'dan başka Portekiz'in de İspanya İç Savaşı'nda milliyetçi askerlerin yanında yer alması, 1703'te Lord Methuen tarafından imzalanan anlaşma ile tesis edilen İngiliz dostluğunun, iki yüz yılı aşkın bir süre sonra, 1928'den itibaren ülkeyi yöneten diktatör M. Oliver Salazar tarafından sarsılması anlamına gelmiştir²². Konuyla ilgili olarak 26 Ağustos 1936 tarihli Manchester Guardian gazetesi de bunu açıkça ortaya koymuş ve "*Portekiz, İngiliz siyasetini baltalıyorsa böyle bir ittifaktan ne hayır beklenebilir ki?*" ifadelerine yer vermiştir²³.

Öte yandan iç savaşın patlak vermesi Sovyet Rusya'da hemen cumhuriyetçiler lehine büyük gösteriler yapılmasına yol açmış ve Sovyet ajanları Avrupa pazarlarından cumhuriyetçiler için silah ve malzeme satın almışlardır. Sovyet Rusya'nın İspanya'ya uzaklığı ve deniz gücünün zayıf olması bu ülkeye daha aktif bir katkıyı engellemiştir²⁴. Bu nedenle İspanyol hükümetine ve işçi hareketine yeterli destek Sovyetler Birliği'nden gelmemiştir. Stalin, birçok batı ülkesinin "*kızılgömlükler*"den duydukları hoşnutsuzluğun bilincinde olması nedeniyle açık bir çatışma ihtimalinin çok tehlikeli olacağını düşünerek ihtiyatlı bir biçimde yardımda bulunmuştur. Buna karşın İspanya'da Sovyet rejimine uygun bir idare kurulması, tarih boyunca Rus emellerinin önüne dikilen kapitalist İngiltere'nin dibinde bir müttefik bulunması anlamına gelecektir. Ayrıca Bolşevik İhtilali'nin tüm dünyaya ihracı için Akdeniz'in çıkışındaki konumuyla üstün bir coğrafyaya sahip olan bu müttefik bir kat daha değer kazanmaktaydı²⁵.

Buna karşılık İç Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Milliyetçi hareketin önderi General Franco, 29 Eylül 1936 tarihinde *News Chronicle Gazetesi*'ne şu beyanatta bulunacaktır: "*Hiçbir Avrupa Devleti, İspanya'nın kızıl olmasını isteyemez. Avrupa şu gerçeği görmelidir ki; İspanya Avrupa'nın ikinci bir*

²² Leon Cahen, Raymond Ronze, Emile Folinai, a.g.e., s.515.

²³ Hasan Âli, a.g.e., s.82-83.

²⁴ Fahir H. Armaoğlu, a.g.e., s.585.

²⁵ Cavid Oral, a.g.e., s.393-394.

komünist kuvveti olmaya ve stratejik durumundan faydalanarak kızıl propagandanın Fas, Cezayir, Tunus ve Amerika'da yapılmasına müsaade edilmeyecektir. Bunu bilhassa Fransa'nın görmesi ve anlaması lazımdır²⁶."

Fransa ise hemen dibinde faşist, Almanya önderliğindeki Mihver devletler yanlısı bir İspanya'nın kurulması gibi kendisi için korkunç derecede tehlikeli bir ihtimale karşın, hükümeti yeterince desteklememiştir²⁷. Aslında Franco'nun iktidarı ele geçirmesi, ilk bakışta, başta Fransa ve İngiltere olmak üzere batılı ülkelerin birçoğunun çıkarlarına aykırı gözükmekteydi. Mihver Devletleri İspanya üzerinde etkili oldukları takdirde, İngiltere'nin uzakdoğu yaşam alanına uzanan en kısa yol olan Akdeniz yolu kapanabilir, ayrıca Fransa'nın Afrika'daki sömürgeleriyle olan bağlantısı kesilebilir ve doğudan olduğu kadar güneyden de Mihver kısılcacında kalabilirdi²⁸.

İngiltere, ne Madrid hükümetini, ne de Franco hareketini kendi menfaatlerine ve siyasetine uygun bulmuyordu. Bu ortamda göreceli olarak en zorda kalan ülke İngiltere gibi gözükmekteydi. Hâlbuki dünkü İspanya, İngiltere ve Fransa'nın elinde uysal ve istenilen şekilde hareket ettirilebilen, siyasetine istenilen şekilde yön verilebilen bir ülkeydi²⁹.

Mussolini'nin; Romalılar zamanından gelen İtalyan hâkimiyetindeki Akdeniz'e atfen "*Mare Nostrum-Bizim Denizimiz*" deyimini çerçevesinde temel aldığı emeli ve bu doğrultuda İspanya ile işbirliği yaparak Balear adalarına yerleşip, Cebelitarık ve Fas'taki yerleşim birimlerinden istifade etme niyeti, Fransa ve İngiltere'nin sömürge yolları üzerine o dönemde güdülen en tehditkâr siyaset olarak belirlemiştir³⁰. Ancak görünen o ki İngiltere ve Fransa tehdit önceliği olarak bu konuyu fazla önlere almayarak, bilinen fiili bir karşı siyaset tarzı benimsememişlerdir.

Burada şunu da kesinlikle göz ardı etmememiz gerekmektedir. Devletlerin çıkarları deyimini söz konusu olduğunda ilk akla gelen isim "*Devletlerin dostları yoktur; menfaatleri vardır.*" sözünün sahibi Winston Churchill'dir. Yani yukarıdaki paragrafta belirttiğimiz üzere İngiltere çıkarları açısından bu konuyu daha önemli

²⁶ A.g.e., s.403.

²⁷ Paul Kennedy, a.g.e., s.406.

²⁸ Oral Sander, a.g.e., s.334.

²⁹ Cavid Oral, a.g.e., s.395.

³⁰ Leon Cahen, Raymond Ronze, Emile Folinais, a.g.e., s.514.

görseydi, şüphesiz ki çıkar politikasının en büyük temsilcisi olan bu ülke, tereddüt etmeden İspanya'daki iç savaşa fiilen müdahale edecekti.

Tüm bunlara rağmen İngiltere ve Fransa en azından resmi ve aktif olarak savaşa katılmayı istemediler. Fransa'daki Halk Cephesi Hükümeti, İngilizlerin baskısına ve basında açılan karşı kampanyaya boyun eğerek İspanya'ya silah verilmesini yasaklamış, ardından da İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin katılacağı "müdahale etmeme" fikrini ortaya atmıştır³¹.

O dönemde İngiltere'de çıkan *Times*, *Daily Telgraph*, *Yorkshire Post* ve kısmen de *Morning Post* gazeteleri konuyla ilgili İngiliz politikasını özetle şöyle yazmışlardır:

"İspanya'daki iç savaş İspanya'nın kendi işidir. İspanya'daki kavga "iki diktatörlüğün kavgası"dır. Kavga eden taraflardan birine (İspanya hükümetine) yardım maksadıyla yapılacak her yabancı müdahale, diğer devletlerin de (Almanya ve İtalya'nın) işe karışmasını doğuracaktır. Bunun içindir ki, İngiltere sıkı bir tarafsızlık siyaseti güdecek ve yabancı devletlerin "İspanya Buhramı" na karışmamaları için bütün kuvvetini sarf edecektir. Aksi takdirde Avrupa çapında bir buhran doğabilir³²."

Bunlara ek olarak Mayıs 1937'de İngiltere'de Başbakanlığa Neville Chamberlain'in gelmesi ile yatıştırma politikası iyice hız kazanmıştır. Nitekim İngiltere, İtalya'nın Habeşistan'ı işgalinden sonra bu ülkenin Almanya'nın eline geçmemesi için İtalya'ya karşı yumuşak bir politika izlemiş ve 2 Ocak 1937'de iki devlet arasında *Gentleman's Agreement* adlı antlaşma imzalanmıştır³³. Bu da daha önce bahsettiğimiz ülkelerin çıkarları konusunu daha derinlemesine düşünerek göz önünde bulundurmamız gerçeğini bize bir kez daha anlatması açısından önemli bir ayrıntıdır.

³¹ Pierre Broue, Emile Temime, *İspanya İç Savaşı*, Hürriyet yay., İstanbul, t.y., s.127.

³² Hasan Âli, a.g.e., s.60.

³³ Fahir H. Armaoğlu, a.g.e., s.586.

3- Karışmazlık Kararı ve Türkiye'nin Tutumu

Fransa ve İngiltere 8 Ağustos 1936'da imzalanan bir anlaşmayla, savaşın yerel kalabilmesini sağlamak için İspanya'ya müdahale etmeme kararı almışlardır³⁴. Bu kararlarını 15 Ağustos 1936'da Paris'te "*Karışmaktan Kaçınma Demeci (Declaration de non-intervention)*" adı altında yayımlamışlardır³⁵. Ayrıca bir de "*Karışmaktan Kaçınma Komitesi*" kurmaya karar vermişler ve bunu ilgili diğer devletlerin (İtalya, Almanya, Portekiz ve Sovyetler Birliği) onayına sunmuşlardır. Öneri bu dört devlet tarafından 21-24 Ağustos tarihlerinde kabul edilince bu kez tüm Avrupa devletlerinin onayına sunulmuştur. Onaya sunulan Avrupa ülkeleri içerisinde Türkiye de bulunmaktadır. Türkiye'nin böyle uluslar arası nitelik taşıyan ortak bir harekette kendine yer bulması, kısa sürede kendini Avrupa ve dolayısıyla dünyada kabul ettirmiş, söz sahibi bir ülke olduğunu gösteren güçlü bir örnektir.

Türkiye'nin de içinde bulunduğunu belirttiğimiz ülkelerin tamamının onayı 26 Ağustos'a kadar alındıktan sonra, 26 Avrupa Devleti'nin Londra Büyükelçileri 9 Eylül'de komitenin ilk toplantısını yapmıştır³⁶.

İlk aşamada bu anlaşma ve devamındaki komitenin amacı, yabancı devletlerin müdahaleleri sonucunda İspanya İç Savaşı'nın bir dünya savaşına yol açabileceği endişesini ortadan kaldırmak olmuştur³⁷. Buna çok benzer bir durum da yüzyılın sonlarına doğru, 1992-1995 yılları arasında meydana gelecek olan Bosna Savaşı'nda yaşanacak ve Birleşmiş Milletler, alacağı bir kararla savaşan taraflara silah ambargosu uygulayacaktır³⁸.

Türkiye, Habeşistan savaşından itibaren Akdeniz'de İtalyan tehlikesine karşı İngiltere ile sıkı bir işbirliğine girmesi ve Montreaux Boğazlar Konferansı'nda İngiltere ile dayanışmasını sürdürmesi nedeniyle, İspanya İç Savaşı konusunda genel

³⁴ Akın Özçer, *İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği*, I., Doğan yay., İstanbul, 1999, s.124.

³⁵ Demecin tam metni için Bkz. *Anlaşmalar*.

³⁶ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2000, s.527. Komiteye katılan devletler: İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya, İtalya, Almanya, Portekiz, Türkiye, Belçika, Arnavutluk, Estonya, Bulgaristan, Danimarka, İrlanda, Finlandiya, Yunanistan, Yugoslavya, Hollanda, Litvanya, Letonya, Norveç, Lüksemburg, Polonya, İsveç, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan.

³⁷ Afif Büyüktuğrul, *İkinci Dünya Harbinde Deniz Harb Sanatı*, Deniz yay., İstanbul, 1964, s.81.

³⁸ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, C.I (1919-1980), İletişim yay., İstanbul, 2000, s.295.

olarak İngiliz politikasına ayak uydurmayı tercih etmiştir³⁹. Yani Türkiye'nin İspanya'da yaşanan savaş süresince resmi olarak ilişkilerini sürdürmesi ve meşru hükümetin yanında yer alması, bunun yanı sıra Almanya, Sovyet Rusya gibi ülkelerin takip ettikleri siyasetten ziyade nispeten İngiliz tarzı bir hareket tarzı benimseyerek olayları daha çok kendi akışı içerisinde izlemesi en belirgin unsurlardır. Zaten Türkiye'nin bu şekilde bir yol izlemesi de en mantıklı görünen seçenektir. Çünkü coğrafi olarak uzak bir bölgede yaşanan hareketlilik, her ne kadar uzantıları topraklarına kadar gelecek olsa da tarihi ya da kültürel açıdan direkt bir bağlantı bulunmaması nedeniyle aktif bir siyaset gerektirebilecek bir durum değildir.

Tüm bunlara rağmen Türkiye'nin, İspanya İç Savaşı neticesinde ortaya çıkan Akdeniz güvenliği konularında üzerine düşen ve yeterli derecede bir aktif siyaset anlayışı benimsediğini söyleyebiliriz. Yukarıdaki paragrafta belirtilen sebepler ve genel dış politikamızın yönü nedeniyle karışmazlık kararı konusunda da Türkiye İngiltere önderliğinde Avrupa arenasına sürülen siyaset tarzını benimsemiş ve bu doğrultuda hareket etmiştir.

Ülkeler karışmazlık kararını almakla birlikte, konuya asıl ilgi duyan Almanya, İtalya ve Sovyet Rusya'nın buna uymak niyetinde olmadıkları, sırf bu tutumlarını açıkça ortaya koymamak için diğer devletlerle birlikte hareket ettikleri net bir biçimde görülebilmektedir⁴⁰. Nitekim İtalya, Portekiz ve Almanya'nın anlaşmayı çözemeleri üzerine 22 Ekim 1936'da Sovyetler Birliği de anlaşmaya bağlı kalmayacağını bildirmiştir⁴¹.

Karışmazlık Komitesi, İspanya'ya dışardan silah ve malzeme getirilmesini önlemek için Nisan 1937'de, İspanya kıyılarını bölgelere ayırarak bu bölgelerin kontrolünü Fransa, İngiltere, İtalya ve Almanya'ya vermiştir. Ancak Mayıs ayında bir Alman gemisinin cumhuriyetçi uçaklar tarafından batırılması üzerine, bir Alman uçak filosu cumhuriyetçilere ait Almeria'yı bombardıman etmiş ve arkasından da Almanya ve İtalya bu deniz kontrolü işbirliğinden çekilmişlerdir⁴².

³⁹ İsmail Soysal, a.g.e., s.528.

⁴⁰ Kamuran Gürün, a.g.e., s.434.

⁴¹ H.Berke Dilan, a.g.e., s.257.

⁴² Fahir H. Armaoğlu, a.g.e., s.587.

Almanya, İtalya ve Sovyet Rusya dışındaki ülkeler İspanya İç Savaşı sırasında birtakım sivil hareketler haricinde herhangi bir destekte bulunmamışlardır. Japonya'nın Mançurya'ya saldırması, İtalya'nın Habeşistan üzerindeki emelleri ve 1935 yılından sonra Almanya'nın hızla silahlanması üzerine aynı yıl Amerikan Kongresi tarafından "*Tarafsızlık Yasası*" çıkarılmıştır. Bu yasa ile Amerika Birleşik Devletleri, yeryüzünde çıkabilecek herhangi bir savaştan uzaklaştığını bildirmiştir. Aynı yasaya göre savaşan iki devlete silah ve savaş malzemesi satışı da yasaklanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri bu yasanın ilk uygulamasını İspanya İç Savaşı'nda gerçekleştirmiştir⁴³.

Aslında dünya genelinde takınılan bu tavrın gerçek nedeni, o günkü dünyanın büyük çoğunluğunun sosyalist bir İspanya'dansa eski fikirlerini savunan, askeri yönetimin bulunduğu ve faşist görünümlü bir ülkeyi tercih etmeleri olabilir. Bu görüşte tabii ki o dönemde Alman ve İtalyan faşizminin doruk noktalara ulaşmasının ve ülkelerin bu devletlere karşı kendi savunmalarını sağlamaya çalışmalarının etkisi büyüktür.

1936 yılına bakıldığında Milletler Cemiyeti'nin (Cemiyet-i Akvam) ülkeler üzerinde nüfuzunu gittikçe yitirmeye ve etkinliğini kaybetmeye başladığını görürüz. Cemiyet, iştahı kabarmış ülkeleri ve bunların başındaki liderleri kontrol altında tutamaz bir duruma düşmüştür. Doğal olarak bu şartlar altında İspanya'daki kargaşa, Hitler ve Mussolini tarafından mükemmel bir şekilde istismar edilebilecek ortamı kendiliğinden ortaya çıkarmıştır. Tabii ki onlar da bunu en iyi şekilde değerlendirmekten geri kalmamışlardır⁴⁴.

Japonya'nın Çin'e, Almanya'nın da Avusturya'ya saldırması ile başlayacak olan II. Dünya Savaşı, doğal olarak İspanya konusunu geri planda bırakacaktır. Eğer bu savaş daha geç tarihlerde ortaya çıkacak olsaydı, İspanya üzerinde çekişme ve mücadeleler uluslararası arenada çok daha fazla şiddetlenebilir ve belki de büyük kıvılcım bu ülke üzerinde ateşlenebilirdi⁴⁵.

Özet olarak, İspanya İç Savaşı sırasında hükümet tarafını demokratik ülkeler ile Sovyet Rusya ve Meksika'nın, asker kanadını ise İtalya, Almanya ve Portekiz'in

⁴³ H.Berke Dilan, a.g.e., s.230.

⁴⁴ Eroğul İskit, "İspanya'nın Kardeş Kavgası", *Resimli Tarih Mecmuası*, II/22 (Ekim 1951), s.1058.

⁴⁵ Afif Büyüktuğrul, a.g.e., s.81.

desteklediğini söyleyebiliriz⁴⁶. 1936 Kasım ayından itibaren İspanya'ya her iki kanat için de adeta yağın bu büyük dış yardım nedeniyle bazı yazarların; "*İç Savaş sadece 1936 Kasım'ına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra İspanya "kapalı bir milletlerarası savaş alanına" dönüşmüştür.*" fikrini yazmakta haklılık payları var gibi gözükmektedir⁴⁷.

İspanya'daki kavga başlangıçta bir kardeş kavgası olmasına rağmen dış müdahaleler onu çığırından çıkarmış ve kanlı bir boğuşma haline sokmuştur⁴⁸. Türkiye ise bu kavga sırasında herhangi bir tarafta olmamayı ve meşru yönetim hangisi ise o yönetimle ilişkilerini sürdürmeyi tercih etmiştir. Bu şekilde de uluslar arası alanda kendi yerini sağlamlaştırarak söz sahibi bir ülke olma konusunda önüne çıkan fırsatları değerlendirme şansı yakalamıştır.

B- İÇ SAVAŞI HAZIRLAYAN SİYASAL ZEMİN

İspanya'da yaşanan iç savaşın nedenleri ve ülkenin bu duruma düşmesinin nedenlerine daha önceki bölümlerde değinmiştik. Ancak yönetim anlayışı ve özellikle monarşinin ardından gelen cumhuriyetin yaşadığı sorunların, neleri yanlış yaparak ülkeyi bu noktalara sürüklediğinin kısaca belirtilmesinde fayda olacaktır.

1920'lere İspanya, Kral XIII. Alfonso yönetiminde monarşiyle idare edilen bir ülke olarak girmiştir. Bu monarşik yapı 1923'te yaşanan kansız bir darbeyle son bulmuş; Alfonso, General Primo de Rivera'nın diktatörlük yönetimini kabul etmiştir. 1930'a kadar süren bu diktatörlük süreci, alışlagelmiş diktatörlüklerden farklı olmuştur. Çünkü Rivera yönetimi tarafından yollar yapılmış, tarım alanları istihdam edilmiş ve endüstriye ciddi yatırımlar yapılmıştır. Nitekim 7 yıllık süreçte endüstriyel üretim 3 kat artmıştır. Ayrıca Rivera, 1925 yılında Fas isyanına da son noktayı koymuştur. Yani daha öncede değindiğimiz gibi bir anlamda toplum huzurunu

⁴⁶ Leon Cahen, Raymond Ronze, Emile Folinai, a.g.e., s.513.

⁴⁷ Kamuran Gürün, a.g.e., s.433.

⁴⁸ Eroğul İskit, a.g.m., s.1058.

sağlamış ve uzun yıllardır halledilemeyen Fas isyanını da sona erdirerek önemli bir iş başarmıştır⁴⁹.

Fakat 1930 Ekonomik Buhranı İspanya'yı ciddi anlamda sarsmıştır. İşsizlik büyük oranlarda artmış ve Rivera ülkeyi bu bunalımdan kurtarmayı başaramamıştır. Ordu da desteğini çekince, ilk bölümde daha detaylı incelediğimiz gibi istifa etmek zorunda kalmıştır.

Rivera'nın istifası sonrası 1931 Nisan ayında yapılan seçimlerde İspanya'nın tüm büyük şehirlerini cumhuriyetçiler kazanmış ve Alfonso ülkeyi terk etmiştir. Bu sonuç üzerine ülkede monarşi devrinin kapandığı ve Cumhuriyetin Azana Başbakanlığında kurulan hükümetle geldiği resmen ilan edilmiştir. 10 Aralık 1931'de de Anayasa ilan edilerek Alcalá Zamora Cumhurbaşkanı seçilmiştir⁵⁰. 1933'e kadar başbakanlık, daha sonra da 1936'da devlet başkanlığına gelecek olan Azana, tarih önünde İspanyol cumhuriyetçilerinin simgesi olmuştur⁵¹.

1- Cumhuriyet'in Sorunları

İspanya Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren çeşitli vahim problemlerle yüz yüze gelmiştir. Fakat Cumhuriyetin hareket noktasında, Primo de Rivera'ya nazaran şanslı olduğu muhakkaktır; çünkü millet çoğunluğunun arzu ve iradesiyle kurulmuştur. Bütün İspanya'da sevgi ve heyecanla alkışlanmış ve onu akıllarında ateşli Akdeniz kanyıyla güzel bir genç kız olarak canlandıran İspanyollar da sevgili Cumhuriyetlerine "*La Nina Bonita*" (Güzel Kız) adını takmışlardır. Fakat İspanyol Cumhuriyeti, yine de modern Avrupa Cumhuriyetlerinden farklı ve eski düzene bağlı bir cumhuriyet olma niteliğini taşımıştır⁵².

Burada bir girdi yaparak Türkiye'de Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyetin kuruluş koşullarıyla yukarıdaki paragrafta bahsedilen İspanya'daki Cumhuriyetin gelişini karşılaştırma imkânı bulabiliriz. İspanya'da milletin arzusu ile büyük bir coşkuyla karşılanan cumhuriyetin Türkiye'de Atatürk'ten önce adı bile

⁴⁹ Louis Bertrand, *İspanya Tarihi*, Kanaat yay., İstanbul, 1940, s.232.

⁵⁰ Özhan Uluatam, *Geçmiş Bakmak*, İmaj yay., Ankara, 2001, s.95.

⁵¹ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.28.

⁵² *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, s.307.

geçmemekteydi. Halkın bu kadar yabancı olduğu bir yönetimin karşılaştığı güçlükleri, yüzyıllar boyunca süregelen Osmanlı yönetim anlayışının kemikleşmiş izlerini de dikkate alarak bir düşünürsek az sonra İspanya’da yüzleşilen güçlükler ve doğurduğu sonuçlar ile karşılaştırmak bile manidar olabilir. Gerçekten de bahsedeceğimiz sorunlar kendi içerisinde her ne kadar önemli ve ciddi de olsa, Türkiye Cumhuriyeti’nin çözdüklerinin yanında küçük kalmaktadır.

İspanya’da cumhuriyet ilan edilip hükümetin kurulmasıyla birlikte derhal yüzleşilmesi gereken şu problemler su yüzüne çıkmıştır:

- ✓ İki önemli bölge; Katalonya ve Bask bölgeleri bağımsızlıklarını talep etmekteydiler.
- ✓ Kilise Cumhuriyete, Cumhuriyet de fazla etkin bir kiliseye düşmandı.
- ✓ Hükümet, ordunun yönetimde çok fazla söz sahibi olduğunu düşünmekte ve etkisini azaltmayı planlamaktaydı.
- ✓ İspanya uzun yıllardır bir tarım ülkesiydi. 1930 buhranı tarım mahsullerinin fiyatlarını da vurmıştu. En önemli ihracat ürünlerinin (yağ, şarap v.b.) değerleri düşmüş ve ekilebilir araziler kullanılamaz duruma gelmişti.
- ✓ Küçük endüstri de buhrandan nasibini almıştı. Satın alacak para bulunmadığından özellikle darbe yiyen ürünler demir ve çelik olmuştu. Demir üretimi %33, çelik üretimi ise %50 azalmıştı.
- ✓ İşsizlik hem tarım hem de sanayi sektöründe artmıştı. Krizlerden kurtulmak için ücret indirimine gidilmesi zorunlu hale gelmişti. Böylelikle hükümet, desteğine her zaman ihtiyaç duyduğu işçi kesiminin güvenini kaybetmişti.

Yöneticiler arasında izlenmesi gereken yolların seçimi konusunda anlaşmazlıklar çıkmıştır. Sağ ve solun anlaşmazlıkları ve politik savaş İspanya’yı sosyal bir patlamaya itme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu gelişmeler

üzerine parlamentodaki orta kesim (sosyalistler ve ılımlı radikaller) sorunların çözümünü için şu yolları denemişlerdir:

- ✓ Katalonya'ya bir nevi özerk hükümet sahibi olma ayrıcalığı verildi.
- ✓ Kilisenin tarihi ayrıcalıklarına son verildi. Din adamlarının maaşları artık devletin kasasından değil, kilise bütçesinden ödenmeye başlandı. Okullardan din dersleri kaldırıldı.
- ✓ Birçok subay erken emekliye sevk edildi.
- ✓ Endüstri işçilerinin maaşları, çalıştığı işyeri sahibinin ödemesi koşuluyla arttırıldı.

Hükümet bu önlemleri almakla toplumdaki fazla ayrıcalıklı kesimlerin üzerine giderek bir miktar eşitlik sağlamaya çalışmış ancak bununla da ordunun, endüstricilerin, toprak sahipleri ve kilisenin tepkisini de hemen üzerine çekmiştir⁵³. Bu dört kuvvetli kurum Madrid hükümetini desteklemeye hiç yanaşmadılar. Stalin Rusya'sı ve onun etkilerinden çekinen Avrupa'dan kendilerine gelecek desteğin bilincindeydiler. Nitekim Faşist Mussolini İtalya'sı ve Ocak 1933'te iktidara büyük güçle gelen Hitler'in Almanya'sı açık müttefikleri görünümü taşıyordu.

12 Ağustos 1932 tarihinde Manuel Azana hükümetine askerlerin kalkıştığı darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁵⁴. General Sanjurjio tarafından gerçekleştirilen bu girişim, henüz Cumhuriyetin bir yaşında olduğu esnada yapılmıştır. Franco bu darbe girişimi sırasında Sanjurjio'nun yanında yer almayı reddetmiştir⁵⁵. Plansız ve yeterli güç sağlanmadan yapılan bu eski model "*pronunciamento*", başladıktan üç-dört saat sonra sona ermiştir. Sanjurjio idama mahkûm edildiyse de cumhuriyet "*güzel kıza yaraşır*" bir cömertlikle onu

⁵³ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.28.

⁵⁴ Hakan Yılmaz, a.g.e., s.208.

⁵⁵ Cavid Oral, a.g.e., s.388.

bağışlamıştır⁵⁶. Kısa bir süre sonra da Gil Robles önderliğinde kurulan CEDA partisi ülkede büyük bir kitlenin desteğini kazanmıştır.

Sonuçta Azana hükümeti henüz iki senesini tamamlamadan hem sağın hem de solun desteğini tamamen kaybeden bir hükümet durumuna düşmüştür. Solun güçlü partileri Azana'yı fazla merkezi bulmuşlar, daha solcu ve komünist bir politika takip etmemesi ve kapitalizmden tamamen kopmaması nedeniyle işçi sınıfına ihanet ettiğini savunmuşlardır.

2- Karanlık Yıllar

Ocak 1933'e gelindiğinde sorunlar doruk noktasına ulaşmıştır. 10 Ocak tarihinde büyüyen olaylar nedeniyle ortaya çıkan kaos ortamı sıkıyönetim ilanına neden olmuştur⁵⁷. Anarşist militanların etkisiyle Endülüs'te *Casas Viejas* köyünde ayaklanarak, özgürlükçü komünizmi ilan eden 25 kişinin sivil muhafızlar tarafından öldürülmesi üzerine sosyalistler, yani işçilerin büyük bir kısmı hükümetten desteklerini büyük oranda çekmişlerdir⁵⁸. Azana bunun üzerine istifa etmiş ve Kasım 1933'te tekrar seçime gidilmiştir. Bu seçimden ise sağın büyük desteğini alan Gil Robles yönetimindeki CEDA, 207 sandalye ile en büyük parti olarak çıkmıştır. Largo Caballero önderliğindeki Sosyalist Parti ise 99 sandalyede kalmıştır⁵⁹.

Yeni hükümet iş başına gelir gelmez ilk iş olarak Azana hükümetinin yaptığı düzenlemeleri kaldırmıştır. 1936 yılına kadar ilk cumhuriyetin bütün gerçekleştirdikleri sistemli bir şekilde yıkılmış ve cumhuriyetçiler ile sosyalistler tarafından bu dönem "*bien negro-iki karanlık yıl*" olarak adlandırılmıştır⁶⁰. Bu hareket de birçok kesimin, özellikle de ayrıcalıkları ellerinden alınan Katalanların tepkisini toplamıştır. Nitekim Bask ülkesinde de, CEDA'nın anti laik fakat özerkliğe de ayrılıkçılık kuşkusuyla bakan bir parti olduğu bilinmesine rağmen, bölgedeki en etkili parti olan PNV bu partiye karşı cephe almamıştır. Ama aslında, uzun yıllardır

⁵⁶ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, s.311.

⁵⁷ Özhan Uluatam, a.g.e., s.103.

⁵⁸ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.28.

⁵⁹ Kamuran Gürün, a.g.e., s.423.

⁶⁰ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.24.

Bask ülkesinin özerkliği ve bağımsızlığı için çalışan milliyetçi PNV, özerklik statüsünü geciktiren en önemli faktör olmuştur⁶¹.

Hükümeti seçimlerde destekleyen Katalanlar ve Basklar açısından bu yapılanlar büyük bir muhakeme hatası olmuştur. Bu aşamadan sonra ise Robles'in açık hedefinin sol partiler olduğu belirginleşmiştir. Geline nokta sol kanadı birleşmeye zorlamıştır. Mitingler ve grevler düzenlenmiş, hatta 1934'teki genel greve General Franco komutasındaki ordu müdahale etmiştir. Fakat gün geçtikçe ülke büyük bir kaosa doğru sürüklenmiş, bunun sonucunda da son dakikada yeni bir seçime gidilme kararı alınmıştır.

Cumhurbaşkanı Alcala Zamora, 7 Ocak 1936 tarihinde İspanya Parlamentosu Cortes'i feshetmek zorunda kalmıştır. Geline son noktada sol partilerin hepsi "*Halk Cephesi*" adı altında birleşerek Gil Robles'e cephe alacak ve Gil Robles'in pasif davranışlarından iyice ümitsizliğe düşen Bask'lar da hükümet adaylarını desteklemekten vazgeçeceklerdi⁶². Bunların sonucunda da 16 Şubat 1936'da yapılan seçimde tekrar sol, Quiroga başbakanlığında iktidara gelecekti.

C- 1936: PATLAMA YILI

1- İspanya'da Son Seçim

1936 seçimleri bir önceki seçimlerin aksine oldukça düzenli ve herhangi bir olay çıkmadan gerçekleşmiştir⁶³. Seçimler öncesinde birçok kesimin beklentisi sağın kazanacağı yönünde olmuştur. Fakat seçim sonucunda Halk Cephesi'nin galip gelmesi kendileri için bile sürpriz bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır⁶⁴.

1936'da yapılan seçim sonucunda iktidara gelen koalisyon hükümetiyle ülkenin gidişatının biraz düzeleceği, anlaşmazlıkların ortadan kalkacağı

⁶¹ Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. Akın Özçer, a.g.e.

⁶² Kamuran Gürün, a.g.e., s.424.

⁶³ Abel Paz, *Halk Silahlanınca*, Kaos yay., İstanbul, 1996, s.252.

⁶⁴ Stanley G. Payne, *A History of Spain and Portugal*, Vol. II, University of Wisconsin yay., Wisconsin, 1973, s.49.

zannedilirken işler tamamen beklentilerin tersi yönünde gelişmiştir⁶⁵. Seçimlerin, geçen beş yıllık süreçte kendi taraflarında ayrı ayrı büyüyen iki düşmanın kesin olarak karşı karşıya geldiği bir arena olduğu kısa sürede anlaşılmıştır. Seçimler Halk Cephesi'nin çok küçük bir farkla iktidarı ele geçirmesini sağlamıştır. Aşağıda oy miktarları ve oranları bulunan üç parti, oyların büyük çoğunluğunu almıştır⁶⁶.

PARTİLER	OY SAYILARI	OY ORANI (%)
Halk Cephesi	4,654,116	34.3
Sağ Kanat	4,503,505	33.2
Merkez	400,901	5.4
Toplam Geçerli Oy	9,864,783	73
Toplam Seçmen Sayısı	13,553,710	100

Oylarda sol kesimin çok küçük bir farkla galip gelmesine rağmen bu fark mecliste çok büyük bir üstünlük kurmalarını sağlamıştır⁶⁷. Nitekim seçim sisteminin özelliği gereği galip gelen sol kanat parlamentoda Halk Cephesi'ne 286, sağ kanada 132 ve merkeze de 42 sandalye getirmiştir⁶⁸. Solcuların mecliste elde ettiği bu çoğunluk ve güç, 1931-1932'de Azana'nın sahip olduğundan da fazla olmuştur⁶⁹. Zaten kutuplaşmış olan ülkede bu tür bir sonuçla gelen yenilgi sağcıları büyük bir hayal kırıklığına uğratmış ve kinlerini büsbütün arttırmıştır. Demokratik geleneğin pek güçlü olmadığı ülkede 1931'den beri bir yanda kralcı ve sağcılar, diğer yanda da anarşist ve komünistler arasındaki nazik denge iyice bozulmaya başlamış ve ipler kopma noktasına gelmiştir⁷⁰.

Solun seçimlerde büyük bir zafer kazanmasıyla birlikte Katalonya'da Lluís Companys yeniden "Generalitat" (Yerel Hükümet) başkanlığına seçilmiştir. Bu zaferin İspanyol Devrimine dönüşecek gelişmelerin başlangıcı olması şaşırtıcı

⁶⁵ Eroğul İskit, a.g.m., s.1056-1057.

⁶⁶ Kaynak: Stanley G. Payne, a.g.e., s.49.

⁶⁷ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, II., Cem yay., İstanbul, 1968, s.309.

⁶⁸ Ronald Fraser, İspanya'nın Kanı İç Savaş Deneyimi (1936-1939), Belge yay., İstanbul, 1995, s.39.

⁶⁹ Stanley G. Payne, a.g.e., s.54.

⁷⁰ Oral Sander, Siyasi Tarih, A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi yay., Ankara, 1994, s.333.

olmuştur. Zira aslında bu, yakın zamanlarda komşu Fransa'da da görüldüğü gibi, bir Halk Cephesinin yasal yollarla iktidara gelmesinden başka bir şey olmamıştır⁷¹.

2- Seçimin Etkileri

Halk Cephesi'nin 1936 genel seçimlerini kazanması sağcı cepheyi çok telaşlandırmıştır. 19. yüzyılda sık sık olduğu gibi ordunun bu kez de devreye girmesi ve bütün kötülüklerin sorumlusu olarak görülen cumhuriyet dönemine son vermesi gerektiği yaygın kanı halini almıştır. Ama bu kez, o dönemdekiler değil, Primo de Rivera'nın rejimi örnek alınacaktır. Temel ideoloji, Bask milliyetçiliğinde olduğu gibi, öze dönüşçü (*esencialista*) bir özellik taşımaktadır. Buna göre, tıpkı Sabino Arana'nın felsefesinin temelinde olduğu gibi İspanya'yı İspanya yapan, büyük devlet yapan Katoliklikdir. İspanyol milliyetçiliği Katoliklik temeline dayanmalı, bunun karşısında olan her türlü fikir ve siyasal hareketle mücadele edilmelidir, çünkü bunlar "*anti-İspanya*"yı oluşturmaktadır.

İspanyol milliyetçiliğinin bu ideolojik gelişimini bir bakıma, 1931 yılında yayın hayatına giren *Accion Espanola* dergisi üslenmiştir. Çünkü ülkede oluşan sağ partilerin bir blok halinde seçimlere girmesi fikri, bu dergide ortaya atılmış, daha sonra Calvo Sotelo tarafından uygulamaya geçirilmiştir⁷². *Accion Espanola*'nın dayandığı temel "*İspano-Amerikancılık*" olarak çevirebileceğimiz "*Hispanidad*" dır. 1933 yılı Ekim ayında eski diktatörün oğlu Jose Antonio Primo de Rivera tarafından kurulan "*İspanyol Falanji*" (*Falange Espanola*) da esas itibarıyla *Accion Espanola*'da geliştirilen İspanyol milliyetçiliğini benimsemiştir. Rivera'nın 1935–1936 yılında geliştirilen ideolojisi şu dört temel ilkeye dayanmaktadır:

- ✓ İspanya'nın özünü, milli Katolik geleneğinin oluşturması.
- ✓ Monarşi tarihinin yüceltilmesi ve yaşatılması.
- ✓ Castilla'nın İspanya'nın kalbi olarak algılanması.

⁷¹ Yves Fremion, *3000 Yıllık Ayaklanmaları*, Aykırı yay., İstanbul, 2003, s.225-226.

⁷² Akın Özçer, *İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği*, I., Doğan yay., İstanbul, 1999, s.117.

- ✓ Korporatif nitelikli bir devlet kurulması.

Seçim sonuçları ilan edilir edilmez General Franco ve Calvo Sotelo, 17 Şubat'ta Başbakan Yardımcısı Valladeres'e giderek sağ cephenin hemen bir -iki saat içerisinde kurtarılabilceğini, hükümet henüz yasal olarak iş başındayken ve solcular iktidara henüz el koymamışken tüm sol cepheyi ezmeyi teklif etmiştir. Fakat Valladeres bu teklifi kabul etmemiştir⁷³. O andan itibaren de sağcılar için silaha başvurmaktan başka seçenek kalmamıştır.

Halkçı Cephe de zaferinin tadını çıkarmak istiyordu. İlk olarak Cumhurbaşkanı Zamora azledildi. Kendilerine güvenmeyen askeri şefler değiştirildi, bu arada Genelkurmay Başkanı Fransisco Franco, Kanarya Adalarındaki birliklerin başına, General Godet Balear Adalarına atandı. Sivil Muhafızların komutanı General Cabanellas görevinden alındı, pek çok subay emekliğe sevk edildi. Ayrıca idare ve adliyede de bir temizliğe girişildi⁷⁴.

Askerlerin hazırladıkları komplo planı, Sanjurjio'nun sürgünde olması, Franco'nun da hükümet tarafından Kanarya Adaları Genel Valiliğine tayin edilmesi nedeniyle General Mola tarafından hazırlanmıştır. Her şehirde ayrı ayrı hareketi çıkartacak şefler seçilerek titiz bir çalışma yapılmıştır.

Sol hükümetin idare noksanlığı, siyasi cinayetlerin yoğunlaşması, suikastlar, yer yer ayaklanmalar, çarpışmalar, yangınlar ve yağmalamalar ülkeyi çok güç duruma sokmuş, komplocu askerler için bulunmaz bir zemin teşkil etmiş ve iktidarın kısa bir süre sonra ülkenin kontrolünü açıkça kaybetmesine yol açmıştır. İktidar, birbiriyle uzlaşamayan sayısız grup arasında bölünmüştür⁷⁵. Her yerde cinayet, her yerde ölüm yaşanmaktadır. Bu tip olaylar artık ülkede her gün yaşanan sıradan hadiseler haline gelmiştir. Günlük olayların yaklaşan iç savaşın en belirgin bir biçimde sinyallerini verdiği yer tartışmasız Madrid'dir⁷⁶. Özetle cumhuriyet,

⁷³ Abel Paz, a.g.e., s.253.

⁷⁴ Kamuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, İnkılap yay., İstanbul, 1997, s.424-425.

⁷⁵ Abel Paz, a.g.e., s.267.

⁷⁶ Pierre Broue, Emile Temime, *İspanya İç Savaşı*, Hürriyet yay., İstanbul, t.y., s.63.

düzensizliğin simgesi haline gelmiş ve her türlü düzensizlik ya da kargaşa basit bir biçimde “Cumhuriyet” olarak betimlenir olmuştur⁷⁷.

Monarşistlerin lideri durumunda olan Calvo Sotelo, 15 Nisan 1936 günü, Cortes’de yaptığı konuşmada, “16 Şubat’tan beri İspanya üzerinde bir ateş ve korku dalgası hüküm sürüyor, 16 Şubattan 2 Nisana kadar, 12 politik merkez, 45 resmi ve özel müessese, 106 kilise yıkılmıştır; 72 ölü ve 345 yaralı vardır.” demiş ve meclisteki milletvekillerinden de kendisine, “Bu daha çok az, henüz sizi öldürmediler!” cevabını almıştır⁷⁸.

23 Haziran günü General Franco, Harbiye Bakanına bir mektup yollayarak, Hükümetin kanunlara saygı göstermesini temin edememeye devam etmesinin, ordunun sabrını taşırmakta olduğunu yazmıştır. Bu hareketin, İspanya’da bir “askeri klasik başlangıç formülü” olduğunu kolayca söyleyebiliriz⁷⁹.

Cumhuriyetin yönetimde tutunmaya çalıştığı bu aylarda, Fas’ta halen sömürgeci durumunda bulunan İspanya’nın demokratikleşme sürecini fırsat olarak kabul eden Fas’lı devrimciler, 1936 Temmuz ayında CNT’nin desteğiyle bir ayaklanma planlamıştır. Hatta Companys’in desteğini bile almışlardır. Ne var ki Companys, gerekli silahları sadece onların sağlayabileceğini düşündüğünden Fransız sosyalistlerinden gelecek yeşil ışığa ihtiyaç duymuştur. Ancak Leon Blum her türlü yardımı reddetmiş ve dolayısıyla da yapılması planlanan ayaklanma hiçbir zaman gerçekleşmemiştir.

Aslında bunun bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Eğer bu ayaklanma olsaydı, belki de iç savaş da engellenebilir ya da patlak vermesi için gereken şartlar olgunlaşamayabilirdi. Çünkü askeri darbe İspanyol işgali altındaki Fas topraklarında tezgâhlanacak ve burada başlayacaktır⁸⁰.

Bu gergin ortamda birbiri ardına yaşanan iki olay, bardağı taşıran son damla olmuştur. Önce Falanjin lideri Jose Antonio Primo de Rivera’nın yakın akrabası olan Heredia Markisi’yi öldüren Teğmen Jose Castillo, 12 Temmuz 1936’da kışlasına dönerken bir kurşunla öldürüldü. Bunun üzerine de intikam almak için sol cephe,

⁷⁷ Ronald Fraser, a.g.e., s.115.

⁷⁸ Kamuran Gürün, a.g.e., s.425.

⁷⁹ A.g.e., s.425.

⁸⁰ Yves Fremion, a.g.e., s.227.

monarşist sağcı lider Calvo Sotelo'yu aynı gece evinde öldürdüler. Sotelo, resmi üniforma giymiş polisler tarafından ensesinden kurşunlanarak mezarlık kapısına bırakıldı⁸¹. 14 Temmuz'da iki büyük cenaze töreni yapıldı ve bu törenlerde iki cephenin oluşturduğu çok büyük kalabalık birbirlerine adeta savaştan önceki son gövde gösterisi yaptılar⁸². Bu olaylar üzerine toplanan İspanyol Meclisi Cortes'de barış için son bir oturum daha tertiplendiyse de bir sonuç çıkmadı.

D- İÇ SAVAŞ

Sotelo'nun öldürülmesinin özellikle sağcı kesim üzerinde çok büyük bir etki yarattığı kuşkusuzdur. Belki o güne kadar yapılan birçok suikast, bir şekilde sindirilmiş ve kısa bir süre sonra unutulmuş olsa da Sotelo olayı artık halkın hükümete kesin bir şekilde tavır almasına sebep olmuştur. Ülkede yaşanan her şeye rağmen çok kısa bir zaman öncesine kadar bir takım tereddütler içerisinde olan, hatta karşı kampta bulunan birçok askeri garnizon da, bu olaydan sonra şiddet içeren bir çözümün gerekli olduğunu düşünmeye başlamıştır. Yaygın olarak benimsenen bir fikre göre eğer bu suikast olmasaydı askeri ayaklanma başarısızlığa uğrayacak ve belki de sonrasında gelen uzun mücadele hiç yaşanmayacaktı⁸³. Ancak şunu da asla unutmamak gerekir ki, büyük bir olayın başlaması için küçük bir harekete geçirici olay her zaman için yaratılabilir. Bu nedenle eğer bu öldürme olayı yaşanmamış olsaydı başka bir olay başka bir yerde cereyan edebilirdi.

Artık devletin Fas'ı koruması için görevlendirmek gafletinde bulunduğu ordunun Cumhuriyete karşı ayaklanması için her şey hazırды. Yüksek Komiser Buylla'nın bir yemek sırasında subayların hep bir ağızdan "*C.A.F.E. (Camarades Arriba Fallange Espanola)*⁸⁴" diye bağırıklarını duyması hazırlanan komplonun

⁸¹ Arthur Conte, *Diktatörler Yüzyılı*, Boğaziçi yay., İstanbul, 2002, s.194.

⁸² Pierre Broue, Emile Temime, *a.g.e.*, s.65.

⁸³ Ronald Fraser, *a.g.e.*, s.124.

⁸⁴ Arkadaşlar! İspanyol Falanji Geliyor.

kesin bir işaretiydi⁸⁵. Zaten Fas'taki sivil yöneticilerin ordu karşısındaki güçsüzlüğü, Afrika ayağında herhangi bir sorun yaşanmadan başlanmasını sağladı.

1- Darbe Girişimi ve Devrim

Sotelo'nun öldürülmesinden dört gün sonra, ordunun bir bölümü, General Mola, General Franco, General Sanjurjo ve General Queipo de Llano önderliğinde şu gerekçelerle ayaklanmıştır⁸⁶:

- ✓ Cumhuriyet artık siyasal meşruiyeti olmayan bir rejim haline gelmiştir.
- ✓ Bölgelere özerklik statüleri verilmek suretiyle İspanya'nın bütünlüğü tehlikeye düşürülmüştür.
- ✓ Ülkede meydana gelen karışıklıklar, demokrasinin otorite eksikliğinden kaynaklanmaktadır.
- ✓ Cumhuriyet döneminin mevzuatı, İspanya'nın özünü oluşturan Katolikliği zedelemektedir.

Hareket, General Mola tarafından 17 Temmuz tarihinde, planlandığı şekilde *Melilla*'da başlatılmıştır. Hazırlanan bu darbe girişiminden hükümetin kısmen haberi olmuştur. Bununla birlikte aynı hükümet tarafından herhangi bir tedbir alınmamıştır. Söylentileri, hatta kanıtları duyan Başbakan Quiroga, Mola'nın Cumhuriyete sadık bir general olduğunu savunmuş ve Fas'taki ayaklanmayı öğrendiğinde de "*Ayaklanmışlar mı? Çok iyi, öyleyse ben gidip yatıyorum!*" cümlesini sarf ederek gerçeklere ne kadar uzak ve duyarsız olduğunu kanıtlamıştır⁸⁷. Başbakanın yanı sıra Bakan Prieto da, isyanın başlangıcında "*Bu delilerin maksadı nedir ve ne yapabilirler ki? Çünkü her şey, para, donanma, endüstri ve sahiller bizim*

⁸⁵ Hakan Yılmaz, *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*, Timaş yay., İstanbul, 2002, s.211.

⁸⁶ Akın Özçer, a.g.e., s.119.

⁸⁷ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.66.

elimizdedir.” diyerek o andaki genel düşünceyi yansıtmıştır. Tüm bu düşüncelerin yanında İngiliz Dışişleri'nin İspanya'daki hareket hakkında konsoloslarına sorduğu sorulara bir konsolos hariç hepsi Madrid Hükümeti'nin kazanacağı yönünde görüş bildirmiştir⁸⁸.

Hükümet 18 Temmuz günü ordunun Fas'ta ayaklandığını kabul etmek zorunda kaldıysa da, bunun sınırlı bir kesimde olduğunu söylemesi gerçeklerin tam aksini yansıtmaktaydı. Çünkü artık Sevilla ve Malaga'da da askerler ayaklanmıştı. Yani askeri ayaklanma İspanya'ya da sıçramış bulunuyordu⁸⁹.

Başbakan Quiroga, rejimi kurtarmak için işçileri silahlandırmayı reddetti ve Cumhurbaşkanı Azana'ya istifasını sundu. Eğer hükümet hareketin başladığı günlerde işçi sınıfını silahlandırsaydı Franco'nun başlattığı bu askeri isyanın başarısızlığa uğrama ve başladığı uzak sahillerde hemen sönme ihtimali oldukça yüksek olurdu. Başbakan Quiroga'nın tutumunun başka bir yönden de izahı olabilir: Hükümetin liberal üyeleri isyan hareketini kanuni yollarla bastırmayı tercih ediyorlardı. Sağ bir ihtilali bastırmak amacıyla bu defa kendileri için ayrı bir tehlike teşkil edebilecek bir başka cepheye, sosyalist hatta komünist işçi çoğunluğunun eline silah vermek istemiyorlardı⁹⁰. Franco hareketini, sadece hükümetin imkânlarıyla bastırılacak bir hareket sanıyor, durumun ne denli önemli bir boyutta olduğunu anlayamıyorlardı.

Ardından önce askerlere yakınlığıyla bilinen Martinez Barrio, sonra da Profesör Giral hükümetin başına geçti. Giral başa geçmesiyle birlikte, neye mal olursa olsun Franco'nun durdurulması gerektiğini düşündüğünden, 19 Temmuz günü bütün işçilere silah dağıttırdı. Bundan sonra İspanya için tehlike çanları çalmaya başlamaktaydı. İspanya'da iç savaş fiili anlamda başlıyordu.

İspanyol ordusu 1936'da 31.000 subaya sahipti. Ayaklanan generallere bağlı olanlar 14.000, cumhuriyete bağlı kalanlarsa 2.500'dü. Geri kalanların statüsü ise ortadaydı. Ayaklanmadan sonra cumhuriyet ordusunun elinde 160.000 asker ile Hava

⁸⁸ Cavid Oral, a.g.e., s.388-389.

⁸⁹ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.68.

⁹⁰ İhtilaller ve Darbeler Tarihi, II., Cem yay., İstanbul, 1968, s.318.

ve Deniz Kuvvetleri kalmıştı. Ayaklananlarda ise, Fas'ta çarpışmakta olan seçkin birlikler de dâhil olmak üzere 150.000 asker bulunmaktaydı⁹¹.

Hava Kuvvetleri hükümete bağlı kaldığından Franco 19 Temmuz'da bir İngiliz uçağıyla Las Palmas'tan Fas'a gelerek hareketin başına geti⁹². Fakat Franco ordunun bu girişimine karşı uzun süreli bir direnç beklememiştir. Planlarda elbette ki bir takım güçlükler hesaba katılmıştır, ancak iki-üç gün süren savaşlar neticesinde İspanya haritası beklenmedik bir şekil almıştır. Endülüs, Zaragoza ve umulmadık bir şekilde Oviedo'da başarılı olan askeri hareket (*movimiento*), Barcelona, Madrid, Malaga ve Bask ülkesinde başarısızlıkla karşılaşmıştır. Valencia'da ise garnizon askerleri ayaklanmamışlar ancak devrime de katılmamışlardır.

Tarihi Hugh Thomas İspanya'nın bu birkaç günlük savaş neticesinde çizdiği tabloyu şöyle anlatmıştır: "*İspanya'yı bir fırtına bulutu kaplamıştı. Bu felaketli loşlukta, asırlar ve nesillerden beri birikmiş kinler, anlaşmazlıklar, kavgalar doğal bir afet gibi kaynıyordu. Teller kesilmiş veya bozulmuş, haberleşme güç veya imkânsız hale gelmişti. Bir şehrin diğerinden haberi yoktu ve her şehir kendi kavgasını, kendi kaderini yaşıyordu. şimdi bahis konusu olan sadece iki İspanya değil, fakat belki iki bin İspanya idi*⁹³."

20 Temmuz akşamı, her ne kadar Franco zafer telgrafları çekse de aslında gerçek hiç de bu şekilde değildi. Darbeciler beklentilerinin çok ötesinde büyük bir yenilgiye uğramakla kalmamış, aynı zamanda büyük bir gayretle önlemeye çalıştıkları işçi devrimini tetiklemişlerdir. En çok sözü geçen ve en yetenekli liderlerini, Calvo Sotelo, Goded ve Alicante cezaevinde milislerin eline düşen Jose Antonio Primo de Rivera'yı⁹⁴ peş peşe kaybetmişlerdir. Yenilgileri özellikle ordunun iç savaşlarda yenilmezliği efsanesini yok ederek onları başlıca kozları olan korkudan yoksun bırakmıştır. Böylece karşılarına güçsüz bir Halk Cephesi Hükümeti'ni değil, bir devrimi almıřlardır⁹⁵.

⁹¹ Akın Özçer, a.g.e., s.120.

⁹² Hakan Yılmaz, a.g.e., s.211.

⁹³ **İhtilaller ve Darbeler Tarihi**, s.319.

⁹⁴ Jose Antonio Primo de Rivera, bir Halk Mahkemesi tarafından yargılandı ve kendini büyük bir başarıyla savundu. Fakat ölüm cezasına çarpıtılarak 18 Kasım 1936'da öldürölmekten kurtulamadı.

⁹⁵ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.82.

Hareketin başlamasından dört gün sonra, yani 21 Temmuz 1936'da İspanya yarımadasının gösterdiği manzara çok garipti. Çünkü o gün ihtilalciler, haritayı gözden geçirirken, zafer türküleri söylemiyorlardı. Navar bütünüyle Karlistlerin elindeydi. Kastilya ve Aragon falanjistlerin hâkim oldukları bölgelerdi, buna karşılık Austria, Ovideo gibi sanayi bölgeleri, Bask ülkesi ve Katalonya cumhuriyetçilerin elindeydi. Andalusia'da ise durum henüz belli olmamıştı. Gırnata'ya falanjistlere düşman çeşitli gruplar hâkimdi⁹⁶. Yani ayaklanma sonunda güneyde ve kuzeyde, birbirlerine bağlantılı olmayan ve ülkenin hemen hemen yarısına eşit iki ayrı bölümü ihtilalcilerin eline geçmişti⁹⁷.

21 Temmuz günü darbeciler için çok kötü bir haber daha geldi. Harekete katılmak için Amerika'dan İspanya'ya dönen General Sanjurjio, uçağının düşmesi sonucu ölmüştü. Aslında bu ölüm, Franco'nun en güçlü rakibini ortadan kaldırmış ve beklenmedik bir fırsatı karşısına çıkarmıştı. Bir başka kaza da, bir sene sonra General Mola'yı vakitsizce falanjistlerin başından alınca Franco hareketin başında tek isim olarak kalacaktı⁹⁸. Yani İç Savaş'ın başlangıcıyla birlikte ordudaki bir numaralı General Franco olmuş ve Sanjurjio ile Mola'nın ölümleri onu bir anda Milliyetçi Hareket'in başına getirmişti⁹⁹.

Darbeciler için önemli bir eksiklik de Deniz Kuvvetleri'nin hükümet kanadında yer alması olmuştur. Franco, yüksek rütbeli deniz subaylarını kendi safına çekmiş olmasına rağmen, çoğu işçi statüsünden yetişmiş olan mürettebat göz ardı edilmişti. Bu mürettebat iç savaşın başlamasıyla birlikte isyan ederek subaylarını öldürmüş ve gemileri ele geçirmiştir. Bu durum, darbeci askerleri çok zor durumda bırakmıştır. Zira hareketi desteklemek üzere İspanya'ya Fas'tan gönderilecek kuvvetlerin bu gemilerle taşınması planlanmıştı. Fakat değişen bu durum neticesinde şimdi aynı gemiler, halk cephesinin emrinde ve İber Yarımadası'na herhangi bir çıkarma yapılmasını önlemek üzere devriye gezmeye başlamışlardı.

Savaşın ilk haftalarında cumhuriyetçiler, eskimiş bir hava gücünün yapabileceği kadarıyla hava üstünlüklerini kullandılar. Asilerin elindeki şehirleri

⁹⁶ *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, s.321.

⁹⁷ Kamuran Gürün, *a.g.e.*, s.427.

⁹⁸ *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, s.321.

⁹⁹ John E.Findling, Peter Pierson, Frank W. Thackeray, *The History of Spain*, Greenwood yay., ş.y., 1999, s.54.

bombalayıp I. Dünya Savaşı'nı hatırlatacak düzeyde sivilin ölümüne yol açtılar. Asilerin, Alman savaş uçakları ile Madrid'e yapacakları hava saldırıları ise çok geçmeden II. Dünya Savaşı'nın başlangıcını haber veren düzeye yükseldi¹⁰⁰.

Generallerin uzun zamandır önlemeye çalıştıkları şey sonunda patlak vermişti: *Devrim*. Bu hareket başlangıçta bir savunma tepkisiydi, ancak giderek saldırgan bir güç halini almıştı. Birçok yerde kendiliğinden doğan bu tepkinin gerçek anlamı, işçilerin kendi savunmalarını ve giderek kendi kaderlerini üstlenmeleri olmuştu. Barcelona, bu işçi devriminin gerçek anlamda kalesi olmuştur. Burası, sadece işçilerin yaşadığı bir kent görünümünde değil, aynı zamanda işçilerin iktidarı ellerinde tuttuğu bir kent görünümünü almıştır. Her yerde, binaların, kahvelerin, dükkânların, tramvay ya da kamyonların üzerinde görülen afişler, "halk tarafından kamulaştırıldığı" veya "CNT'ye ait olduğu"nu belirten yazılarla kaplanmıştı¹⁰¹. Kapatılan katedral dışında bütün kiliseler yakılmıştır.

Madrid ise, halk cephesinin hâkim olmasına rağmen daha sakin ve düzenli bir görünüm sunmaktaydı. Hayat sanki pek fazla bir şey olmamış gibi devam ediyordu. Bütün kiliseler kapatılmıştı ama çok azı ateşe verilmişti. Halk Cephesinin elindeki bölgelerin tümünde mahalli işlerin örgütlenmesini komiteler üstlenmişti. Farklılaşmış ve yerelleşmiş yerel komiteler devlet iktidarını ciddiye almamaktaydı¹⁰².

2- İspanya'daki Darbeye Türkiye'den Bir Yorum

Türkiye'de 1938–1946 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuş olan ve Cumhuriyet döneminin çok yönlü kişiliğe sahip, seçkin bir eğitim, kültür ve siyaset adamı olarak kabul edilen isimlerinden Hasan Âli (Yücel), "İspanya'da Neler Oluyor?" adlı eserinde, İspanya'da faşizmin, emperyalistlerden yardım görebilmek için yurdun bir kısmını "*mali sermayenin en mürteci, en emperyalist*" unsurlarına, yabancı faşistlere sattığını ve bu yüzden bunların vatan haini olduklarını ileri sürmüştür. İspanya halkının, İspanya milletinin isteğiyle iş

¹⁰⁰ Ronald Fraser, a.g.e., s.175.

¹⁰¹ Bkz. Resimler.

¹⁰² A.g.e., s.175.

başına gelen Halkçı-Cumhuriyetçi İspanya hükümetinin, yurdu yabancı istilasından korumaya çalıştığı için İspanya'nın gerçek milli hükümeti olduğunu söylemiş, bu hükümetin, ülkeyi ortaçağ barbarlığından, derebeylik artıklarından kurtarmaya çalıştığı için de İspanya'nın demokratik hükümeti olduğunu savunmuştur¹⁰³.

Bu durum ile Türk Kurtuluş Savaşı arasında paralellik kuran Hasan Âli, şöyle devam etmiştir:

“Türk milleti de, yekpare bir kitle gibi onu esir etmek isteyen sultanlara, derebeylerine, mürteci hocalara, ecnebi kapitalinin mümessillerine karşı ayaklanmıştı. Türk milleti de, bu kara kuvvetlerle el ele, kucak kucağa veren ve yurdun yarısından fazlasını işgal eden emperyalist ordularına karşı bir istiklal savaşına girişmişti. Vahidettinin Kral Alfons'dan ne farkı vardı? Gil Robles, Damat Feride niçin benzemesin? General Franco bir Ahmet Anzavur değil midir? Türk Milletinin Kurtuluş Savaşı'nu başsız bırakmak için fetvalar veren şeyhülislam, elde silah kendi halkına, kendi milletine saldıran, kiliseleri asilerin birer kalesi haline getiren İspanya piskoposlarından daha mı iyi idi? Hatta.. hatta, Madrit'te milli İspanya şereflerini: Cumhurreisi Azana'yu, Largo Caballero'yu, Dolores'i arkadan vurmaya kalkan hain Troçkistler, Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'nu arkadan hançerlemeye yeltenen Çerkes Ethemlerle ihanet yarışına çıkmış gibi değil midirler¹⁰⁴?”

Henüz İç Savaşın yeni başladığı yıllarda kaleme aldığı kitabında izlenimlerini aktaran Hasan Âli, olayların cereyan ettiği yıllarda kendi görüş açısından çeşitli değerlendirmelerde bulunmuş ve şöyle devam etmiştir:

“O zamanlar Türk milleti, bütün dünyadaki inkılâpçı kuvvetlerin ve mazlum kitlelerin sempatisini kazanmıştı. Şimdiki İspanya milleti gibi... Şimdiki İspanya milleti de memleketi istila etmek isteyen faşist emperyalizmin en modern vasıtalarla silahlandığı düşmana karşı, bin bir yokluk içinde göğsü ile yurdunu müdafaa ediyor. O zamanki Türk milleti gibi. Türk milletinin, Türk milliciliğini boğmak isteyen hain sultan ordularına “Millet Ordusu” denildi. Öz yurdunun çocuklarını yabancılara öldürten General Franco'ya “millici” denilmesi gibi... Her iki

¹⁰³ Hasan Âli, *İspanya'da Neler Oluyor?*, Bozkurt yay., İstanbul, 1936, s.3.

¹⁰⁴ A.g.e., s.3-4.

inkılâbın düşmanları; içeride demokrasi düşmanları, derebeylik artıkları, dışarıda emperyalizmdir. Türk milletinin mücadelesi gibi bugünkü İspanya milletinin mücadelesi de baştanbaşa bir kahramanlık destanıdır. İspanya halkının kurtuluş savaşı önünde hürmetle eğilmeliyiz¹⁰⁵!”

Daha İspanya İç Savaşı'nın başlarında kaleme aldığı bu görüşlerde, İspanya'daki mücadeleyi çeşitli yönleriyle Türk kurtuluş mücadelesine çok benzeten Hasan Âli'nin öngörülere beklediği gibi olmamıştır. Her ne kadar cumhuriyetçi kesimi oluşturan sosyalist ve komünist oluşumun mücadelesini takdirle alkışlasa da, birkaç yıl sonra bahsettiği kanat İspanya'da yenilecek ve Ahmet Anzavur'a benzettiği Franco İspanya'yı çok uzun yıllar boyunca yönetecektir.

3- Devrim'den İç Savaşa

İspanya İç Savaşı esnasındaki mücadele “Devrim”in bütün özelliklerini taşıyordu: İdeoloji mücadelesi, eyaletler arası ayrılıkların veya yerel düşmanlıkların ortaya çıkması, kişisel intikamlar, savaş yasalarına uyulmaması vb¹⁰⁶. 21 Temmuz'dan itibaren ise ayaklanma tam manasıyla bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu savaşta genellikle Hükümet taraftarlarına “Cumhuriyetçi”, karşı tarafa ise “Milliyetçi” denmiştir. Taraflar ise birbirlerini “Kızıklar” ve “Faşistler” olarak nitelendirmişlerdir¹⁰⁷. Bunun dışında Cumhuriyetçiler kendilerini “Sadıklar, Vefakarlar” olarak da adlandırmışlardır¹⁰⁸.

Savaş başlarken ortaya iki İspanya çıkmıştır: Biri Katalonya ve Bask Katoliklerinin bile destekledikleri halkçı ve liberal taraf, diğeri de faşist İtalya ile Hitler Almanya'sının destekleyeceği ruhban ve asker kanadı¹⁰⁹.

Ülkenin genelinde işçilerin zaferiyle sonuçlanan bölümlerde büyük bir temizleme harekâtı başlatılmıştır. Korkudan doğan bu refleks, tehlike karşısında bir savunma tepkisi, Fransız İhtilali sırasında Eylül kıyımlarının bir benzerine varan bu

¹⁰⁵ A.g.e., s.5.

¹⁰⁶ Meydan Larousse, C.VI, Meydan yay., İstanbul, 1971, s.459.

¹⁰⁷ Kamuran Gürün, a.g.e., s.427.

¹⁰⁸ Eroğul İskit, a.g.m., s.1057.

¹⁰⁹ Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, C.:VI, Adam yay., İstanbul, 1999, s.148-149.

“yılı” hareketi, devrimci savaşın gereklilikleri kadar kaçınılmaz yanlarının da karşılığıdır¹¹⁰.

Katolik Kilisesine karşı girişilen saldırı hareketinin temelinde de yılların biriktirdiği öfke ve kilise kurumunun işleyiş tarzı bulunmaktadır. Din adamları sınıfının yüzyıllardır en üst düzeyde yaşama imkânı sağlamasına büyük bir tepki patlak vermiştir. Aslında İspanyol işçi ve köylüleri papazları kurşuna dizerek ve kiliseleri ateşe vererek sadece bir takım düşmanları ve onların güç simgelerini yok etme peşinde koşmamakta, aynı zamanda zihinlerinde geriliği ve baskıyı canlandıran her şeyi bir daha geri gelmemek üzere İspanya’dan sökülmek üzere İspanya’ya göç etmektedirler¹¹¹.

Bask bölgesinde ise ülkenin geri kalan kısmına göre daha özel bir durum yaşanmaktaydı. PNV askeri ayaklanmaya karşı çıkmış ve Halk Cephesi’ne katılmıştı. Bask milliyetçiliğinin kurucusu ve sembol ismi Sabino Arana, yaşadığı dönemde, din düşmanlığı olarak gördüğü laikliğe bağlı, üstelik *Euskadi*’ye göç eden İspanyol işçilerince desteklenen sosyalistlerle PNV’nin bir gün aynı saflarda yer alabileceğini aklından bile geçirmemiş olsa gerekir. Ama işte öyle bir gün gelmiştir ki PNV, kendisi açısından adeta yılan sarılmak zorunda kalmıştır¹¹². Ancak yine de esas amaçları militanları bütün İspanya’da devrim yapmakta olan partiler ve işçi sendikaları ile PNV arasında büyük bir uçurum bulunmaktaydı. Basklı insanların kilisenin ve mülkiyetin ateşli savunucuları olmaları, ilk günlerden itibaren Halk Cephesi ile aralarını açmıştır. Buralarda oluşturulan savunma cuntaları ise hem askeri ayaklanmaya karşı savaşan, hem de aynı zamanda devrimin karşısına engeller diken kuruluşlar görüntüsünü çizmişlerdir.

İç savaş ülkenin genelinde tüm ekonomik ve toplumsal alt yapıyı da beraberinde götürmüştür. Sanayi bölgelerinin kendilerine ham madde sağlayanlarla bağlantıları kopmuş, üretici bölgelerin de pazarlarla bağlantıları kesilmiştir. Ayrıca işçi hareketini yürüten milisler başlangıçta tümüyle köylünün sırtından geçinmiş ve bu yüzden de birçok olay çıkmıştır. Ülkede nasıl ki siyasi bir düzenden söz etmek mümkün değilse, aynı şekilde ekonomik bir düzenden de söz etmek mümkün olmamıştır. Savaşın başlamasından 6 ay sonra ise İspanyol ekonomisi korkunç

¹¹⁰ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.86.

¹¹¹ A.g.e., s.88.

¹¹² Akın Özçer, a.g.e., s.121.

güçlüklerle çarpınır hale gelmiştir¹¹³. Ekonomik zaafiyetler belirledikçe de işçi hareketinin eksiklikleri su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Sendikalaştırmalar ve kamulaştırmalar sırasında plansız ve programsız hareket edilmesi ve yeteneksiz yeni yöneticilere verilen sorumluluklar, ilerleyen zamanlarda güçlükleri daha da arttırmıştır.

4- Askerlerin İlerleyişi

İç Savaşın ilk bölümü sonucunda darbecilerin ülkenin güneyi ile kuzeyinde elde ettikleri bölgeler göze çarpar. İlk iş olarak Franco ve diğer generaller bu iki bölgeyi birleştirerek tek bir kuvvet haline getirmeyi hedeflemişlerdir. Franco, uluslar arası arenada, cumhuriyete göre üstün durumda olmasından yararlanarak, Roma ve Berlin'in de araya girmesiyle stratejik bir yer olan Tanca limanının cumhuriyetçi donanma tarafından boşaltılması kararını Londra ve Paris hükümetleri vasıtasıyla Giral'den 4 Ağustos'ta kopartmıştır¹¹⁴. Hemen 6 Ağustos'ta harekete geçerek Eylül ortasında tamamlanan bir harekâtla ülkenin batı, kuzey batı ve kuzey kesimindeki kuvvetlerinin birleşmesini sağlamıştır.

Bu sırada askerlerin ilerleyişi ve işçi hareketindeki düzensizlik, cumhuriyet hükümetini bir takım sorgulamalara itmiştir. O güne kadar yerel komitelerle yürütülen hareketin eksikliği gün geçtikçe kendini daha fazla hissettirir hale gelmiştir. Giral istifa etmiş ve Largo Caballero, 4 Eylül tarihinde yeni bir Halk Cephesi hükümeti kurduğunu ilan etmiştir. Fakat Caballero, işin bu şekilde gitmeyeceğini net bir biçimde görmüştür. Öncelikle tüm yerel komitelerin merkezi hükümete katılmalarını sağlamış, böylelikle yönetimdeki düzeni büyük ölçüde sağlamıştır.

Caballero bunların yanı sıra dış yardım olmadan hiçbir şanslarının olmadığını, içeride düzenin ne kadar sağlanırsa sağlansın, dışarıdan gelecek desteğe muhtaç olduklarının bilincindeydi. Bu nedenle iki seçenek arasında bulunuyordu. Ya devrimi sonuna kadar götürerek, işçi hükümetini kurmak ve dış yardımı unutmak, ya

¹¹³ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.120.

¹¹⁴ A.g.e., s.127.

da devrimi durdurmak ve cumhuriyetçi yapıyı koruyarak Fransa ve Sovyetlerden yardım sağlamak... Caballero seçimini ikinci şıktan yana kullanmıştır. Her yerden kendisine yapılan yardım önerilerini kabul etmiş, yığınların güvenini sağlamış, cumhuriyetçi çerçevede kaldığı için dış yardım alabilecek durumda olan güçlü bir hükümetin başkanı olmaya karar vermiştir. Bu karar elbette başta anarşistler ve komünistler olmak üzere halk cephesindeki birçok kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Çünkü bu devrim için bir ihanet sayılmaktaydı¹¹⁵. Yine de kısa bir süre zarfında hepsi merkezi hükümete katılmayı ve komitelerinin tasfiyesini kabul etmiştir.

İspanya'daki bu iktidar değişiminin meyvesi hemen kendini vermiş ve Moskova'dan ilk uçak yardımı Kasım 1936'da gelmiştir. Sovyet Rusya Almanların Junkers uçaklarından daha üstün olan "Ratas" adlı uçakları Madrid hükümetine göndermiştir¹¹⁶. Hükümet tarafından kurulan "Halk Ordusu"nu çağdaş silah ve cephanelerle donatarak Madrid'i askeri darbecilerden kurtaran bu Rus yardımı olmuştur¹¹⁷.

Caballero hükümeti, özel ruh hallerini bozmadan milisleri askerileştirme çalışmalarına başladı ve polis örgütü yeniden kuruldu. Tüm bu faaliyetlerin etkisi altında anarşistler, gerçek anlamdaki misyonlarını kaybetmeye başladılar. Anarşist subaylar ve polisler artık anarşistten çok normal bir subay ve polis gibi konuşuyor ve davranıyordu. Anarşistler, devrimci hareketin doruğundayken, zaferin sağladığı uyum içinde zayıf Giral hükümetine bile sözlerini geçirememişlerdi. Şimdi ise herkes tarafından kabul edilen, kendi yöneticilerince de desteklenen güçlü bir hükümet karşısında pek fazla şansları yoktu. Buna karşın, Bolşevik İhtilali'nin patladığı ilk yıllarda bile cumhuriyetçi düzenin korunmasından ve mülkiyetin yasallığından yana tavır koyan komünistler sayılarını daha da arttırmış ve etkinlikleri gün geçtikçe hızlanan bir ivme yakalamıştır. "Önce Franco'yu Yenmek!" parolasıyla hareket eden Komünist Partisi, devrimi sürdürmekten söz eden herkese karşı amansız bir

¹¹⁵ Abel Paz, a.g.e., s.359.

¹¹⁶ Cavid Oral, a.g.e., s.393.

¹¹⁷ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.151.

kampanya sürdürmüŖ ve “*SavaŖı kazanamazsak devrim yapamayız.*” ilkesini benimsemiŖlerdir¹¹⁸.

1936 Kasım ayında Almanya, “*Condor Lejyonu*”nu İspanya’ya gönderdi. Lejyon’da, pilotlarıyla birlikte, birçok uçak bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra 10.000 Nazi teknisyeni de ülkeye gönderilmiŖtir¹¹⁹. İtalyan faŖist yönetimi de, Franco kuvvetlerine katılmak üzere 70.000 asker göndermiŖtir. Bu askerlere de “*23 Mart*”, “*Littoro*”, “*Kara Alev*” ve “*Oklar*” gibi çeŖitli isimler verilmiŖtir¹²⁰. S.S.C.B. ise cumhuriyetçilere 2000 danıŖman gönderirken, 60.000 uluslararası gönüllü de “*antifaŖist direniŖe*” katılmıŖtır. Böylece 1937 yılına girerken, her iki tarafın elinde 500.000 kadar asker ve yeterli sayıda silah ve mühimmat birikmiŖ durumdaydı. Ayrıca Franco’nun, Alman ve İtalyan yardımıyla toplam 1200 uçağı, 350 tankı, cumhuriyet ordusunun ise çoğu S.S.C.B.’ne ait 1300 uçak ve 900 tankı olmuŖtur¹²¹. SavaŖın sonuna kadar S.S.C.B. cumhuriyetçilere toplam 648 uçak, 347 tank, 60 zırhlı araba, 1186 ağır top, 20.648 makineli tüfek ve büyük miktarlarda mühimmat ve barut gönderecektir¹²². Bu sayılar, görüldüğu gibi malzeme açısından büyük bir çoğunluğu teşkil etmektedir. Yani Ruslar, Almanlar gibi genelde teknik ve lojistik açıdan destek verme yolunu tercih etmiŖ, insan gücü açısından ise destek vermeyi birinci öncelik olarak belirlememiŖtir.

Bu arada Franco, daha ayaklanmanın baŖlangıcında Association Press muhabirlerinden birine verdiğu demeçte Ŗöyle demiŖtir: “*Bizim giriŖtiđimiz mücadele, İspanya meselesi olmaktan ziyade uluslararası bir meseledir. Ben, Almanya ile İtalya’nın mücadelemizde bize sempati göstereceklerine kaniim*¹²³.” Franco, bu sözleriyle aslında olayın uluslararası arenada değerlendirilmesi gereken ve asla tek baŖına bir ülkenin olayı olarak kalmayacağına iliŖkin öngörüsünü de yansıtmıŖtır.

Askerlerin kazandıkları Ŗehir ve kasabalar arttıkça hedeflerinin neresi olduğu 1936 yılı sonlarına doğru iyice netleŖti: Madrid. Caballero hükümeti, yaklaŖan büyük tehlike karŖısında 8 Kasım 1936’da Valencia’ya taŖındı¹²⁴. Artık

¹¹⁸ A.g.e., s.168.

¹¹⁹ Eroğul İskit, a.g.m., s.1058.

¹²⁰ Kamuran Gürün, a.g.e., s.429.

¹²¹ Akın Özçer, a.g.e., s.124.

¹²² Kamuran Gürün, a.g.e., s.430.

¹²³ Hasan Âli, a.g.e., s.55.

¹²⁴ Abel Paz, a.g.e., s.405.

Madrid'in düşmesi an meselesini almış ve Franco gibi tüm dünya da düşeceği anı bekler olmuştu. Hatta Franco, 7 Kasım'da, ertesi gün Madrid'de ayinde hazır bulunacağını açıklamıştı¹²⁵. Franco'nun İçişleri Bakanı General Martinez Anido, yöneticilerden kurşuna dizilecek olanların listesini bile hazırlamıştı¹²⁶. Fakat beklenmedik bir şekilde Madrid, halk hareketi tarafından simgesel bir boyuta taşındı ve her yerden gelen destek sayesinde askerlere teslim olmadı. Ayrıca Rus desteğinin de bu savunmada büyük etkisi oldu. Bu desteğin tüm savaş boyunca Rusların en büyük ve kayda değer desteği olduğu söylenebilir. 18 Mart 1937 tarihine kadar süren Madrid kuşatmasında askerler, değişik yöntemler kullanarak şehri ele geçirmeye çalışmışlarsa da bunda başarılı olamadılar.

1936 yılının sona ermesi ve 1937'nin başlamasıyla, hükümet açısından yeniden sıkıntılı günler belirmiştir. Öncelikle Faslılarla bir ortaklık yapılması konusu tartışmalara yol açmıştır. Fakat Caballero, Fransa ve İngiliz tepkisini göz önünde bulundurarak Fas milliyetçileriyle işbirliği önerisini geri çevirmiştir.

Bu arada 3 Şubat 1937 tarihinde, dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü Aras ile İtalya Dışişleri Bakanı Kont Ciano Milano'da buluşmuş ve bu buluşmada İspanya üzerinde de durulmuştur. İki bakana göre, o tarihlerde Avrupa'da başlıca hassas ve tehlikeli mesele İspanya'nın içinde bulunduğu durumdu. Kont Ciano Aras'a, İspanya'da Üçüncü Enternasyonalin emrinde bir hükümet kurulmasının ve Katalonya'daki komünist rejimin İspanya'dan kopmasının, statükonun korunmasına aykırı olacağını ve bu duruma karşı koyacaklarını söylemiştir¹²⁷.

Malaga kentinin İtalyan kuvvetleri'nin yardımıyla, binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan kanlı bir çatışmanın ardından 8 Şubat günü düşmesinden sonra¹²⁸, zaten tetikte bekleyen karşıt fikirliler derhal tepkilerini gösterdiler. Caballero'nun Komünist Parti'yle arasının iyice açılmasıyla birlikte devlet üzerindeki otoritesinin kalmadığı her aşamada belli olmaya başladı. Ayrıca bu dönemde hayat pahalılığının iki kat artması karşı muhalefetin şiddetlenmesine yol

¹²⁵ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.177.

¹²⁶ Abel Paz, a.g.e., s.403.

¹²⁷ Kamuran Gürün, a.g.e., s.510.

¹²⁸ Özhan Uluatam, *Geçmiş Bakmak*, İmaj yay., Ankara, 2001, s.139-140.

açtı. Barcelona’da yaşanan “Mayıs Günleri”¹²⁹ de birçok tartışmaya neden olunca Caballero 14 Mayıs 1937’de istifa etti.

26 Nisan 1937 tarihinde Picasso’nun dünya çapında bilinen çok ünlü bir tablosuna konu olan olay yaşanmıştır. İspanya İç Savaşı’ndan sembolleşen bir kesiti dile getiren ve faşistlerin uçaklarla yerle bir ettikleri bir kasabanın öyküsü olan *Guernica*, Pablo Picasso’nun en tanınmış eseridir¹³⁰. Bir Pazar günü Guernica’nın pazarı için toplanmış olağanüstü bir kalabalığı, 43 Alman uçağı 3 saat boyunca bombalamıştır. Üç saat sonra “*Condor Lejyonu*”nun son uçağı da gökyüzünde kaybolduğunda, Guernica’nın harabelerinde şehri öteden beri simgeleyen asırlık bir ağaç, 1654 ölü ve 889 yaralı kalmıştır.

Tarihte çok önemli bir yere sahip bu olayın, günün birinde Hiroşima’ya dek varacak uzun bir yolun temelini attığı, Guernica bombardımandan ancak 9 yıl sonra ortaya çıkmıştır. Nürnberg mahkemelerinde Alman General Göring açıkça, Guernica bombardımanının Alman Luftwaffe uçakları için “*teknik bir prova*” olduğunu açıkça dile getirmiştir. Bu arada Alman Hava Kuvvetlerinin, uçaklarını olduğu kadar, bu uçakların bombardımanının sivil halk üzerinde yarattığı psikolojik etkileri de gözlemleyip çeşitli sonuçlar elde etmeye çalıştıkları anlaşılmıştır¹³¹. Zaten genel olarak İspanya’daki iç savaşın, Almanların yeni silah ve savaş taktiklerini sergiledikleri, yani bir başka deyişle gerçek bir “*Nazi laboratuvarı*” olarak kullandıkları bir savaş olduğu söylenebilir¹³². Özellikle ME-109 tipi uçaklarını II. Dünya Savaşı boyunca kullanıp geliştirmelerinde, İspanya’daki iç savaş süresince edindikleri tecrübeler oldukça önemli bir yer tutmuştur¹³³.

¹²⁹ 3 Mayıs 1937’de başlayan ve 6 Mayıs 1937’de sona eren günlere Mayıs Günleri adı verilmiştir. Bu günlerde resmi rakamlara göre toplam 500 kişi ölmüş ve 1000 kişi yaralanmıştır. Barcelona’da devrimci işçiler ile CNT ve FAI üyesi anarşistler arasında, temelde bölgedeki iki başlılık sonucu gerilen durumun yarattığı çatışma ortamı neticesinde yaşanmıştır. Olayların getirdiği en önemli sonuç, Katalonya’ya tanınan özerkliğin sona ermesi, Madrid Hükümeti’nin buradaki siyasal ve ekonomik düzene el koyması olmuştur. Nitekim Madrid Hükümeti, kolluk kuvvetlerinin müdahalesiyle sonlanan olaylar neticesinde silahlara el koymuş, gazete ve radyolar sansür denetimine tabi tutulmuştur. Olaylarda Alman ve İtalyan gizli polislerinin de rol oynadığından şüphelenilmiştir. Barcelona’da yaşananların resimleri için Bkz. **Resimler**.

¹³⁰ Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, C.:VI, Adam yay., İstanbul, 1999, s.81. Tablo, Picasso’nun vasiyeti üzerine ancak İspanya’nın demokrasiye geçişinden sonra ülkeye geri getirilmiştir.

¹³¹ Nilgün Cerrahoğlu, *Bir Kanlı Gül İspanya*, Tekin yay., İstanbul, 1987, s.160-161.

¹³² Server Tanilli, *a.g.e.*, s.253.

¹³³ Liddell Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi 1*, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1999, s.157.

17 Mayıs 1937’de Juan Negrin tarafından yeni hükümetin kurulduğu ilan edildi. Negrin, hemen cumhuriyet yönetiminde siyasal krizlere yol açan ve büyük sorunlar doğuran muhalefeti tasfiye etti. Bir baskı mekanizması oluşturmak için 23 Haziran 1937’de casusluk ve vatana ihanet suçlarına bakacak özel mahkemeler kuruldu. Böylece Caballero yönetiminde tesis edilen demokratik devlet, Negrin’in başbakanlığında güçlü devlet statüsü kazandı. “Demokratik ve parlamenter” olarak adlandırıldığı devlet, aslında kuklalardan kurulu bir meclise sahipti. Çünkü gerçek anlamda muhalefet yapma imkânı söz konusu değildi. Eleştiri yapmak düpedüz vatana ihanet anlamına gelmeye başlamıştı¹³⁴. Kısa bir süre sonra devlet her türlü demir-çelik fabrikası ve madene el koydu. Merkezileştirme öyle bir noktaya vardı ki, özerk Katalonya yanlıları ve Bask milliyetçileri sonunda hükümetten ayrıldılar.

1937 yılının başlamasıyla birlikte kuzeye yönelik askeri harekât, Mart-Ekim aylarında genişleyerek sürmüştür. Madrid’in batısında kalan tüm topraklara sahip olan Franco ve hareketi, kuzeydeki Santander ve Zaragoza’ya hedef aldı. 25 Ağustos’ta Santander, 30 Eylül’de Zaragoza ve 21 Ekim’de Gijon ele geçirildi. Baskların da yapılan bir anlaşmayla teslim olmaları kuzeydeki başarının fazla gecikmemesini sağladı. Ekim 1937’deki haritaya bakıldığında artık İspanya açık seçik iki cephe haline gelmişti. Franco’ya bağlı birlikler ülkenin bütün batı ve kuzey batı bölümüne egemen haldeydiler¹³⁵. Tüm kuzey sahilleri de milliyetçilerin eline geçmiş bulunuyordu.

5- Kimliği Belirsiz Denizaltılar

a- Gemilerin Batırılması ve Olayların Türk Karasularına Sıçraması

1937 yılında İspanya İç Savaşı’nda Akdeniz güvenliğini ciddi şekilde sarsan gelişmeler meydana gelmiş, milliyeti bilinmeyen korsan denizaltılar, herhangi bir

¹³⁴ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.232.

¹³⁵ A.g.e., s.310.

ihbarda bulunmadan Akdeniz'de ticaret gemilerini batırmaya başlamışlardı¹³⁶. Bunların içinde Sovyet, İngiliz ve Fransız gemileri bulunmaktaydı.

İspanya'daki savaşa doğrudan karışmak istemeyen İngiltere ve Fransa, Akdeniz'de kimlikleri tam olarak saptanamayan ve İspanyol gemilerini de batıran denizaltıların ortaya çıkması üzerine daha enerjik ve aktif hareket etmek durumunda kalmışlardır¹³⁷. Neticede İspanya'daki olaylara uluslararası müdahale etmeme planları, karada bir yere kadar işlemiş olsa da denizde bunu sağlamak pek mümkün olmamıştır. 1937 yılında önce Mayıs ayında Alman kruvazörü Deutschland'ın cumhuriyetçi uçaklar tarafından Ibiza'da vurulması, ardından yine Alman kruvazörü Leipzig'in torpilleri üzerine Akdeniz'de korsan denizaltı saldırıları başlamıştır. Bütün yaz boyunca ticaret gemileriyle İngiliz, Fransız ve Sovyet gemileri, uçak ve denizaltı saldırılarına uğramışlardır. Her ne kadar iki İspanyol hükümeti de saldırıların sorumluluğunu birbirlerinin üzerlerine atsa da saldırganların Franco'yla ilişkili birlikler olduğu kısa süre sonra ortaya çıkmıştır. Saldırgan denizaltıların bir kısmının İtalyan olduğu da iddia edilmiştir. Bu hareketlerle ulaşılmak istenen asıl hedef İspanya Cumhuriyeti'nin karadan sonra denizden de ablukaya alınmasıdır. Franco, *"Akdeniz'de silah taşınmasının durdurulması ve kızıl limanlara boşaltma yapılmasının engellenmesi, savaşın bitmesini isteyen uluslar için bu savaşı kısaltmanın en etkili yoludur"*¹³⁸. derken bunu açık ve net bir biçimde ifade etmiştir.

10-11 Ağustos 1937'de İspanya sahillerinde ticaret gemilerine kimliği bilinmeyen uçak ve denizaltı saldırılarını 17 ve 19 Ağustos tarihlerinde Çanakkale Boğazı açıklarında, Rusya'dan İspanya'ya muhtelif eşya ve malzeme taşıyan iki geminin torpilleri takip etmiştir¹³⁹. Bu olaylara ek olarak Marmara'da yabancı

¹³⁶ Kamuran Gürün, a.g.e., s.483.

¹³⁷ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. yay., İstanbul, 1973, s.659.

¹³⁸ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.370-371.

¹³⁹ Boğazlar Antlaşması hükümlerine uymayarak bir yabancı denizaltısı Marmara Denizi'ne kadar gelerek burada Karadeniz'den Akdeniz'e gitmekte olan İspanyol sivil gemilerini torpillemeye kalkmıştı. Bu hareket, yalnızca Türk karasularında Türk egemenliğine karşı gösterilen bir cüretkârlık değil, aynı zamanda Karışmaktan Kaçınma Anlaşması'na da aykırı bir hareketti. Bu korsanlık olayının üzerine Türk hükümeti ülkemizdeki yabancı elçiliklere ikişer nota göndermiştir. İlkinde İspanyol bandıralı *"Ciudad de Cadiz"* adlı geminin Bozcaada dolaylarında batırılmış ve bir başka İspanyol gemisi olan *"Armura"*'nın da bu adaya iki mil uzaklıkta saldırıya uğrayarak karaya oturmak zorunda kalmış olduğu belirtilmiştir. İkinci notada ise bu saldırıların yabancı bir denizaltı tarafından yapılmış olduğunun tahmin edildiği, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne aykırı olduğu kadar devletler hukukuna

bir denizaltı görüldüğü iddiaları da artmıştır. 28 Ağustos'ta İngiliz muhribi *Havock*, Valencia açıklarında denizaltı saldırısına uğramış ve 2 Eylül'de bir İngiliz tankeri İspanya'nın güneydoğu sahillerinde batırılmıştır. İspatlanamamasına rağmen bu saldırıların İtalyan denizaltıları tarafından yapıldığı düşünülmüş, İtalyanlar ise suçu İspanyollara atmıştır.

b- Nyon Konferansı ve Türkiye

İngiltere ve Fransa, bu tehlikeli durum karşısında denizaltı korsanlığına karşı önlemler alınması konusunu görüşmek üzere ilgili devletleri İsviçre'nin Nyon kentinde bir konferansa çağırmıştır. Korsanlığın Türk karasularına kadar yayılması ve Türk Hükümeti'nin aldığı kesin tedbirler Türkiye'nin de Nyon Konferansı'na davet edilmesinin başlıca sebepleri olmuştur¹⁴⁰.

Yapılan bu çağrıyı Akdeniz ülkelerinden Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Mısır ile Karadeniz ülkelerinden Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Romanya kabul etmiş, İtalya, Almanya ve Arnavutluk ise reddetmiştir. İspanya ise konferansa davet edilmemiştir.

Konferans esnasında her ülkenin kendi karasularını kontrol edeceği, bunun haricinde tüm Akdeniz'de İngiliz ve Fransız Donanmaları'nın güvenliği sağlayacağı karara bağlanmıştı. Fakat anlaşma metninde geçen "*Akdeniz'de sahilgar devletler, kendi vasıtaları nispetinde İngiliz ve Fransız Donanmaları'na istenecek yardımda bulunmayı taahhüt ederler.*" manasındaki cümle Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ile Başbakan İsmet İnönü arasında uzun süreli fikir anlaşmazlıklarına ve gerginliğe yol açmıştır. Atatürk, bu cümlenin Türk Donanması'nın da uluslar arası sularda görev yapmasını gerektireceğini savunmuş ve ayrıca bunun ülkenin bayrak göstermesi ilkesine son derece iyi hizmet edebilecek bir fırsat olduğunu düşünmüştür. Buna karşın İnönü, donanmanın böyle bir yükümlülük altına sokulmaması ve zor şartlar altında görev yaptığından sadece karasularında üzerine

da aykırı olan bu davranışlara karşı hükümetin görevini yapmaktan geri kalmayacağını ve Doğu Akdeniz ile karasularımızın güvenliğinin bozulmasına asla müsaade edilmeyeceği bildirilmiştir.

¹⁴⁰ Hasan Rıza Soyak, a.g.e., s.664.

düşen vazifeleri yerine getirmesinin yeterli olacağı fikrini savunmuştur. Gerçekten de birkaç gün boyunca ülkenin Cumhurbaşkanı ile Başbakanı arasında bu konuda ciddi sorunlar yaşanmıştır. Sonuçta, Türkiye'yi konferansta temsil eden Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Aras'tan, bu konuyla ilgili İngiliz ve Fransız temsilcilerinden Türkiye'nin kararı ve ihtiyaç duyulacak zamandaki durumuna göre hareket edebilmesine dair güven mektubu alınması suretiyle anlaşma imzalanmıştır¹⁴¹. Yani Türkiye, talep geldiği durumda eğer yardım etmeyi isterse ve donanmanın durumu da müsaitse bu yardım talebini değerlendirecektir.

Türkiye'nin 10 Eylül 1937'de başlayan ve iki gün süren bu konferansa katılmayı kabul etmesinin gerekçesi; denizaltı korsanlığı olaylarından bazılarının kendi karasularına yakın yerlerde ortaya çıkışı ve bu olayların Akdeniz'de genişleme emelleri rahatsızlık yaratan İtalya tarafından yapılmış olmasıydı¹⁴². Görüldüğü gibi Türkiye'den coğrafi olarak çok uzak olduğunu düşündüğümüz İspanya'da geçen yüzyılın ikinci çeyreğinde yaşanan bir iç savaş ve o savaşın uzantıları Türk karasularına kadar etkisini göstermiştir. Yani, dünya coğrafyasındaki herhangi bir değişime kayıtsız kalmak bir ülkeyi hiç beklemediği bir anda gafil avlayabilir. Hele günümüzde gelişen teknoloji ve küreselleşen dünya ile birlikte bunun çok daha basit olabileceği aşikârdır. Bu nedenle Türkiye'nin o yıllarda takındığı aktif tavır ve takip ettiği çizgi örnek teşkil etmesi gereken bir olaydır.

Nyon Anlaşması, 14 Eylül 1937 tarihinde imzalanmış ve 18 Eylül 1937 tarihinde de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce 3266 sayılı yasa ile onaylanmıştır¹⁴³. Türkiye'nin de dâhil olduğu Nyon ve Cenevre Antlaşmaları, Türkiye, İngiltere ve Fransa'yı birbirine daha yaklaştırmış ve 1939 Üçlü İttifakı'na giden yolda büyük bir aşama olarak kabul edilmiştir.

¹⁴¹ Şunu da belirtmek gerekir ki; devletin zirvesindeki bu küçük çaplı kriz, Türkiye'nin anlaşmayı imzalamaktan vazgeçmesine kadar süren bir boyutta cereyan etmiştir. Atatürk, İngiliz ve Fransız Donanmaları'yla yapılacak ortak hareketin, Türkiye'nin büyük devletler arasında kendini göstermesi ve birkaç seneye kadar çıkmasını beklediği II. Dünya Savaşı öncesinde kendini ispat etmesi açısından önemli olduğunu düşünmüştür. Ancak Başbakan İsmet İnönü, bu konuya ihtiyatlı yaklaşarak aynı kanaate pek taraftar olmamıştır. Atatürk, İnönü ve Aras'ın bu konuyla ilgili telefon ve telgraf görüşmeleri ile detaylı bilgi için bkz. a.g.e. s.661-682

¹⁴² İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2000, s.528.

¹⁴³ Nyon Anlaşması'nın yasal metni için Bkz. *Anlaşmalar*.

Nyon Konferansı, İngiltere ile Fransa'nın denizaltı korsanlığına karşı mücadele etme kararı ile sonuçlanmış ve daha sonraki tarihlerde bir daha denizaltı korsanlığı olayı olmamıştır¹⁴⁴. Ayrıca bu konferans sonunda alınan kararlar neticesinde Akdeniz'de bir deniz karakol sistemi oluşturulmuştur. Temeli burada atılan karakol sistemi bugün de Akdeniz'de devam etmekte olup, Türkiye tüm Akdeniz'in güvenliği kapsamında diğer ülkelerle aynı şekilde bu sistemde donanmasıyla görev yapmaktadır.

İtalya Dışişleri Bakanı Kont Ciano, uzun zaman sonra II. Dünya Savaşı'nın ardından yayınlanan hatıralarında, saldırgan denizaltıların İtalyan Deniz Kuvvetleri'ne ait olduklarını açıkça yazmıştır¹⁴⁵.

6- İç Savaşta Milliyetçilerin Üstünlüğü

Milliyetçi İspanya'nın büyük çaptaki siyasal gelişimine bakıldığında kuzeyin ele geçirilmesiyle başlayan bir süreç ile karşılaşılmaktadır. Nitekim bu bölgenin ele geçirilmesi sadece ekonomik ve stratejik bir üstünlük sağlamakla kalmamış, yabancı devletlerin gözünde de milliyetçi hareketin silahlı bir güçle yenilemeyeceği ve Franco'nun askeri üstünlüğü reddedilemez bir gerçek olarak yer almaya başlamıştır.

Bu aşamadan sonra, milliyetçi taraftaki düzensizlik ve belirsizliğin giderilmesi amacıyla merkezi bir örgüt gerektiğinden, geçici bir cunta iş başına getirilmiştir. Resmi olarak başına Caballenas geçirilmesine rağmen kısa sürede gerçek iktidar Franco'ya geçmiştir. Yönetimde çeşitli görevlerin dağılımı yapıldıktan sonra Franco, hareket içindeki bir takım değişik fikirlerin çok tehlikeli olduğunu anlamıştır. Bu nedenle de uzun süredir düşündüğü tek parti fikrini, Salamanca'daki falanjcı gruplar arasında çıkan olayları bahane ederek "*Örgütlerin içindeki küçük anlaşmazlıklar eski siyasal entrikaları hortlattığı gibi, örgütleri ve güçleri yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya bırakabilir.*" gerekçesiyle ortaya atmıştır. 19 Nisan 1937

¹⁴⁴ Fahir H. Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Sevinç yay., Ankara, 1964, s.587.

¹⁴⁵ Kamuran Gürün, *a.g.e.*, s.484.

tarihinde tek partiyle ilgili kararnameyi çıkartmıştır¹⁴⁶. Üç maddeden oluşan kararnamenin ilk maddesinde “İspanyol Falanji ve “requeteler”, servisleri ve şimdiki görevlileriyle, benim yönetimim altında, FET y de las J.O.N.S.¹⁴⁷ adını alacak ulusal karakterli tek bir siyasal otorite içinde birleşmektedir.” denilmekteydi¹⁴⁸. Daha sonra bu parti “movimiento” adıyla tanınacaktı¹⁴⁹.

19 Haziran 1937 tarihinde Franco kuvvetleri Sabino Arana’nın doğduğu şehir Bilbao’yu ele geçirerek, Bask topraklarında iç savaşa son vermişlerdir. Tabii aynı zamanda Euskadi’nin bağımsızlık hayallerine de... Nitekim Bilbao’nun düşmesinden beş gün sonra, 24 Haziranda, Vizcaya ve Guipuzcoa’nın 1878 yılında elde etmiş oldukları “ekonomik uyum” rejimine de son verilmiştir. Bilbao’nun yeni belediye başkanı 1 Temmuz 1937’de yaptığı konuşmada, Franco’nun Basklara vermek istediği mesajı bütün çıplaklığıyla şöyle ortaya koymuştur: “Tek, büyük ve özgür İspanya kazanmıştır... Euskadi denilen korkunç kâbus artık sonsuza değin yenik düşmüştür. Vizcaya tekrar İspanya’ nun bir parçasıdır¹⁵⁰.”

Kuşkusuz savaşın başından beri papazların büyük çoğunluğu genelde doğrudan ayaklanmadan yana olmuştu. Ama Katolik kilisesinin önde gelen yöneticileri, bir ayaklanma hareketine resmi destek sağlamaktan kaçınmışlardır. Bask kökenli papazların büyük çoğunluğunun cumhuriyet hükümetine bağlı kalışı, bu resmi açıklamanın gecikmesindeki en önemli faktör olarak göze çarpmaktadır. Çünkü kilise, kendi içinde yaşanacak bir ayrılığı, kilise birliği gibi çok önemli bir konuya vereceği zararı düşünerek gözler önüne sermekten kaçınmıştır. Fakat 1937 yılı içinde gelişen ve değişen durumla birlikte 7 Ekim 1937 tarihinde Vatikan elçisi Antoniutti, Franco’ya güven mektubu göndererek, kilisenin milliyetçi hareket yanında yer aldığını resmen duyurmuştur¹⁵¹.

1937 yılının sonundaki tablo değerlendirildiği zaman milliyetçi cephenin kesin olarak üstünlüğü göze çarpmaktadır. Franco’nun elinde artık 600.000’e yakın asker bulunmaktaydı. Cumhuriyetçiler açısından ise durum gittikçe kötüleşmekteydi.

¹⁴⁶ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.321.

¹⁴⁷ *Falange Espanola Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista* (Ulusal Sendikalist Saldırı Grupları)

¹⁴⁸ A.g.e., s.322.

¹⁴⁹ Hakan Yılmaz, a.g.e., s.213.

¹⁵⁰ Akın Özçer, a.g.e., s.128.

¹⁵¹ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.327.

Bu durumda cumhuriyetçi genelkurmay hareket önceliğini milliyetçilere bırakırsa, yenilginin kaçınılmaz olduğunun bilincindeydi. Bu yüzden Franco'nun özellikle Madrid üzerinde yoğunlaştırdığı birliklerini dağıtmak ve zaman kazanmak için karşı saldırıya geçmeye karar verdiler. Bunu için Teruel şehri seçildi. 8 Aralık günü onaylanan bu harekât 15 Aralık 1937 tarihinde başladı ve Cumhuriyetçiler 8 Ocak'ta kente egemen oldular. Öngörüldüğü şekilde Madrid çevresindeki kuvvetlerini bu bölgeye aktarmak zorunda kalan milliyetçiler ise bir daha savaşın sonuna dek Madrid'e saldıramadılar. Cumhuriyetçiler açısından da Teruel, savaş boyunca milliyetçilerden aldıkları ilk ve tek şehir olarak kalacaktır. Ama Teruel şehrinin cumhuriyetçilerin elinde kalması da pek fazla uzun sürmedi. Milliyetçi karşı saldırı neticesinde 22 Şubat 1938 tarihinde cumhuriyetçiler şehri tamamen boşalttılar¹⁵².

Bu savaşın önemi, aslında küçük bir şehir için yapılmış olsa da yeni bir dönemin başlamasına işaret etmesidir. O güne kadar, her ne kadar Franco belirli bir yere kadar zaferler kazanmış olsa da askeri güç açısından cumhuriyetçiler ile milliyetçiler arasında belirli bir dengeden söz edilebilir. Ancak Teruel'deki amansız mücadele, cumhuriyetçileri çok yıpratmış ve gerek askeri, gerekse moral açısından çöküşüne neden olmuştur. Güç dengesi artık kesin bir biçimde milliyetçiler lehine bozulmuştur.

Milliyetçiler, Teruel'deki zaferlerinden sonra batıya yöneldiler ve Katalonya'da Aragon cephesine yürüdüler. 9 Mart 1938'de başlayan mücadele kısa bir sürede galibiyetle sonuçlansa da saldırı genelleştirilerek tüm Katalonya'ya yayıldı. Bu bölgede cumhuriyetçilerin işi gittikçe zorlaşıyordu. Şehirler teker teker milliyetçilerin eline geçiyor ve zaferleri kaçınılmaz görünüyordu.

¹⁵² A.g.e., s.356.

IV- İÇ SAVAŞIN BİTİŞİ ve SONUÇLARI

A- SAVAŞ SONA ERİYOR

1- Kaçınılmaz Sona Doğru

1938 yılında Milliyetçilerin İç Savaşı artık başarı ile sonuçlandıracakları açıkça belli olmuştur. Devletler yavaş yavaş Milliyetçilerle temas aramaya başlamış ve Avrupa'da çok daha önemli ve büyük çaplı olayların sahne alacağını sinyalleri iyice kuvvetlenmeye başladığından, İspanya İç Savaşı önemini yitirmiş ve ikinci plana düşmüştür¹.

1938 yazında son olarak Fransa ve Sovyetler Birliği tarafından da kabul edilen Cumhuriyetçi İspanya'nın mahkûm edilmesi konusu kesinleşmiştir. Uluslararası arenada Franco rejimi gittikçe daha güçlü hale gelmeye başlamıştır. Cumhuriyetçiler için tek zafer ihtimali kaçınılmaz Avrupa Savaşı gibi görünmekteydi. İspanya Cumhuriyeti'nin diplomatik alanda gücü iyice azalmışsa da Avrupa'daki savaş olasılığının gittikçe yükselmesi ümitlerini korumalarını sağlamıştı. Hitler'in Avusturya'ya girişi ve Çekoslovakya üzerindeki planları Avrupa'daki havayı o denli gerginleştirmişti ki, İspanya sorunu uluslararası platformda ikinci plana itilmişti. 1938 başında Franco rejimini resmen ya da yarı resmi olarak tanıyan 11 ülke bulunuyordu².

Cumhuriyetçilerin son ümidi olan Çekoslovakya krizi de Franco'nun tarafsızlığını ilan etmesi, İngiltere ve Fransa'nın bu durumdan memnun olarak Mihver Devletleriyle birlikte II. Dünya Savaşı'nda İspanya'nın dışarıda kalmasını

¹ Kamuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, İnkılap yay., İstanbul, 1997, s.437.

² Pierre Broue, Emile Temime, *İspanya İç Savaşı*, Hürriyet yay., İstanbul, t.y., s.378.

istemeleri ve Mnh teslimiyetiyle sonuçlanınca artık kaçınılmaz son iyice belirginlemiti. Mnh teslimiyeti sadece Çekoslovakya'yı Hitler'e sunmakla kalmamış, aynı zamanda İspanya Cumhuriyetinin de kesinlikle yok olduğunun göstergesi olmuştur. Gerçekten de o andan itibaren Avrupa'nın büyük güçlerinin en önemli sorunu İspanya İç Savaşı'na son vermek olmuştur.

Temmuz 1938'de balayan Ebro Savaşı, cumhuriyetçilerin son güçlerini toplayarak bir kez daha Őanslarını denedikleri bir savaş oldu. Kasım ayına kadar direnseler de başarılı olamadılar ve Franco güçleri artık Barcelona'yı iyice kstrmılardı. Barcelona savaşı ise 23 Aralık 1938'de balamı ve 26 Ocak 1939'da son bulmuştur. Yıllardır ii hareketinin kalesi olan ve bir simge durumuna gelen Barcelona'nın yitirilmesi belki stratejik açıdan büyük bir kayıp değildi; ancak Katalonya bakentinin kaybedilmesi bütün cumhuriyetçi kesim üzerinde büyük bir moral kaybına yol açmıştır. İşte o günden itibaren cumhuriyetin can ekimesi balamıtır³. Konuyu başka bir boyuttan değerlendiren ünlü yazar Naom Chomsky Barcelona'nın dn anlatan makalesinde, İspanya'daki ii ayaklanmasının yaygın inancın aksine bir başarısızlık değil, anarşist hareketlerin tabandan başlatılması halinde başarılı olabileceğinin kanıtı olduğunu belirtmitir⁴.

2- Türkiye'nin Franco İspanyası'nı Tanıması ve Casado Cuntası

1939 yılının hemen başında, 7 Ocak tarihinden itibaren Türk basınında ilginç bir olaydan bahsedilmeye balanmıtır. Basının özellikle sol eğilimli gazetelerinde uzunca bir süre yayınlanıp irdelenen bu olay, Ekrem König adlı bir kişinin sahte evrak düzenleyerek Türkiye adına Kanada'dan sipariş ettiği 50 adet savaş uçağını İspanya'da Franco güçlerine satmasıydı. Olay o kadar tartıılmı ve

³ A.g.e., s.392.

⁴ Radikal, 28 Ocak 2002.

geniş yankı bulmuştur ki dönemin Milli Savunma Bakanı görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır⁵.

İç savaşın bitmesine az bir süre kala, 30 Ocak 1939'da İspanya'nın yeni anayasası ilan edilmiştir. Cuntanın yerine 11 üyelik bir Hükümet kurulmuş, Franco hem Devlet, hem de Hükümet Başkanı olmuştur. General Jordana, Başkan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olmuş ve ülkede tek parti olarak Falanj Partisi kabul edilmiştir⁶.

Barcelona'nın da düşmesinden sonra Devlet Başkanı Azana ve hükümet, 5 Şubat'ta Fransa'nın Toulouse kentine sığındılar. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, Franco Hükümetini tanıdıklarını resmen açıkladılar. Fransa, Franco yönetimindeki İspanya'ya ilk Büyükelçi olarak Mareşal Petain'i yolladı.

Türkiye Cumhuriyeti de, Franco'yu 8 Mart 1939 tarihinde resmen tanıdığını duyurmuştur⁷. Daha önce de değindiğimiz gibi Türkiye'nin bu dönemdeki ve genel olarak izlediği politikanın bir parçası olarak İspanya Politikası da, yıkılana kadar meşru olan Cumhuriyet Hükümeti'nin yanında yer almak şeklinde gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye-İspanya ilişkilerinin tarihine kısaca değinilen Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesinde, İspanyol İç Savaşı döneminde, Türkiye'nin bir taraftan Cumhuriyet Hükümeti ile resmi ilişkilerini sürdürmekle birlikte, diğer taraftan da General Franco yönetimiyle iletişim kanalı oluşturduğundan bahsedilmektedir⁸. Dolayısıyla buradan çıkarabileceğimiz sonuç, iç savaş süresince Türkiye, İspanya'da Franco'nun kazanabileceği ihtimalini yüksek görmüş ve bu çerçevede resmi olmasa da bir ilişki içerisinde olmuşlardır. İngiltere ve Fransa'nın Franco'yu tanımalarından kısa bir süre sonra da Türkiye bu yönetimi tanımış ve uzun yıllar boyunca normal ikili ilişkilerini sürdürmüştür.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Türkiye'nin tüm dünyada barış çerçevesinde belirlediği dış politika anlayışı içerisinde, İspanya'da yönetimi ele geçiren askeri dikta rejimi ile de derhal anlaşması, hem o günkü uluslar arası alandaki genel gidişat, hem de biraz önce söylediğimiz ulusal politikanın doğal

⁵ Özhan Uluatam, **Geçmiş Bakmak**, İmaj yay., Ankara, 2001, s.155-156. Ekrem König 1943'te yakalanarak evrakta sahtecilik suçundan hapis cezasına çarptırılmıştır.

⁶ Kamuran Gürün, **a.g.e.**, s.429.

⁷ **A.g.e.**, s.438.

⁸ **www.mfa.gov.tr** (Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi. Güncelleme tarihi: 17 Mayıs 2005)

sonucudur. Bu nedenle Franco İspanya'sı ile Türkiye'nin herhangi bir sorun yaşamadan uzun yıllar boyunca normal ilişkiler kurduğunu söyleyebiliriz. Ancak eğer İspanya'da yönetim değişmeyip Cumhuriyet rejimi devam etseydi, ilişkilerin daha derinleşip derinleşmeyeceği hususunda bir fikir ileri sürmek çok gerçekçi olmayacaktır.

Fransa'ya sığınan Cumhuriyet Başbakanı Negrin, İspanya'ya dönüp mücadele etme fikrini taşısa da Azana bunun mümkün olmadığını belirtip istifa etti. Negrin ve hükümet İspanya'ya döndü. Bu kez de cumhuriyetçi bir subay ve eski başkanlık muhafız alayı komutanı Albay Casado'nun siyasal girişimleri engeli önüne çıktı. Casado, hem ordu içindeki desteğinden, hem de yabancı diplomatlarla, özellikle İngilizlerle kurmuş olduğu ilişkiler sayesinde hükümet darbesi yapmaya karar verdi. İç savaş içinde yaşanan bu bir haftalık yeni iç savaşta yaklaşık 2000 kişi ölmüştür⁹. Sonuçta 12 Mart 1939'da *Casado Cuntası* ilan edildi ve cumhuriyet tasfiye edildi.

Franco Madrid'e dört koldan saldırmış, bu saldırı esnasında şehrin içindeki beşinci bir kolun (*fifth column*) da kendilerine destek verdiğini söylemiştir. Bu kavram daha sonra uluslararası ilişkilerde, yabancılarla işbirliği yapanlar için kullanılacaktır¹⁰. Beşinci kolun üyeleri saldırılar sonucunda düşen başkenti 28 Mart 1939'da Franco kuvvetlerine teslim etmiştir¹¹.

Casado Cuntası, Franco ile onurlu bir teslim olma anlaşması imzalamak istediye de şartların ağırlığı onlara pek de bu imkânı vermedi. Son toplantısını 27 Mart'ta yapan cuntanın yöneticileri ve Casado önce Valencia'ya gittiler. Ardından da 29 Mart'ta bir İngiliz gemisine binerek İspanya'dan ayrıldılar. Böylelikle yüz binlerce kişi cepheyi bıraktı ve Franco'nun egemenliği tüm İspanya'ya yayıldı. İç savaş sona ermiş, İtalya'nın da çok istediği gibi Akdeniz'de yeni bir "faşist" rejim ortaya çıkmıştı¹².

⁹ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e.,s.404.

¹⁰ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, C.I:1919-1980, İletişim yay., İstanbul, 2004, s.295.

¹¹ *Meydan Larousse*, C.VI, Meydan yay., İstanbul, 1971, s.469.

¹² Fahir H. Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Sevinç yay., Ankara, 1964, s.588.

3- Kanlı Savaşın Sonu

1 Nisan 1939 günü, General Franco tüm ülkeye aşağıdaki şu bildiriyi yayınlamıştır:

“Bugün Kızıldünyayı silahtan arındırıp teslim olduktan sonra, milli kuvvetler son askeri hedeflerine ulaşmışlardır. Savaş sona ermiştir (Burgos, 1 Nisan 1939)¹³.”

İspanyol İç Savaşı'nın Madrid'in düşmesi ve cumhuriyetçilerin teslim olmasıyla sona ermesi, milliyetçiler tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. Ancak İspanya tükenmişti ve tarihinin en kötü dönemini, sıfır noktasını yaşıyordu. Dökülen kardeş kanının şoku içerisinde kapkara bir yoksulluğa gömülmüş bulunmaktaydı. Fakat buna rağmen savaştan sonra barışın dünyanın ortasında, Pirenelere'in gerisinde kendisiyle hesaplaşacak ve yaralarını kendisi sarmaya çalışacaktı. Savaşırken yardım görmüştü ama barışta yalnız kalacak, uzun yıllar batı dünyasından dışlanacaktı. Çünkü *“Avrupa'da faşizm tırmanırken demokrasi kurmaya kalkışmış, demokrasi egemen olduğunda ise faşizme batmıştı¹⁴”*.

Bir hükümet darbesi olarak başlayan ve dört gün sonra gerçek anlamda bir iç savaş halini alan manzara, üç yıla yakın bir süre devam etmiş ve Franco, sokak sokak, ev ev yapılan kanlı kavgalar neticesinde uzun süredir beklediği iktidarı sonunda ele geçirmiştir¹⁵.

Otuz iki ay süren İspanya İç Savaşı askeri açıdan değerlendirildiğinde birbirini izleyen 4 safhaya ayrılabilir¹⁶:

- ✓ Devamlı bir cephenin kurulması (Haziran 1936- Şubat 1937)
- ✓ Kuzey cephesinin tasfiyesi (Şubat – Ekim 1937)
- ✓ Denize yürüyüş (Mart – Aralık 1938)
- ✓ Son hücum (Ocak – Mart 1939)

¹³ Kamuran Gürün, a.g.e., s.427-428.

¹⁴ Hakan Yılmaz, *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*, Timaş yay., İstanbul, 2002, s.212.

¹⁵ *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, II, Cem yay., İstanbul, 1968, s.324.

¹⁶ *Meydan Larousse*, s.469.

Bu askeri aşamalar neticesinde İspanya İç Savaşı, 1861–1865 Amerika İç Savaşından sonra modern tarihin en kanlı ve en acılı iç savaşlarından biri olarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır¹⁷. Toplam ölü sayısı kimi kaynaklara göre 600 bini¹⁸, kimi kaynaklara göre de bir milyonu¹⁹ aşmıştır. Bunun yanında 4 milyon İspanyol da yabancı ülkelere göç etmiş ve siyasi ilticada bulunmuştur.

İspanya’da yaşanan devrim, derin bir toplumsal kriz sonucu doğmuştur. İspanyol emekçileri, İspanya’nın büyük sorunları olan devletin oligarşik yapısı, ordu, kilise, oligarşinin ekonomik temelleri, sanayi kuruluşları ve büyük toprak sahiplerinin elindeki topraklara kendilerine göre kuşkusuz ilkel ve kabaca saldırmışlardır²⁰. Cumhuriyetçiler savaş boyunca toplam 6500 papaz ve din adamını öldürmüşlerdir²¹. Yani İspanya yakılıp yıkılmış, evler, hatta aynı aile fertleri sağcı ve solcu olarak savaşmış, birbirini öldürmüş, birbirini yağmalamış, birbirinin ırzına geçmiştir²².

İç savaş sonunda İspanya’dan ve Franco rejiminden kaçmaya çalışan çok sayıda göçmene dünya devletleri yeteri kadar kucak açmamıştır. Özellikle Fransa tarafından ikamet izni bekleyen çok sayıda göçmen, uzun süre kamplarda sürünmek zorunda kalmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında binlerce göçmeni Fransız hükümeti Almanya’ya vermeyi kabul etmiş ve onlar da sürgünle ve ölüm kamplarıyla tanışmışlardır. Halkının çoğunluğu Franco rejimini kınayan Amerika Birleşik Devletleri bile çok az sayıda göçmeni topraklarına kabul etmiştir²³. Diğer yandan Sovyetler Birliği, çok sayıda göçmeni kabul etse de bunlara yeterli imkânı ve desteği sağlamamış, yalnızlığa itmiştir. Sadece Meksika, bu saydığımız ülkelerin tersine iyi niyetle göçmenlere kapılarını açmıştır.

¹⁷ Ernie Bradford, *Akdeniz*, Kültür yay., İstanbul, 2004, s.414.

¹⁸ H.Berke Dilan, *Siyasi Tarih 1914-1939*, Alfa yay., İstanbul, 1998, s.276.

¹⁹ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar Latin Avrupa-Amerika*, Kültür Bakanlığı yay., İstanbul, 1996, s.715.

²⁰ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e.,s.106.

²¹ Akın Özçer, *İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği*, I., Doğan yay., İstanbul, 1999, s.121.

²² Yılmaz Öztuna, a.g.e., s.715.

²³ Pierre Broue, Emile Temime, a.g.e., s.409.

B- İÇ SAVAŞIN SONUÇLARI

1- İspanya'nın İçine Düştüğü Durum

İspanya İç Savaşı, Avrupa'da bloklaşmayı kesinleştiren ve Almanya'nın yeni kurduğu hava kuvvetlerine savaş tecrübesi kazanma imkânını sağlayan, İtalya ile Almanya'yı, İngiltere ile de Fransa'yı birbirlerine yaklaştıran bir süreç olmuştur. Bu sürecin Türkiye'nin de batı ile olan ilişkilerini sıklaştırdığı ve 1939 yılında İngiltere ve Fransa ile imzalanan Üçlü Deklerasyonun temellerinin atılmasında önemli bir zaman dilimi olduğu açıkça görülmektedir²⁴. Yani İspanya İç Savaşı'nın Türkiye'nin batı ile olan bağlarını kuvvetlendirmesinde bir katalizör vazifesi gördüğünü söyleyebiliriz.

Savaşın bitimiyle birlikte 1940 yılında resmi kayıtlara göre İspanyol hapisanelerinde 213.000 mahkûm bulunmaktaydı. Bu miktar savaş öncesinde 10.000 civarındaydı. İspanyol ekonomisinin savaşı izleyen ilk on iki yıl içerisinde her yıl 875.000 kişilik iş gücü kaybına uğradığı hesaplanmıştır²⁵.

İspanya'da yeni devletin gücünü ordu, polis ve falançcı milis sağlamıştır. Tüm İspanyollara kızıl devrimden ve kilise tarafından mahkûm edilen liberal bir sistemden nefret etme duygusu aşılanmıştır. Ayrıca Franco rejiminin ve yönetiminin bir ürünü olarak da yönetimin son yıllarında ETA terör örgütü Bask ülkesinde kurulacak ve ilerleyen yıllarda etkinliğini gittikçe arttıracaktır²⁶.

Karşıtlıklar üzerine kurulu bir ideolojinin ve düşünce tarzının siyasal yaşamda başarı şansı sürelidir. Bu süre belki Franco için ölümüne kadar giden uzunca bir süreyi kapsamış olabilir. Ancak bu süre içerisinde bu ideolojinin kendisi zayıflarken karşısında olanlar da güçlenecektir. İşte bu nedenle Franco'nun yok ettiğini sandığı Bask milliyetçiliği de, başka bir şekilde yeniden karşısına çıkacak ve

²⁴ Kamuran Gürün, a.g.e., s.420.

²⁵ Ronald Fraser, *İspanya'nın Kanı İç Savaş Deneyimi (1936-1939)*, Belge yay., İstanbul, 1995, s.685.

²⁶ *Radikal*, 1 Eylül 2002.

belki de bu nedenle kamuoyunda uluslararası alanda hak ettiğinden çok daha fazla destek görecektir²⁷.

Franco'nun 1975 yılında ölümüne kadar İspanyol anarşizmi de yeraltına inmiştir. Bunların küçük bir kısmı bu şekilde İspanya'da varlıklarını sürdürürken, birçok CNT ve FAI üyesi de sınırdan Fransa'ya kaçarak bir kısmı İngiltere'ye, bir kısmı da Güney Amerika'ya gitmiştir²⁸.

Rusya'da 1917 ihtilalini bastırmak için büyük miktarlarda askeri ve mali güç harcayan Amerika ve İngiltere'nin, İspanya'daki iç savaşta Rusya'nın müttefiki İspanyol solcularının yanında yer alması Hitler'in elini güçlendirmiştir. Fransa ise, monarşiye karşı olduğu, sosyalist yönetimin ağır baskısında bulunduğu, İspanya'nın kuzey komşusu olduğu için, İngiltere ve Amerika'dan fazla sol kanada destek vermiştir. Ancak Alman desteğinin karşısında Fransa'nın geri çekilmesi, Hitler'in prestijini arttıran ve II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Fransa Cumhuriyeti'nin prestijini kıran bir gelişme olarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır²⁹.

Hiç şüphesiz İç Savaşın sona ermesiyle birlikte İspanya'nın durumu 20. yüzyıl dünyasına göre eskiye oranla daha da ilkel bir görünüme bürünmüştür. Savaşın sürdüğü üç yıl içinde ülke neredeyse bir yüzyıl geri gitmiş ve 1936'da kişi başına düşen milli gelirine ancak 1950'li yılların sonunda ulaşabilmiştir³⁰. Sadece ordu, gelen dış yardımlar sayesinde bir miktar geri kalmışlıktan kurtulmuştur. Ancak bu da çağdaş bir savaş verebilmesine yetecek derecede modern olduğu anlamına gelmemektedir. İç Savaş sonunda İspanya'daki maddi zararı ölçmek bile mümkün olamamıştır. Ülkenin maddi varlığının yaklaşık üçte ikisini kaybettiği tahmin edilmektedir. Demiryolu seyahat vagonlarının dörtte üçü, yük vagonlarının üçte biri tahrip olmuştur. İç Savaş, 3 yıl süreyle bütün gerçek sanayi faaliyetlerini durdurmuş, stokları eritmiş ve zaten yetersiz olan sanayi donanımının büyük kısmını tahrip etmiştir. İnsanların uğradığı tahribat ve maddi-manevi aldıkları yaralar, elbetteki eşyalarla kıyaslanamayacak büyüklükte olmuştur³¹.

²⁷ Akın Özçer, a.g.e., s.129.

²⁸ George Woodcock, *Anarşizm*, Kaos yay., İstanbul, 2001, s.413.

²⁹ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s.716.

³⁰ Nilgün Cerrahoğlu, *Bir Kanlı Gül İspanya*, Tekin yay., İstanbul, 1987, s.152.

³¹ Arthur Conte, *Diktatörler Yüzyılı*, Boğaziçi yay., İstanbul, 2002, s.195.

2- Diktatör Franco ve Getirdiği Rejim

Franco İspanya'nın geleneksel güçlerine dayanarak yükselmiştir. Bunların başında da elbette kilise gelir. Nitekim 1937'de piskoposlar askeri darbeyi bir "silahlı plebisit" olarak adlandırmış ve 1939'da da "Haçlıların Zaferi"ni kutlamıştır³².

Franco rejimi ile ilgili siyaset yazarı Carlos Elordi şunları söylemiştir: "Benim için iç savaş üç yıl değil, kırk yıl sürdü. Bu savaştan zaferle çıkan bir ordunun başındaki general, bu ülkede 1975 yılına dek iş başında kaldı. Yöntem olarak kullandığı yöntem, şiddet yöntemi idi. Franco'ya karşı gelmek demek, yaşamla oynamak demektir. Bu, rakamla 1975'e, Franco'nun ölümüne dek böyle sürdü. Öte yandan iç savaşın ardındaki değerler Frankizmin siyasi, kültürel, insani değerler silsilesinin bütününde geçerliliğini korudu. Yalnız şu var ki İspanyol gerçeği Frankizme rağmen değişti. Toplumda bir dönüşüm gerçekleşti. Eğer bu dönüşüm gerçekleşmeseydi, İspanya'da kansız bir şekilde demokrasiye geçiş mümkün olmayacaktı. İspanya'da demokrasiye geçişin arkasında yıllar süren bu dönüşüm vardı. Bu anlamda iç savaş, uzun bir süreç sonunda 1977'de İspanya'da demokratik bir rejim kurulana kadar sürdü³³."

Franco, İç Savaşı monarşistlerin lideri olarak kazanmış ve hiçbir zaman da cumhuriyet ilan etmemiştir. Yüzyılın ortalarında aslında demokrasi yoluna sokulmaya çalıştığı ve belki de kısa bir süre sonra yönünü demokratik bir yönetim tarzına çevireceği yorumları Türk basınında da yapılmış olsa da³⁴, bu öngörü asla gerçekleşmemiştir. Devletin adı da *İspanya Krallığı* olarak kalmıştır. "Kralı olmayan bir Krallık..."³⁵

Bu dönemle ilgili bir diğer ayrıntı da dünya'nın belli başlı büyük devletlerinde belirli bir dönemde (1926'da İngiltere'de, 1927'de Çin'de ve 1933'te Almanya'da) olduğu gibi İspanya'da da komünist partilerin rejime meydan okumaya

³² Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, C.:VI, Adam yay., İstanbul, 1999, s.149.

³³ Nilgün Cerrahoğlu, a.g.e., s.161-162.

³⁴ Eroğul İskit, "İspanya'nın Kardeş Kavgası", *Resimli Tarih Mecmuası*, II/22 (Ekim, 1951), s.1058.

³⁵ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s.717.

çalışmasıdır. Ancak bu meydan okuyuşları başarıyla sonuçlanmamış ve hatta çok uzun yıllar boyunca da adlarından bile söz açılmamıştır³⁶.

Franco'nun Dışişleri Bakanı Serrano bir demecinde İspanya'nın dış siyasetini kısaca en yalın haliyle şöyle özetlemiştir: "*İtalya, Almanya ve Portekiz'le olan dostluğumuza sadık kalacağımız aşikârdır. İspanya'nın zor zamanlarındaki dostlarını inkâr edecek ve İspanyol Kurtuluş Savaşını kaybetmesi için bütün güçlerini harcamış olan ve hâlihazırda resmen girişmiş oldukları taahhütlerin yerine getirilmesini devamlı surette erteleyen devletleri, o dostlarımıza tercih edeceğimizi düşünenler, İspanya'nın düşmanı olanlardır*"³⁷.

Görüldüğü üzere İspanya İç Savaşı'nı Franco'nun Bakanı "*İspanya Kurtuluş Savaşı*" olarak betimlemektedir. İşte Türkiye ile İspanya'nın yaşadığı çalkantılı dönemleri karşılaştırmak için *Kurtuluş Savaşı* tabirinin Türk ve İspanyol tarihlerinde kullanılış şekline bakmak belki de yeterli olacaktır.

Franco ihtiyatlı, inatçı, komünistlere karşı kinle dolu ve Katolik bir kişi olarak varlığını sürdürmüştür. Daha 1937 yılından itibaren şu düşüncelerini açıklayarak ülkeye çizeceği yolu açıkça belli etmiştir: "*İspanya, İtalya ve Almanya gibi totaliter rejimlerin yapılışını izleyerek korporatif biçimlere başvuracak ve halkı zehirlemiş olan liberal kurumların hakkından gelecektir*"³⁸!

Franco'nun 1939'da başlayıp 1975'de ölümüne kadar sürecek olan yönetimi altında İspanya değişime aç bir toplum olarak yaşayacak ve süreç sonunda travmatik geçmişinden sıyrılarak geleceğe dönük bir toplum kimliğine bürünecektir³⁹. Ancak yine de Franco, İspanyol İmparatorluğunu canlandırmak gibi Hitler ve Mussolini'nin düştükleri hayale düşmemiş, katı bir gerçekçi politikayla İspanya'nın dış menfaatlerini korumuş ve içte yaraları sarmaya çalışmıştır. İç Savaşın başından itibaren ordudaki en saygın general olması avantajını iyi kullanmış, buradan aldığı güçle İspanya'nın içine düştüğü durumdan sorumlu tuttuğu cumhuriyetçilerle

³⁶ Fred Halliday, *Devrim ve Dünya Siyaseti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul, 2004, s.133.

³⁷ Cavid Oral, *Akdeniz Meselesi*, II, Cumhuriyet yay., İstanbul, 1945, s.403.

³⁸ Server Tanilli, a.g.e, s.149.

³⁹ *Newsweek*, 2 Şubat 2004.

anlaşmaya hiçbir zaman yanaşmamıştır. İspanyol Kilisesi'nin, üst ve orta tabakanın tam desteğiyle Falanjist ve Karlist tabanlı sağlam bir yönetim yapısı oluşturmuştur⁴⁰.

İspanya'ya Franco'nun getirdiği rejim faşist ve giderek de totaliter bir yapıya bürünmüştür. Ancak İtalyan ve Alman rejimlerinden şu noktalarda farklılık gösterir⁴¹:

- ✓ Parti, orduya çok daha fazla bağımlıdır.
- ✓ Ruhban sınıfıyla kucak kucağadır.
- ✓ Franco milliyetçiliği dış yayılmacılığa daha az eğilimlidir.
- ✓ Tarım alanındaki çıkarlara büyük sanayideki çıkarlara oranla üstünlük tanır.
- ✓ Bir bütün olarak da rejim, ağabeyleri diyebileceğimiz İtalya ve Almanya'dakilerden çok daha fazla gelenekçidir.

Aslında kimi zaman, her yönetim tarzının her toplumun bünyesinde farklı tarzda etkiler bırakması gerçeğinin neticesi olarak, tahmin edilmesi ve anlaşılması güç neticelerle karşılaşmak mümkündür. Nitekim İspanya'da Franco'nun getirdiği monarşik rejim, birleştirici, ulusal bütünlüğü sağlayan ve demokratikleştirici bir unsur olarak rol oynayacaktır. Yani belki de İspanya, aslında bu monarşi sayesinde otoriter rejimden demokrasiye geçecektir⁴².

3- Türkiye ve İspanya Ateşin Dışında Kalıyor

Franco'nun zaferinin ardından bir süre sonra Hitler, II. Dünya Savaşı'nda Akdeniz'de mutlak bir egemenlik kurarak Türkiye topraklarına kadar genişleyerek, bu topraklar da dâhil olmak üzere tüm Ortadoğu'yu da içine alan bir yayılma planı konusunda kendisiyle bir görüşme yapmıştır. Görüşmede Franco, İspanya'nın savaşa girebilmesi için;

⁴⁰ John E.Findling, Peter Pierson, Frank W. Thackeray, **The History of Spain**, Greenwood yay., ş.y., 1999, s.54.

⁴¹ Server Tanilli, a.g.e, s.149.

⁴² Kemal Gözler, "Cumhuriyet ve Monarşi", **Türkiye Günlüğü**, 53 (Kasım-Aralık 1998), s.27-34.

- ✓ Önce Mihver'in Doğu Akdeniz'i alması,
- ✓ Cezayir ve Fas'ın İspanyollara verilmesi,
- ✓ Bol miktarda harp malzemesinin İspanya'ya gönderilmesi

konularını ön şart olarak ileri sürmüştür⁴³. Doğal olarak bunlar gerçekleşmeyince bu fikir hayata geçirilememiştir.

Francisco Franco, zamanının en akıllı politikacılarından biri olduğunu, iktidarı ele geçirdikten sonra açık bir şekilde göstermiştir. Kendisini iç savaşta çok ciddi şekilde destekleyen Hitler ve Mussolini'nin bütün baskılarını atlatarak, sadece Rusya cephesinde savaşmak üzere Almanya'ya gönderdiği bir gönüllü İspanyol tümeni (*Mavi Tümen*) haricinde İspanya'yı II. Dünya Savaşı'na sokmamıştır. Tabii ki bu büyük bir başarıdır. Hitler'in İngiltere'ye yapmayı planladığı denizaşırı harekâta, Akdeniz'in batı tarafını kapatmak için İspanya'dan Cebelitarık Boğazı'na gitmek isteği çerçevesinde⁴⁴, Alman orduları için yapılan İspanya topraklarından geçiş hakkı isteği, Franco tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir⁴⁵.

İspanya'nın, II. Dünya Savaşı esnasında, müttefiki olduğu halde tarafsız kalarak pasif bir politika izlediği Mihver Devletleri'nin, Afrika'daki "*Meşale (Torch) Harekatı*"nda zor durumda kalmalarına sebep olarak savaşın sonucuna direkt etki ettiği rahatlıkla söylenebilir⁴⁶.

Türkiye'nin de II. Dünya Savaşı'na girmeyerek tarafsız kalması, dış politikada izlenen yolun tutarlılığını ve doğruluğunu göz önüne sermesi açısından çok açık bir göstergedir. Savaşın geleceğini çok uzun yıllar önce sezen ve Türkiye'nin dış politikasını bu yönde belirleyen Atatürk, hiçbir surette ülkeyi savaşa sokmamanın yanında Balkanlar'ın da barış ve ittifak içinde bulunması için çok önemli hamlelerde bulunmuştur. Atatürk'ün yaşadığı sürece Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Tevfik Rüştü Aras'a göre eğer savaş Balkan ülkelerine sıçramamış olsaydı, Türkiye'nin önderliğinde oluşturulan Balkan Antantı sayesinde, Amerika ve

⁴³ Afif Büyüktuğrul, *İkinci Dünya Harbinde Deniz Harb Sanatı*, Deniz yay., İstanbul, 1964, s.176-177.

⁴⁴ Liddell Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi 1*, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1999, s.157.

⁴⁵ Arthur Conte, a.g.e., s.195.

⁴⁶ Liddell Hart, a.g.e., s.352

Sovyet Rusya'dan sonra ayakta kalan diğer bir birlik de Balkan Birliği olacaktı⁴⁷. İşte bu öngörü ve etkinlikte bir politika sayesinde Türkiye beklenildiği gibi savaşın dışında kalmıştır. Ancak Almanya'nın Türkiye'yi de savaşta yanına çekebilmek için tekliflerde bulunduğu Aras tarafından ifade edilmiştir. Ancak Aras, her ne koşulda olursa olsun Türkiye'nin Atatürk'ün çizdiği siyasi yol doğrultusunda tam tarafsız kalacağını Alman yetkililerine iletmiştir.

Franco sonraki dönemlerde Amerikan yardımından yararlanarak Akdeniz'in meyvesi haline gelen turizm sektörünü de çok iyi kullanmıştır. Mihver devletlerinin yaptığı birçok tekliften dikkatli bir biçimde uzak durmakla, diğer iki diktatörün, Hitler ve Mussolini'nin kendi yaktıkları alevlere gömülmelelerini sadece kenardan izleme şansına sahip olmuştur⁴⁸.

Franco, kendisiyle siyasi ilişkiler kurmak isteyen Fransa'ya İspanyol Bankası'ndan Fransa'ya İç Savaş sırasında kaçırılan altınların iadesi ve Cumhuriyetçilerin götürdüğü malzemelerin geri verilmesi şartlarını koşmuş, Fransa da bu şartları kabul ederek Franco İspanya'sı ile asgari ilişki ortamını oluşturabilmiştir⁴⁹.

General Franco, Amerika Birleşik Devletleri ile de ipleri koparmamaya çok gayret etmiş, Latin Amerika'daki İspanya sevgisiyle karşı karşıya gelmek istemeyen Birleşik Amerika da elinden geldiği kadar diktatöre yumuşak davranmak zorunda kalmıştır. Amerika'nın İspanya'ya Karaibler'den petrol alma izni vermiş olması, Franco'nun tarafsız tutumunun nedenlerinden biri olarak sayılabilir⁵⁰. II. Dünya Savaşı'nın müttefiklerce kazanılacağını anlayan Franco, ilerleyen yıllarda bu ülkelere her türlü ılımlı desteği vermiştir. Tabii ki tarafsız bir İspanya, müttefiklerin de işine gelmiştir⁵¹.

⁴⁷ Tefik Rüşdü Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, Kaynak yay., İstanbul, 2003, s.87.

⁴⁸ Ernle Bradford, *a.g.e.*, s.423-424.

⁴⁹ Cavid Oral, *a.g.e.*, s.401.

⁵⁰ Liddell Hart, *a.g.e.*, s.352

⁵¹ Yılmaz Öztuna, *a.g.e.*, s.716-717.

SONUÇ

20. yüzyıl Avrupa tarihinde çok fazlaca inceleme fırsatı bulamadığımız ve yaşanan daha büyük olaylar nedeniyle ikinci planda kalan İspanya, Türkiye ile özellikle Cumhuriyet döneminde temelleri atılan dostluk ilişkileri bulunan bir ülkedir. Bununla birlikte aslında yakın tarihe bakıldığında çağdaş dersler çıkarmak için bir tarihsel olaydan esinlenmek gerektiğinde aklımıza ilk gelmesi gereken olaylar listesinin başlarında da bu ülkenin, İspanya'nın yaşadığı İç Savaşı'nın olması gerekmektedir⁵⁶.

Türkiye'nin özellikle Akdeniz'deki stratejik durum ve ülke menfaatleri çerçevesinde, Atatürk'ün her şartta barış parolasıyla yola çıktığı dünya platformunda ilişki kurduğu ülkelerden biri de İspanya olmuştur. Akdeniz güvenliği ve tüm Avrupa'da istikrar için büyük devletlerle birlikte İspanya konusunda belirgin bir rol oynayan Türkiye, bu tutumunu uzun yıllar sürdürmüş ve özellikle Atatürk döneminde diğer tüm büyük sorunlara rağmen bu konuya yakından ilgisini eksik etmemiştir.

İspanyol toplumu, hem Akdenizli kanı taşıması, hem de Avrupalı olmasına rağmen tarih boyunca egemen Avrupa ülkeleri yanında bir arka sırada bırakılması nedeniyle ülkemizin yaşadıkları ve tarihiyle paralellikler yakalayabileceğimiz bir toplumdur. Akdeniz'in batı ucunu tutan bu coğrafyaya ait bilgilerimizin daha fazla olması ve kendi fertlerimizin bu konuyu yakından irdelemesinin, bir Türk gözüyle sonuçlar çıkarmasının faydaları elbette tartışılmaz. Bu nedenle bir kısmına, yüzeysel de olsa değindiğimiz İspanya tarihinin ve getirdiklerinin, ülkenin ilerleyen yıllarda geçtiği yollar da dikkate alındığında, tarihin İspanya'nın üzerinde bulunduğu coğrafyayı ne şekilden ne şekle soktuğu daha da net anlaşılabilir.

⁵⁶ Server Tanilli, *İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?*, Adam yay., İstanbul, 2003, s.368.

1923'ten 1939 yılına kadar İspanya'da yaşananlar çok sayıda sanat ve düşünce adamına konu olmuştur. Sömürgelerle başlayan bir imparatorluğun son sömürgesinin de elden çıkmasıyla kanadı kırılan oligarşik yapılanmanın yanında feodalitenin de bir yönetim parçası olmaktan uzak kalmasıyla oluşan boşluğu ne burjuvazi, ne işçi sınıfı, ne de entelektüel güçler dolduramamıştır. Sonuçta bu durum ülkeyi kaosa sürüklemiş ve kilisenin de desteğini alarak orduyu örgütleyen Franco'ya çok uzun ömürlü bir diktatörlük olanağı sunmuştur⁵⁷.

Bu örneğin karşısında ise başka bir ülke, Türkiye bulunmaktadır. Yüzyıllarca ayakta durup üzerindeki baskılara dayanamayan ve modern dünyayı yakalayamayarak yıkılan Osmanlı Devleti'nden arda kalan büyük boşluğu, tarihin gördüğü ender dehalardan olan Mustafa Kemal Atatürk tüm dünyaya örnek olacak bir şekilde doldurmuş; temelleri sağlam, tamamen çağdaş, modern ve ileri görüşlü bambaşka bir ülke meydana getirmiştir. Bu sayede Türkiye Cumhuriyeti var olmakta ve muhtemel çok daha büyük kaosları yaşamamaktadır.

İspanya'da 1936–1939 yılları arasında yaşanan kanlı dram, yani iç savaş başka birçok Avrupa ülkesinde de yaşanmıştır. Fakat en temel sorunların bu denli bir araya geldiği ve karmaşıklaştığı başka bir çatışma alanı bulmak da hayli zordur. Bu nedenle, tarihin bu dönemini iyi anlamak, dönemi oluşturan sebepleri ve dönemin oluşturduğu neticeleri iyi analiz etmek, çok boyutlu ülke ve insan ilişkilerini anlayabilmek adına oldukça önemlidir.

1923'te General Primo de Rivera bir askeri diktatörlük kurmuştur. Portekiz'de General Carmona 1926'da General Gomez da Costa ile Lizbon'u alarak onu taklit etmiştir. Tsankov, 1923–1926 yılları arasında Bulgaristan'ı diktatörlükle yönetmiştir. Yunanistan'da 1925'te General Pangalos ve Polonya'da da 1926'da Mareşal Pilsudski diktatörlük yönetimi kurmuşlardır⁵⁸. Yani o dönemlerde dünya ve özellikle Avrupa'nın birçok ülkesinde dikta rejimleri birbiri ardına boy göstermiş ve askeri yönetimler demir yumruklarıyla ülkeleri yönetme yoluna gitmiştir. Buna karşın aynı dönemlerde çok büyük bir halk desteği ile bir millete millet olduğunu hatırlatan ve dönemin en güçlü ülkelerinin pençelerinden genç ve dinamik bir ülke

⁵⁷ Semih Eryıldız, *Yöre ve Bölge Araştırmasında Türkiye ve İspanya*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1993, s.89.

⁵⁸ Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, C.:VI, Adam yay., İstanbul, 1999, s.128.

çıkaran muzaffer komutan Mustafa Kemal Atatürk, şartların çok uygun olmasına rağmen diğer birçok ülkenin aksine Cumhuriyet rejimini seçmiş ve Türkiye'nin demokratik ve laik bir ülke olması gerektiğini söylemiştir. 1300 yılından beri tek aile tarafından yönetilmiş olan bir devletin küllerinden doğan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde, halkın zihnine kazınmış tüm geleneksel izlere karşı çıkma cesaretini de göstererek egemenliğin ne dinden ne de gelenekten gelececeğini açıkça ortaya koymuştur⁵⁹. Onun izlediği bu yol ilerleyen yıllarda birçok ülkeye ışık tutacak ve örnek olarak alınacaktır. Nitekim diktatörlük rejimlerinin birçoğu pek uzun zaman geçmeden yıkılmış ve ardından kaosu getirmiştir.

Atatürk'ün kafasındaki yönetim tarzı ve bu tarza göre olması gereken hareket biçimini anlatan şu ifadeleri, insan psikolojisini de katarak üzerinde düşünülmesi gereken ifadelerdir:

“İnsanlar ancak emelleri, düşünceleri teşhis ettirilerek yönlendirilebilir ve yönetilebilirler. ...İnsanları istediği gibi kullanan kuvvet, düşünceler ve bu düşünceleri kişiliğe büründüren, genelleştiren kimselerdir. Düşüncenin özelliği de hiçbir karşı çıkışın bozamayacağı bir biçimde kendini kabul ettirmektir. Bu ise düşüncenin yavaş yavaş duygularla bütünleşerek inanca dönüşmesiyle mümkündür. Ve böyle olduktan sonradır ki, onu sarstmak için bütün başka mantıkların, başka muhakemelerin hükmü olamaz⁶⁰.”

İşte Atatürk'ün insanları yönetme konusundaki “düşüncenin yavaş yavaş duygularla bütünleşerek inanca dönüşmesi” saptaması ile Türk Milleti O'nun izinden gitmiş ve aradığı önderi O'nun kimliğinde bulmuştur. Atatürk de Türk Milleti'ne layık olduğu yönetim biçimini sunmuş ve onu dünyanın en saygıdeğer milletleri içerisinde sokarak bir anlamda itibarını iade etmiştir.

Atatürk'ün dış politikasının birçok şerefli başarılarının arasında, Akdeniz'de Faşist İtalya ve İspanya'nın da aralarında bulunduğu tüm ülkelerle dostluk ilişkilerinin kurulabilmesi önemli yer tutmaktadır. Atatürk'ün uyguladığı politika sayesinde Türkiye, özellikle iki dünya savaşı arasında hem komşularının, hem de tüm dünya ülkelerinin saygısını ve güvenini kazanmıştır. Bu ülkeler arasında elbette ki

⁵⁹ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ercan yay., İzmir, 2000, s.371.

⁶⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Zabit ve Kumandan İle Hasbihal*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2006, s.13-14.

İspanya da bulunmaktadır. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne 18 Temmuz 1932'de oybirliği ile davet edildiği Genel Kurul toplantısında söz alan İspanya delegesi De Madariaga, "*Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girişinin, Cemiyet'in buhran içinde olduğu hakkındaki kötümserliğin ebediyen fikirlere silinmesine yardım etmesi*" dileğinde bulunmuştur⁶¹.

Akdeniz, Avrupa Kıtası'nda İspanya ile başlayıp Türkiye ile bitmektedir (ya da tam tersi). Dolayısıyla bölgesel güç açısından bu iki ülke, Akdeniz tabanlı ve buraya her açıdan bağımlı bir Avrupa'da sürekli söz sahibi önemli oyuncular⁶². Bu stratejik ve jeopolitik simetri, iki ülkeyi bir şekilde ortak paydada buluşturacaktır ve bir an önce buluşturmalıdır. Aslında Kıta Avrupa'sına karşı alternatif ve bölgesel bir güç oluşturma hedefi güden İspanya için Türkiye çok daha fazla önemli olması gereken bir ülkedir. Türkiye için ise jeostratejik çeşitlilik içerisinde değerlendirilmesi gereken ve uzak kaldığı Latin dünyasına açması gereken yeni ve büyük bir kapının anahtarı konumundaki İspanya, ilerleyen yıllarda çok daha yakın ve önemli bir müttefik haline gelebilir. Aslında bu pencere için 22 Temmuz 1998 tarihinde her iki ülkenin Başbakanı tarafından bir Ortak Eylem Planı imzalanmış ve bu plan kapsamında Orta Asya ile Latin Amerika ülkeleri arasında bir işbirliği alanı yaratarak bu konuda öncü ülkeler olma hedefi konulmuştur. Bunun dışında kültürel alanda her iki ülkede de karşılıklı kültür merkezleri kurulması planlanmıştır.

Türkiye ve İspanya arasında şu anda ikili düzeyde siyasi bir sorun bulunmamaktadır. Dışişlerine göre; İspanya'nın Avrupa Birliği vizyonu, transatlantik bağlara attığı önem, uluslararası terörizmle mücadele konusundaki kararlılığı ve giderek büyüyen ekonomisine önemli pazarlar yaratma çabası, ülkemizin dış politika hedefleriyle ve ekonomik potansiyeliyle büyük ölçüde örtüştüğünden İspanya'yla siyasi ilişkilerimiz her geçen yıl daha da yapıcı bir işbirliğine dönüşmektedir. AB içinde Akdenizli üyeler arasında sıkı bir işbirliği arayışı içinde olan ve ülkemizi Akdeniz'de önemli bir ticari ortak olarak gören İspanya, ülkemizin AB üyeliğini destekleyen başlıca ülkeler arasında yer almaktadır⁶³.

⁶¹ Aptülaha Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1991, s.29, 43, 172.

⁶² *Milliyet*, 28 Şubat 2002.

⁶³ www.mfa.gov.tr (Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi. Güncelleme tarihi: 17 Mayıs 2005)

KAYNAKÇA

I- SÜRELİ YAYINLAR

A- GAZETELER

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Radikal

B- DERGİLER

Belleten

Newsweek

Resimli Tarih Mecmuası

Türkiye Günlüğü

II-İNCELEME YAPITLAR VE ANILAR

A- KİTAPLAR

Âli, Hasan, *İspanya'da Neler Oluyor?*, Bozkurt Yayınevi, İstanbul, 1936.

- Akşin, Aptülaha, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- Aras, Tevfik Rüştü, **Atatürk'ün Dış Politikası**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.
- Armaoğlu, Fahir H., **Siyasi Tarih 1789-1960**, Sevinç Yayınları, Ankara, 1964.
- Arrighi, Giovanni, **Uzun Yirminci Yüzyıl**, İmge Yayınları, Ankara, 2000.
- Atatürk, Mustafa Kemal, **Zabit ve Kumandan İle Hasbıhal**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
- Aybars, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000.
- Bertrand, Louis, **İspanya Tarihi**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940.
- Bradford, Ernie, **Akdeniz**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.
- Broue, Pierre, Temime, Emile, **İspanya İç Savaşı**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, t.y.
- Büyüktuğrul, Afif, **İkinci Dünya Harbinde Deniz Harb Sanatı**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1964.
- Cahen, Leon, Ronze, Raymond, Folinais, Emile, **1919'dan 1937 Yılına Kadar Dünya Tarihi**, Kanaat Yayınevi, İstanbul, 1939.
- Cerrahoğlu, Nilgün, **Bir Kanlı Gül İspanya**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1987.
- Conte, Arthur, **Diktatörler Yüzyılı**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Eryıldız, Semih, **Yöre ve Bölge Araştırmasında Türkiye ve İspanya**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1993.

- Findling, John E., Pierson, Peter, Thackeray, Frank W., **The History of Spain**, Greenwood Yayınları, Greenwood, 1999.
- Fraser, Ronald, **İspanya'nın Kanı İç Savaş Deneyimi (1936-1939)**, Belge Yayınları, İstanbul, 1995.
- Fremion, Yves, **3000 Yılım Ayaklanmaları**, Aykırı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Fuentes, Carlos, **Yüzyılım Sonu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1995, s.94.
- Gürün, Kamuran, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1997.
- Halliday, Fred, **Devrim ve Dünya Siyaseti**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Hart, Liddell, **II. Dünya Savaşı Tarihi 1**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Hilton, Ronald, **Spain, 1931-36, From Monarchy to Civil War, An Eyewitness Account**, Stanford University Yayınları, ş.y., 2000.
- İhtilaller ve Darbeler Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1968.
- Joll, James, **Europe Since 1870: An International History**, Penguin Yayınları, Middlesex, 1990.
- Keleş, Ruşen, **Fransa ve İspanya'da Yerinden Yönetim**, Erk Yayınları, Ankara, 1994.
- Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.

- Oral, Cavid, **Akdeniz Meselesi**, C.II, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1945.
- Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası**, C.I (1919–1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Özçer, Akın, **İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği**, I., Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999.
- Öztuna, Yılmaz, **Devletler ve Hanedanlar Latin Avrupa-Amerika**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1996.
- Pacteau, S. Mougel, F. C. **Uluslararası İlişkiler Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Payne, Stanley G., **A History of Spain and Portugal**, Vol.II, University Of Wisconsin Yayınları, Wisconsin, 1973.
- Paz, Abel, **Halk Silahlanınca**, Kaos Yayınları, İstanbul, 1996.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1994.
- Smith, Anthony, **İnsan, Yapısı ve Yaşamı**, Remzi Yayınları, İstanbul, 1979.
- Soyak, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973.
- Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C.I (1920–1945), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Şimşir, Bilal N., **Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları**, C.III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

Tanilli, Server, **İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?**, Adam Yayınları, İstanbul, 2003.

Tanilli, Server, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, C.VI, Adam Yayınları, İstanbul, 1999.

Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih (1789–1999)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

Uluatam, Özhan, **Geçmişe Bakmak**, İmaj Yayınları, Ankara, 2001.

Woodcock, George, **Anarşizm**, Kaos Yayınları, İstanbul, 2001.

Yılmaz, Hakan, **Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002.

B- MAKALELER

Fuentes, Carlos, “Federalist Yol”, **Yüzyılın Sonu**, (Ed.:Nathan Gardels.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1995, s.90–98.

Gözler, Kemal, “Cumhuriyet ve Monarşi”, **Türkiye Günlüğü**, 53 (Kasım-Aralık 1998), s.27–34.

İnalcık, Halil, “İspanyol Arşivleri Hakkında”, **Belleten**, XX/78–80 (1956), s.230–236.

İskit, Eroğul, “İspanya’nın Kardeş Kavgası”, **Resimli Tarih Mecmuası**, II/22 (Ekim 1951), s.1054–1057.

C- ANSİKLOPEDİLER

Meydan Larousse, C.VI, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1971.

III- DİĞER KAYNAKLAR

<http://www.bbc.co.uk>

<http://www.mfa.gov.tr>

KRONOLOJİ

1923	28 Nisan	Türkiye'nin daimi Maslahatgüzarı olarak Metin Mukbil Bey'in Madrid'de göreve başlaması.
	15 Eylül	General Miguel Primo de Rivera'nın askeri bir darbe ile diktatör olması.
	5 Kasım	İspanya Devlet Başkanı General Primo de Rivera'nın Cumhuriyet'in ilanı münasebetiyle Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e bir tebrik mesajı göndermesi.
1924	27 Eylül	Türkiye ile İspanya arasında Dostluk Anlaşması'nın imzalanması.
1927	21 Kasım	Atatürk'ün ikinci kez Cumhurbaşkanlığı'na seçildiğini, İspanya Kralı 13. Alfonso'ya bir yazı ile bildirmesi.
1929	22 Mayıs	Türkiye'nin ilk İspanya elçisi Yahya Kemal Beyatlı'nın Madrid'de göreve başlaması.
	10 Haziran	Yahya Kemal Beyatlı'nın güven mektubunu Kral Alfonso'ya sunması.
1930	29 Ocak	General Primo de Rivera'nın Devlet Başkanlığı'ndan istifa etmesi.
	16 Mart	Primo de Rivera'nın Paris'te bir otel odasında ölü olarak bulunması.
1931	12 Nisan	Kral Alfonso'nun İspanya'yı terk etmesi.

	14 Nisan	Cumhuriyetin ilanı; Kral Alfonso'nun tahttan çekilmesi.
	10 Aralık	Alcala Zamora'nın Cumhurbaşkanı seçilerek anayasanın ilan edilmesi.
	15 Aralık	Atatürk'ün ilk İspanya Cumhurbaşkanı olan Zamora'yı telgraf ile selamlaması.
1932	6 Temmuz	Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nda İspanya'nın Türkiye'nin üyeliğe alınması konusundaki önerisini sunması.
	9 Temmuz	Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Milletler Cemiyeti'nin üyelik teklifini kabul ettiğine dair karar alması ve bunu Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliğine bildirmesi.
	18 Temmuz	Milletler Cemiyeti'nin 43 üyesinin oybirliğiyle aldığı bir kararla Türkiye'nin resmen örgütün üyesi olması.
	12 Ağustos	General Sanjurjio'nun Cumhuriyete karşı darbe girişiminin başarısızla sonuçlanması.
	Ekim	<i>İspanyol Özerk Sağ Konfederasyonu'nun (CEDA)</i> kurulması.
1933	10 Ocak	Ayaklanmaların büyümesi üzerine sıkıyönetim ilanı.
	Ekim	<i>Falanj Espanol</i> 'ün Madrid'de Primo de Rivera tarafından kuruluşu.
	Kasım	Gil Robles önderliğindeki CEDA'nın seçimlerden zaferle çıkması. (Parlamentodaki sandalye dağılımı-CEDA:207 sandalye, Sosyalist Parti:99 sandalye)
1934	Nisan	Sanjurjio ve arkadaşlarının affedilmesi.
1936	16 Şubat	Genel Seçimler. Seçimler sonucunda sol kanadın Quiroga Başbakanlığı'nda iktidara gelmesi. (Parlamentodaki sandalye dağılımı- Halk Cephesi:286 sandalye, Sağ kanat:132 sandalye, Merkez: 42 sandalye)
	15 Mart	Jose Antonio Primo de Rivera'nın tutuklanması.

- 12 Temmuz Teğmen Jose Castillo'nun öldürülmesi.
- 13 Temmuz Monarşist lider Calvo Sotelo'nun öldürülmesi.
- 17-20 Temmuz General Mola, General Francisco Franco, General Jose Sanjurjio ve General Queipo de Llano önderliğinde Fas'ta askeri ayaklanma; İç Savaşın başlaması; Ayaklanmanın Sevilla (Endülüs), Navarra, Galicia, Cadiz, Jerez de la Frontera, Cordoba, Oviedo (Aragon) ve Fas'ta başarı kazanması.
- 18 Temmuz Azana'nın Halk Cephesi içindeki en sağ parti olan Cumhuriyetçi Birlik lideri Diego Martinez Barrio önderliğinde bir milli birlik hükümeti kurma teşebbüsü.
- 19 Temmuz Barrio'nun istifası; Jose Giral'ın (Sol Cumhuriyetçi) Başbakan olması; Halka silah dağıtılması emrinin verilmesi; Barcelona'da şiddetli çarpışmalardan sonra ayaklanmanın bastırılması.
- 4 Ağustos Tanca Limanı'nın Cumhuriyetçi Donanma tarafından boşaltılması kararının alınması.
- 9 Ağustos Milliyetçilerin İbiza'yı ele geçirmesi.
- 15 Ağustos Karışmaktan Kaçınma Demeci'nin Paris'te yayımlanması.
- 4 Eylül Giral hükümetinin düşmesi; Largo Caballero'nun (PSOE) cumhuriyetçiler, sosyalistler ve komünistlerden oluşan yeni hükümeti kurması.
- 12 Ekim İlk Sovyet yardımının ulaşması (Savaş sonuna kadar 648 uçak, 347 tank, 60 zırhlı araba, 1186 ağır top, 20.648 makineli tüfek ile büyük miktarlarda mühimmat ve barut gönderilmiştir.)
- 8 Kasım Hükümet'in Valencia'dan Madrid'e taşınması.
- 15-17 Kasım Madrid'e şiddetli hava saldırıları; Nazi *Condor*

		birliklerinin harekete geçmesi.
	18 Kasım	Almanya ve İtalya'nın Franco hükümetini resmen tanıması.
	18 Kasım	Falanj'ın kurucusu Jose Antonio Primo de Rivera'nun idam edilmesi.
1937	2 Ocak	İngiltere ile İtalya arasında Centilmenlik Anlaşması (Gentleman's Agreement)'nin imzalanması.
	6 Ocak	ABD'nin İspanya'ya silah ihracatını yasaklaması.
	3 Şubat	Türk Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras ile İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Ciano'nun Milano'da buluşarak İspanya konusu üzerinde durmaları.
	7-8 Şubat	Malaga'nın İtalyan güçlerinin katılımı ile Franco kuvvetlerinin eline geçmesi.
	19 Nisan	Franco'nun tek parti kararnameini çıkarması.
	26 Nisan	Baskıların eski kutsal şehri olan Guernica'nın Alman hava kuvvetleri tarafından bombalanması.
	28 Nisan	Guernica'nın milliyetçiler tarafından ele geçirilmesi.
	14 Mayıs	Caballero'nun istifa etmesi.
	17 Mayıs	Juan Negrin tarafından yeni hükümetin kurulması.
	3 Haziran	General Mola'nın uçak kazasında ölümü.
	19 Haziran	Milliyetçi ordunun Bilboa'yı ele geçirmesi.
	10-11 Ağustos	İspanya sahillerinde ticaret gemilerine kimliği belirsiz uçak ve denizaltı saldırıları.
	17-19 Ağustos	Çanakkale Boğazı açıklarında Rusya'dan İspanya'ya malzeme taşıyan 2 geminin torpilleriyle vurulması.
	25 Ağustos	Milliyetçi ordunun Santander'i ele geçirmesi.
	28 Ağustos	Vatikan'ın Franco rejimini resmen tanıması.
	28 Ağustos	İngiliz muhribi Havock'un Valencia açıklarında denizaltı

		saldırısına uğraması.
	1 Eylül	Austria'ya milliyetçi saldırının başlaması.
	2 Eylül	Bir İngiliz tankerinin İspanya'nın güneydoğu sahillerinde batırılması.
	10 Eylül	Nyon Konferansı'nın başlaması.
	14 Eylül	Nyon Anlaşması'nın imzalanması.
	18 Eylül	Nyon Anlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce 3266 sayılı yasa ile onaylanması.
	30 Eylül	Milliyetçilerin Zaragoza'yı ele geçirmesi.
	21 Ekim	Gijon'un düşmesi ile milliyetçi ordunun tüm kuzeyi kontrolü altına alması.
	31 Kasım	Hükümetin Barcelona'ya taşınması.
	15 Aralık	Halk Ordusu'nun Teurel üzerine saldırısı.
1938	8 Ocak	Halk Ordusu'nun Teurel'i ele geçirmesi.
	22 Şubat	Teurel'in milliyetçi ordu tarafından geri alınması.
	9 Mart	Aragon'a milliyetçi saldırının başlaması.
	3 Nisan	Franco güçlerinin Katalan sınırına dayanması.
	24 Temmuz	Ebro Savaşı.
	26 Kasım	Ebro Saldırısının, Halk Ordusu'nun geri çekilmek zorunda kalması ile sona ermesi.
	23 Aralık	Milliyetçilerin Katalonya saldırısının başlaması.
1939	5 Ocak	Extramadura cephesinde, Halk Ordusu'nun son büyük saldırısının başarısızlığa uğraması.
	7 Ocak	Ekrem Köniğ'in sahte evrak düzenleyerek Türkiye adına Kanada'dan sipariş ettiği 50 savaş uçağını İspanya'da Franco güçlerine sattığının ortaya çıkması.
	26 Ocak	Barcelona'nın düşüşü.
	30 Ocak	İspanya'nın yeni anayasasının ilan edilmesi.

5 Şubat	Devlet Başkanı Azana ve hükümetin diğer üyelerinin Fransa'nın Toulouse kentine sığınmaları.
27 Şubat	Azana'nın cumhurbaşkanlığından istifası; Fransa ve İngiltere hükümetlerinin Franco'yu resmen tanımaları.
8 Mart	Türkiye Cumhuriyeti'nin Franco İspanya'sını resmen tanınması.
12 Mart	Casado Cuntası'nın ilanı ve Cumhuriyet'in tasfiye edilmesi.
27 Mart	Casado ve cunta yöneticilerinin Valencia'ya gitmesi.
28 Mart	Madrid'in düşüşü; Beşinci Kol'un üyelerinin başkenti Franco kuvvetlerine teslim etmesi.
29 Mart	Casado ve cunta yöneticilerinin bir İngiliz gemisi ile İspanya'dan ayrılmaları.
30 Mart	Valencia'nın Milliyetçilerin eline geçmesi.
1 Nisan	Cumhuriyetçi ordunun teslim olması; Franco'nun İç Savaşın sona erdiğini ilan etmesi.

ANLAŞMALAR

TÜRKİYE İLE İSPANYA ARASINDA MÜNAKİT MUHADENET MUAHEDENAMESİ

Andlaşmanın imza yeri ve tarihi : ANKARA, 27 Eylül 1340 (1924)

Onay Belgesinin tarih ve sayısı : 18 Nisan 1341, 626

Resmi Ceride ile neşir ve ilânı : 23 Nisan 1341 (1925), Sayı 96

DUSTUR : III. Tertip, Cild 6, Sahife 195

Onay Kanun Metni

Madde 1. Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya Kıralityetinin selâhiyettar murahhasları arasında 1340 (1924) senesi Eylülünün yirmi Yedinci günü Ankara'da akit ve imza olunan Muhadenet Muahedenamesi Türkiye Büyük Millet Meclisince tasdik olunmuştur.

Madde 2. İşbu kanunun icrasına icra Vekilleri Heyeti memurdur.

Türkiye ile İspanya arasında münakit Muhadenet Muahedenamesi

Bir taraftan

Diğer taraftan

Türkiye

İspanya

Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya Kıralityeti arasında muhadeneti samimiye revabıtını tesis ve tahkim etmeği arzu ettikleri ve Devleteyn beyninde münasebat teessüs edince Tarafeyn milletlerinin saadet ve refahiyetine hadim olacağı kanaatini

her ikisi de perverde eyledikleri cihetle bir Muhadenet Muahedenamesi akdine karar vermişler ve bu bapta murahhasları olmak üzere:

Türkiye Reiscumhuru Hariciye Vekâleti Müsteşarı Tevfik Kâmil Beyi ve İspanya Kırallığı İspanya-İstanbul Fevkalâde Murahhas ve Orta Elçi Don Juan Sirot'ı desti tâyin etmişlerdir.

Müşarileyhime usule muvafık görülen salâhiyetnamelerini teati ettikten sonra ahkâmı âtiyeyi kararlaştırmışlardır:

MADDE 1

Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya Kırallığı beyninde ve keزالik iki Devletin tebaaları arasında gayrikabili ihlâl sulh ve samimî ve ebedî muhadenet cari olacaktır.

MADDE 2

Tarafeyni Aliyeyni Akideyn iki Devlet arasındaki diplomasi münasebatını hukuku düvel esaslarına tevfikan tesis hususunda ittifak etmişlerdir.

Tarafeyn her birinin mümessili siyasilerinin tarafı diğerin arazisinde hukuku umumiyei düvel kavaidi umumiyesince mevzu muameleye mazhar olacaklarını mütekabiliyet şartıyla-kabul ederler.

MADDE 3

İşbu muahede sürati mümkün ile tasdik ve tasdiknameler olveçhile İstanbul'da teati edilecektir. Mezkûr muahedename tasdiknamelerin teatisinden on beş sonra iktisabı mer'iyet edecektir.

Tasdikan lilmekal Tarafeyn murahhasları işbu muahedeyi imza ve mühürleriyle tahtim etmişlerdir. 1924 senesi Eylülünün yirmi yedinci günü Ankara'da iki nüsha olarak tanzim olunmuştur.

İmza

Tevfik Kâmil

İmza

Juan Servert

**İSPANYA'DA İÇ SAVAŞ ÇIKINCA FRANSA VE İNGİLTERE
TARAFINDAN YAYIMLANIP ÖBÜR AVRUPA DEVLETLERİNCE DE
ONAYLANAN KARIŞMAKTAN KAÇINMA DEMECİ⁶⁴**

(Déclaration de non-Intervention)

Paris, 15 Ağustos 1936

(Metin)

Fransız ve İngiliz Hükümetleri İspanya'nın içişlerine doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir biçimde karışmaktan kesinlikle kaçınmaya karar vermişlerdir.

Bu Hükümetler, İspanya'da herhangi bir tarafa silah, cephane ve savaş gereçlerinin, her türlü uçak ve parçalarının, savaş gemilerinin, doğrudan ya da dolaylı bir biçimde satımını, reeksportunu ve transitini yasaklamak niyetindedirler.

⁶⁴ Kaynak: İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, C.I (1920-1945)*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2000, s.530.

NYON ANLAŞMASI⁶⁵

(Arrangement de Nyon)

Nyon, 14 Eylül 1937

(Metin)

İspanya'da savaşım içindeki taraflardan hiçbirine ilintili olmayan ticaret gemilerine karşı denizaltılarca Akdeniz'de, İspanya uyuşmazlığı nedeniyle birçok saldırı olduğu;

Bu saldırıların, ticaret gemilerinin batırılması konusundaki 22 Nisan 1930 günlü Londra Atlaşması'nın 4. Kesiminde yazılı Devletler Hukuku kurallarını zedelediği, en ilkel insanlık ilkelerine aykırı düştüğü ve kuşkusuz korsanlık eylemi olarak nitelenmesi gerektiği;

İspanya'da savaşım içindeki taraflardan biri ya da ötekinin, savaşanlık haklarını kullanmak ya da deniz savaşları yasalarına uysa bile, açık denizde ticaret gidiş gelişini denetlemek hakkını hiçbir durumda tanımaksızın ve işbu bağta katılan herhangi bir devletin açık denizde her türlü karışmalara karşı kendi gidiş gelişini korumak üzere girişmeyi uygun göreceği herhangi bir harekette bulunmak ve sonradan kararlaştırılacak ortak önlemleri almak hakkını zedelemeksizin, her şeyden önce denizaltılarca yapılan korsanlık eylemlerine karşı ortaklaşa özel önlemleri kararlaştırmak gerektiği düşüncesiyle,

Kendi hükümetlerince yöntemine uygun biçimde, yetkili kılınmış aşağıda imzası bulunan kişiler, Nyon'da 9-14 Eylül 1937 günlerinde yaptıkları bir konferansta, hemen yürürlüğe girecek olan şu hükümleri kararlaştırmışlardır:

⁶⁵ Kaynak: İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2000, s.531-535.

I. Konferansa katılan devletler kendi deniz kuvvetlerine, İspanya'da savaşım içindeki taraflardan birine ilintili olmayan ticaret gemilerini korumak üzere, aşağıdaki II. ve III. Paragraflar uyarınca hareket etmeleri için yönerge vereceklerdir.

II. Deniz silahlarının sınırlandırılması ve azaltılması için Londra'da 22 Nisan 1930 günü imza edilen antlaşmada öngörülüp Londra'da 6 Kasım 1936'da imza olunan Protokol ile doğrulanan Devletler Hukuku kurallarına aykırı olarak, böyle bir gemiye saldıran herhangi bir denizaltı gemisine karşı saldırıya geçilecek ve olanaklı ise bu gemi batırılacaktır.

III. İspanya'da savaşım içindeki taraflardan hiçbirine ilintili olmayan bir geminin, yukarıdaki paragrafta anılan kurallara aykırı olarak, saldırıya uğradığı bir yerin çevresinde rastlanan denizaltı gemisi için – rastladığı durum saldırıyı yapanın onun olduğu izlenimi veriyorsa – gene yukarıdaki hükümler uygulanacaktır.

IV. Yukarıda yazılı kararları pratik biçimde yerine getirmek üzere, Konferansa katılan devletler aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır:

1. Batı Akdeniz'de ve Malta geçitinde – gözetleme işi ayrı hükümlere bağlı tutulacak Tyrrhénienne bölgesi kapsam dışı kalmak üzere – işbu harekât, açık denizde ve konferansa katılan devletlerin karasularında, İngiliz ve Fransız Donanmalarının, iki hükümet arasında kararlaştırılacak kesimlere göre görevi olacaktır.

2. Doğu Akdeniz'de:

a) Bu uygulama karasularında, kendisine ilintili kesimlerde ilgili hükümetçe yapılır.

b) Açık denizde, Adriyatik Denizi kapsam dışı olmak üzere, işbu uygulama Çanakkale Boğazı'nın girişine dek İngiliz ve Fransız donanmalarınca, gidiş gelişin tehlikeli olduğu sanılan bölgelerde iki hükümet arasında kararlaştırılacak kesimlere göre üstlenilecektir.

Öteki katılan devletlerden Akdeniz'de kıyısı bulunanlar, bu donanmalar için istenecek yardımları, kendi olanakları ölçüsünde yapmaya yükümlenirler; özellikle bu donanmaların harekâtını kendi karasularında

sürdüremelerine, ayrıca gösterecekleri limanlardan bu donanmaların yararlanmalarına izin vereceklerdir.

3. Şurası da kararlaştırılmıştır ki, yukarıda 1. ve 2. fıkralarda anılan bölgenin sınırları ve bölüşülmesi, her zaman durumdaki her türlü değişiklikler göz önünde tutulmak üzere, konferansa katılan devletlerce değiştirilebilir.

V. Konferansa katılan devletler, yukarıdaki hükümlerin uygulanmasını kolaylaştırmak üzere kendi denizaltılarının Akdeniz'de kullanılmasını aşağıdaki biçimde sınırlamak konusunda anlaşmışlardır:

a) Aşağıdaki b ve c fıkralarında öngörülen durumlar kapsam dışı kalarak, hiçbir denizaltı Akdeniz'de denize açılmayacaktır.

b) Denizaltılar konferansa katılan devletlerden her birine bildirimde bulunduktan sonra deniz üzerinde ve bir suüstü gemisi eşliğinde olmak koşulu ile seyredebileceklerdir.

c) Konferansa katılan devletlerden her biri aşağıdaki I sayılı Ekte gösterilen belirli bölgeleri, a ve b fıkralarında öngörülen sınırlamalara bağlı tutulmaksızın eğitim için kendi denizaltılarına ayırabilirler.

Bunun gibi, konferansa katılan devletler zorunlu durma ya da yukarıdaki b fıkrasında öngörülen koşullar dışında, kendi karasularında hiçbir yabancı denizaltının bulunmasına izin vermemek konusunda anlaşmışlardır.

VI. Konferansa katılan devletlerce yukarıda yazılı programın uygulanmasını kolaylaştırmak için, kendi ticaret gemilerine Akdeniz'de aralarında kararlaştırılacak belirli ana yolları da öğütleyeceklerdir.

VII. İşbu anlaşmanın hiçbir hükmü, konferansa katılan devletlerin kendi denizüstü gemilerini Akdeniz'in herhangi bir bölgesine göndermek hakkını kısıtlamaz.

VIII. Yukarıdaki hükümler Milletler Cemiyeti Sekreterliği kütüğüne yazılı uluslar arası yükümleri hiçbir şekilde zedelemeyiz.

IX. Konferansa katılan devletlerden biri işbu anlaşmadan çekilmek isteğinde bulunduğunu bildirirse, böyle bir bildiri 30 günlük sürenin sonunda geçerli

olacaktır ve konferansa katılan devletlerden herhangi bir başkası da bu konudaki niyetini o sürenin bitiminden önce bildirmek koşulu ile, o gün anlaşmadan çekilebilecektir.

Her iki metni özdeş düzeyde geçerli olmak üzere, Fransızca ve İngilizce tek bir örnek olarak Nyon'da 14 Eylül 1937 günü düzenlenmiştir. Bu tek örnek Milletler Cemiyeti Sekreterliği Arşivine sunulacaktır.

İngiltere ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı	Antony Eden
Bulgaristan	G. Kiosseivanoff N.Momtciloff
Mısır	Wacyf Boutros-Ghali H. Afifi
Fransa	İ. Delbos
Yunanistan	N. Mavroudis N. Politis S. Polychroniadis
Romanya	Victor Antonesco
Türkiye	Dr. R. Aras
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği	Maxime Litvinoff
Yugoslavya	B. Pouritich

Ek-I : Denizaltıların eğitimi için ayrılan bölgeler

Ek-II : Her katılan devletin, izlemeleri için kendi ticaret gemilerine önerebileceği başlıca yollar.

NYON ANLAŞMASINA EK ANLAŞMA
(Accord Additionnel à l'Arrangement de Nyon)

Cenevre, 17 Eylül 1937

(Metin)

Akdeniz'de denizaltılarca girişilen korsanlık eylemlerine karşı ortaklaşa özel önlemler alınması konusundaki kararlara ilişkin, 14 Eylül 1937 günü Nyon'da imzalanan anlaşmada, imzacı devletler, denizüstü gemileri ya da uçaklar tarafından yapılan bu gibi eylemlere karşı da ileride ortak önlemler alınması olanağını saklı tuttuklarından, şimdi o önlemlere başvurma yerinde olduğu düşüncesiyle, hükümetlerince yöntemine uygun biçimde, yetkili kılınmış bulunan aşağıdaki imza sahipleri 17 Eylül 1937 günü Cenevre'de toplanıp hemen yürürlüğe girecek olan şu hükümleri kararlaştırmışlardır:

I. İşbu anlaşma Nyon Anlaşmasını bütünlemekte olup onun ayrılmaz bir parçası sayılacaktır.

II. İşbu anlaşma, İspanya'da savaşım içindeki taraflardan hiçbirine ilintili olmayan bir ticaret gemisine karşı Akdeniz'de bir denizüstü gemisi ya da uçak tarafından, deniz savaşına ilişkin Devletler Hukuku ile belirlenmiş olup 22 Nisan 1930 günlü Londra Antlaşmasının 4. kesiminde açıklanan ve 6 Kasım 1936 günü Londra'da imza edilen protokol ile doğrulanan insanlık ilkelerini göz önünde tutmaksızın, bir denizüstü ya da uçak tarafından yapılan tüm saldırılar konusunda uygulanır.

III. Nyon Anlaşması uyarınca açık denizde ticaret gemileri gidiş gelişlerinin korunmasına katılan ve I. paragrafta yazılı koşullar içinde yapılan bir saldırıya tanık olan her denizüstü gemisi:

a) Eğer saldırı bir uçak tarafından yapılmışsa ona ateş açacak,

b) Eğer bir denizüstü gemisi tarafından yapılmışsa o saldırıya karşı kendi olanaklarıyla ve gerekiyorsa, çağrılması olanaklı bulunan destek kuvvetine başvurarak karşı koyacaktır.

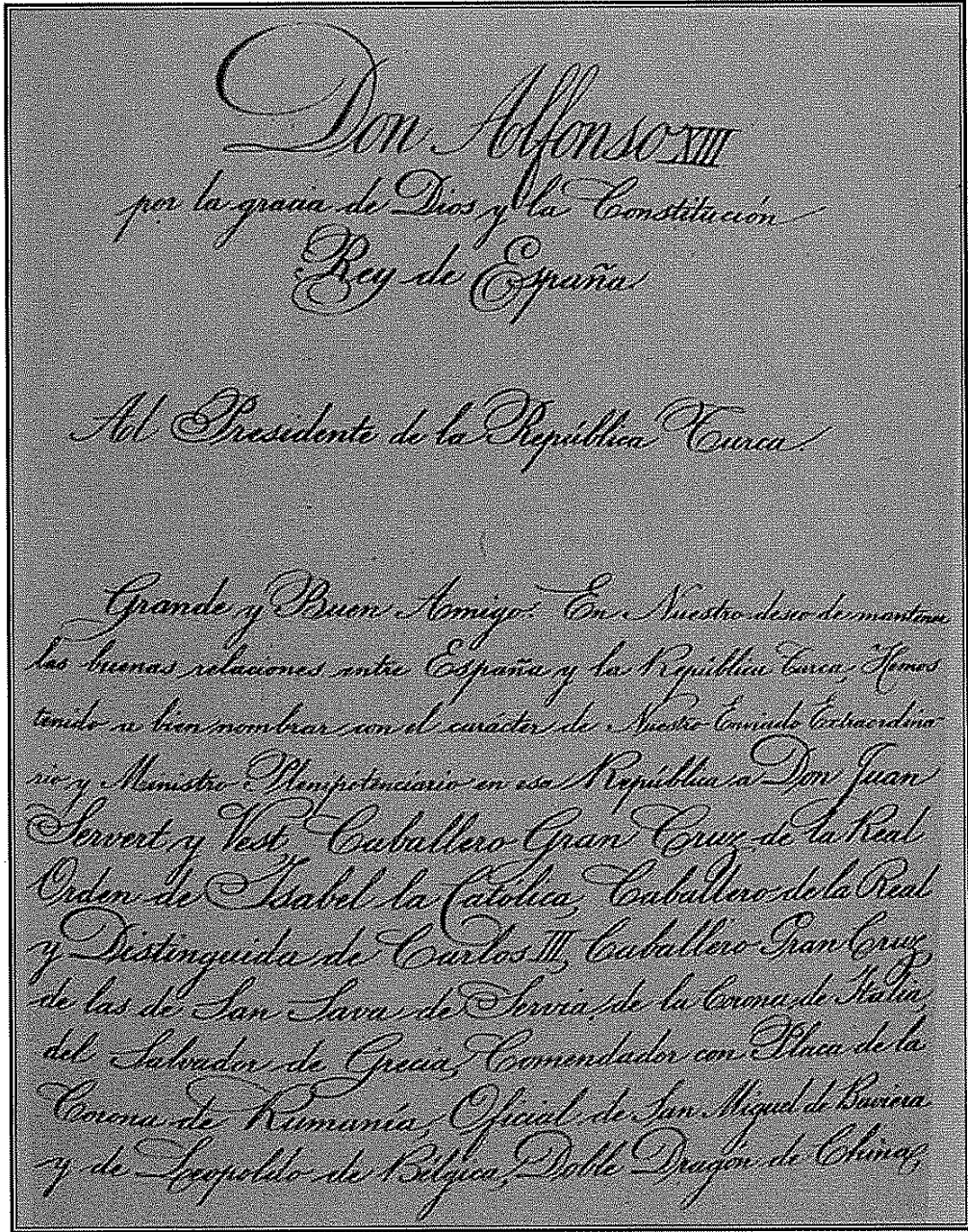
Katılan devletlerden her biri, kendi karasularında kendi savaş gemilerinin davranışlarını, işbu anlaşmanın özüne göre düzenleyecektir.

Özdeş düzeyde geçerli olmak üzere, Fransızca ve İngilizce tek örnek olarak Cenevre'de 17 Eylül 1937 günü düzenlenmiştir.

Bu örnek Milletler Cemiyeti Sekreterliğinin Arşivine sunulacaktır.

(İmzacılar: Nyon Anlaşmasındaki 9 devletin yetkili temsilcileri.)

BELGELER



İspanya Kralı XIII. Don Alfonso'nun Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e gönderdiği mektup. Elçi Juan Servet y Vest'in güven mektubu. (8 Mayıs 1925)

غازی مصطفی کمال

تورکیه رئیس جمهور

اسپانییا قوالی حشمتانلرینه امره و تشریح القوالی حشمتانلرینه

انسن

عجب خالص و عالیقدرم!

آفریده ۱ تشریح لای ۱۹۲۷ تاریخده اجتماع ایدن تورکیه بویوک ملت مجلسک آرای متفق سیه ایکینجی دفعه اوله رق تورکیه جمهورتی ریاسته انتخاب ایلدیکی و تشکیلات اساسیه قانونک مجلس ایتدیکی صلاحیه استناداً موقع اقتداری اشغال ایلدیکی ذات حشمتانلرینه بیانه مسارعت ایلرم .

انتخاب و اتقی اطلاع حشمتانلرینه ابلاغ ایلرکن بوقرمتدن بلا استفاده بوتون مساعیدک تورکیه ایله اسپانییا آره سنده نجاتاً بیاکیر اولان مناسبات دوستانه ک ادلمه انکشاف و تزیینده مصروف اولاجققی تأمین ایدر و ملتکمرز ایچون نافع اولان بواپیله ک خبر فراه ایصالی خصوصنده یک قیمتدار اولان مظاهر حشمتانلرندن استفاده ایله بختیار اوله جیمی بیان ایلرم . بوقراشته درکه ذات حشمتانلری حقدده برورده **بعضی حشمتانلر** حشیات عالی مرتکبانه و کزک ذات حشمتانلرینک سعادت شخصیله لری و کزک اسپانییا ملک رفاه و اقبال حقدده ک تمناجه اعتقاد بیورمکیزی رضا ایلرم عجب خالص و عالیقدرم .

ایمقده

آفریده ، بیک ملفوزور بکری یدی ستمی تشریح **بعضی حشمتانلر** بکری رسمی کونی تنظیم قلمشدر .

غازی آتاترک

شارجیه وکیل

Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in İspanya Kralı XIII. Alfonso'ya gönderdiği mektubun müsveddesi. Atatürk, yeniden Cumhurbaşkanı seçildiğini İspanya Kralı'na duyuruyor. (21 Kasım 1927)

Don Alfonso XIII
por la gracia de Dios y la Constitución
Rey de España

Al Presidente de la República Turca

Grande y Buen Amigo. Hemos sabido con satisfacción por la carta que Nos habéis
enviado, que la Asamblea Nacional Turca reunida en Angora Os ha elegido Presidente
de la República Turca. Os felicitamos sinceramente por semejante prueba de confianza de vuestro
País, y al mismo tiempo Nos complacemos en aseguraros que todos nuestros esfuerzos tendrán
a mantener y estrechar los lazos de buena inteligencia y amistad que existen entre España
y Turquía. En esta confianza aprovechamos la oportunidad para reiteraros las seguridades
de Nuestra alta estima y de la amistad con que Somos

Grande y Buen Amigo
vuestro Buen Amigo

Alfonso

En el Palacio de Madrid
a 29 de Diciembre de 1928

El Presidente del Consejo de Ministros
Pérez Galdós

İspanya Kralı XIII. Don Alfonso'dan Türkiye Cumhurbaşkanı'na mektup. Kral, ikinci defa Cumhurbaşkanı seçilen Atatürk'ü kutluyor. (29 Aralık 1928)

Hariciye Vekâleti *Tesrifat* Müdüriyeti

Evrakın umumî numarası	müstent olduğu evrakın numarası	tabinin kayıt numarası	mübeyyiz	müsavvit	mübeyyiz	müdür	müvvel müdür
Evrakın hususî numarası				<i>0/0</i>			
Evrakın tarihi				<i>14/10/1929</i>			

Hulasa

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicüshuru
İspanya Kralı Haşmetli Onüçüncü Alfonso Hazretle-
rine

Muhtubi Hâlis ve Alkaderin,

Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya İhtiyarında
çayığı olan ~~ve~~ fak ve muhadenetin muhafaza ve
takvîyesi matlup ve mütezemmîn bulunduğundan
Nezdi Haşmetanelerine ~~ve~~ Varşova Elçisi Yahya
Kemal Beyi Fevkalâde Murahhas ve Orta Elçi sıfatı
ile ~~ve~~ tayin ve izama karar verdim.

Maşarühalleyhin evsaf ve hasaili ve şadiye
kadar ibraz eylediği meaciri dirayet ve kararret,
kandisine tahmil ve tevdi olunan vazifesi ~~ve~~ iyeyi
Haşmetanelerine nazhar olacak tarzda hüsnü ifa
edeceğini zâmin bulunmaktadır.

İhtimadî

Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'den İspanya Kralı XIII. Alfonso'ya
Türkçe mektubun müsveddesi. T.C. Madrid Orta Elçiliğine atanan (Şair) Yahya
Kemal'in (Beyatlı) güven mektubu. (26 Şubat 1929)

Don Alfonso XIII
por la gracia de Dios y la Constitución
Rey de España

Al Presidente de la República Turca.

Grande y Buen Amigo: El Señor Yahya Kemal Bey ha puesto en vuestras manos la Carta que Nos habéis dirigido acreditándole cerca de Nuestra Real Persona como Embajador Extraordinario y Ministro Plenipotenciario de ese País. Las cualidades que adornan al Señor Yahya Kemal Bey, Nos hacen esperar que en el desempeño de su misión nada ha de omitir que contribuya a estrechar las buenas relaciones que felizmente existen entre España y Turquía y para el logro de este propósito Nos es grato asegurarnos que puede contar con Nuestra Real benevolencia y con el apoyo de Nuestro Gobierno. Agradecemos los votos que formuláis por Nuestra ventura personal y la felicidad de la Nación Española; pedimos asegurarnos que a la vez formulamos los más sinceros por la prosperidad de Turquía. Queremos la oportunidad para reiteraros las seguridades de Nuestra agrado y de la amistad con que Somos

Grande y Buen Amigo
Vuestro Buen Amigo.

En el Palacio de Madrid
a 26 de Julio de 1929.

El Presidente del Consejo de Ministros

Miguel Primo de Rivera
& C. J. C.

İspanya Kralı XIII. Alfonso Yahya Kemal Bey'in güven mektubunu aldığıını Atatürk'e bildiriyor. (26 Temmuz 1929)

Introduction

Niceto Alcalá Zamora y Torres
Président de la République Espagnole

A Son Excellence Monsieur Kemal Atatürk
Président de la République Turque

Grand et Bon Ami: J'ai reçu la lettre par laquelle Votre Excellence m'a bien voulu m'annoncer que la Grande Assemblée Nationale de Turquie a voulu à Votre Excellence Président de la République et qu'Elle a nommé pour la quatrième fois les pouvoirs qui correspondent à la haute Magistature de Votre Pays. Je m'empresse de féliciter sincèrement Votre Excellence pour cette nouvelle preuve de confiance que Vous a été accordée, et J'ai à cœur de l'assurer en même temps que Je venais avec satisfaction et confiance pendant son mandat les bons rapports qui existent si heureusement entre l'Espagne et la Turquie! En la remerçant des vœux qu'Elle forme pour la prospérité de l'Espagne et non bien être personnel, Je profite de cette occasion pour renouveler à Votre Excellence les assurances de ma haute estime et de l'amitié avec laquelle Je suis de Votre Excellence

Bon Ami
Signé: Niceto Alcalá Zamora y Torres
Contresigné: Le Ministre d'Etat
J. José Riera

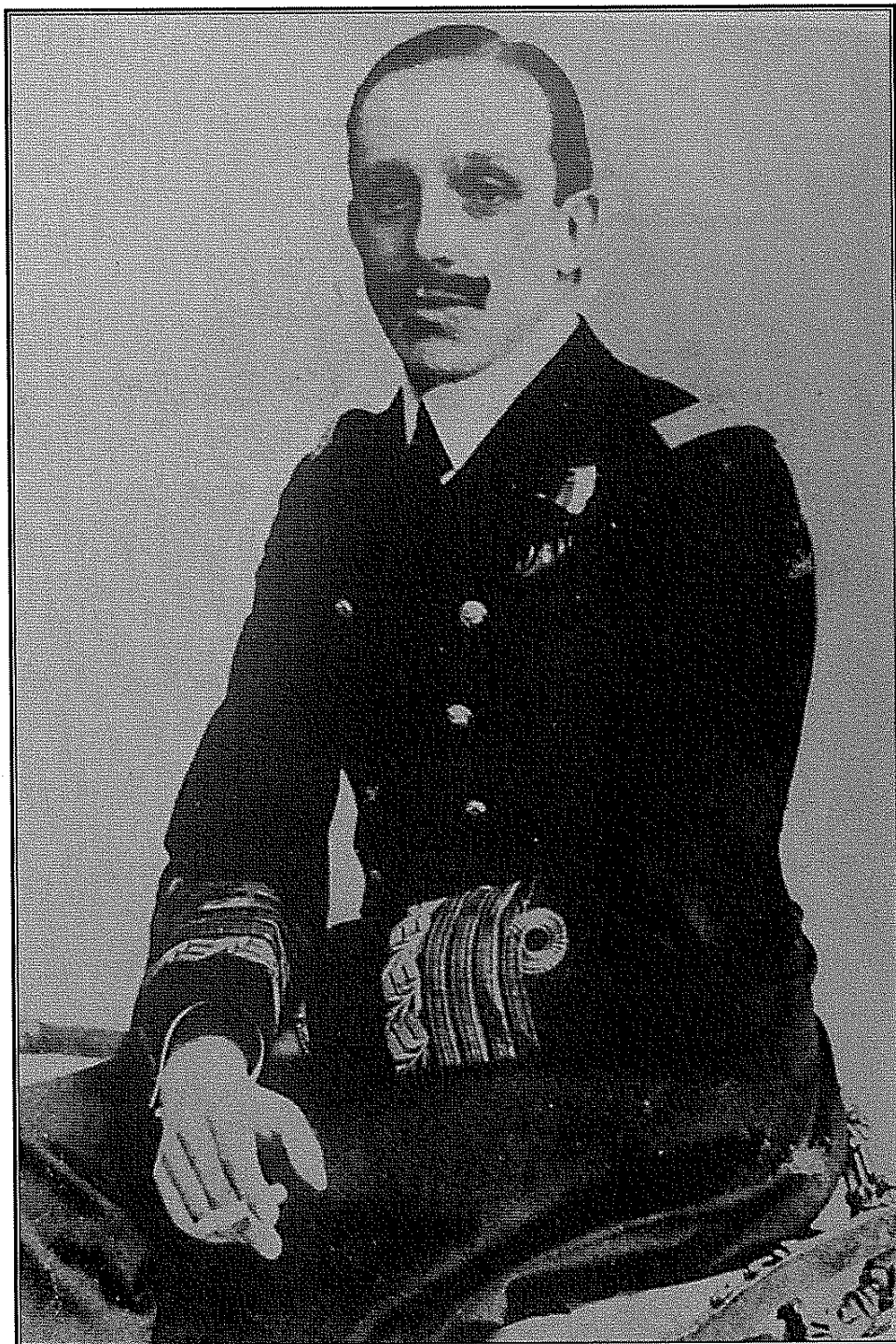
13a Reunión Nacional de Madrid
le 11 juillet 1935.

İspanya Cumhurbaşkanı Niceto Alcalá Zamora'nın Atatürk'e gönderdiği mektubun Fransızca'sı. Zamora yeniden Cumhurbaşkanı seçilen Atatürk'ü kutluyor.
(11 Temmuz 1935)

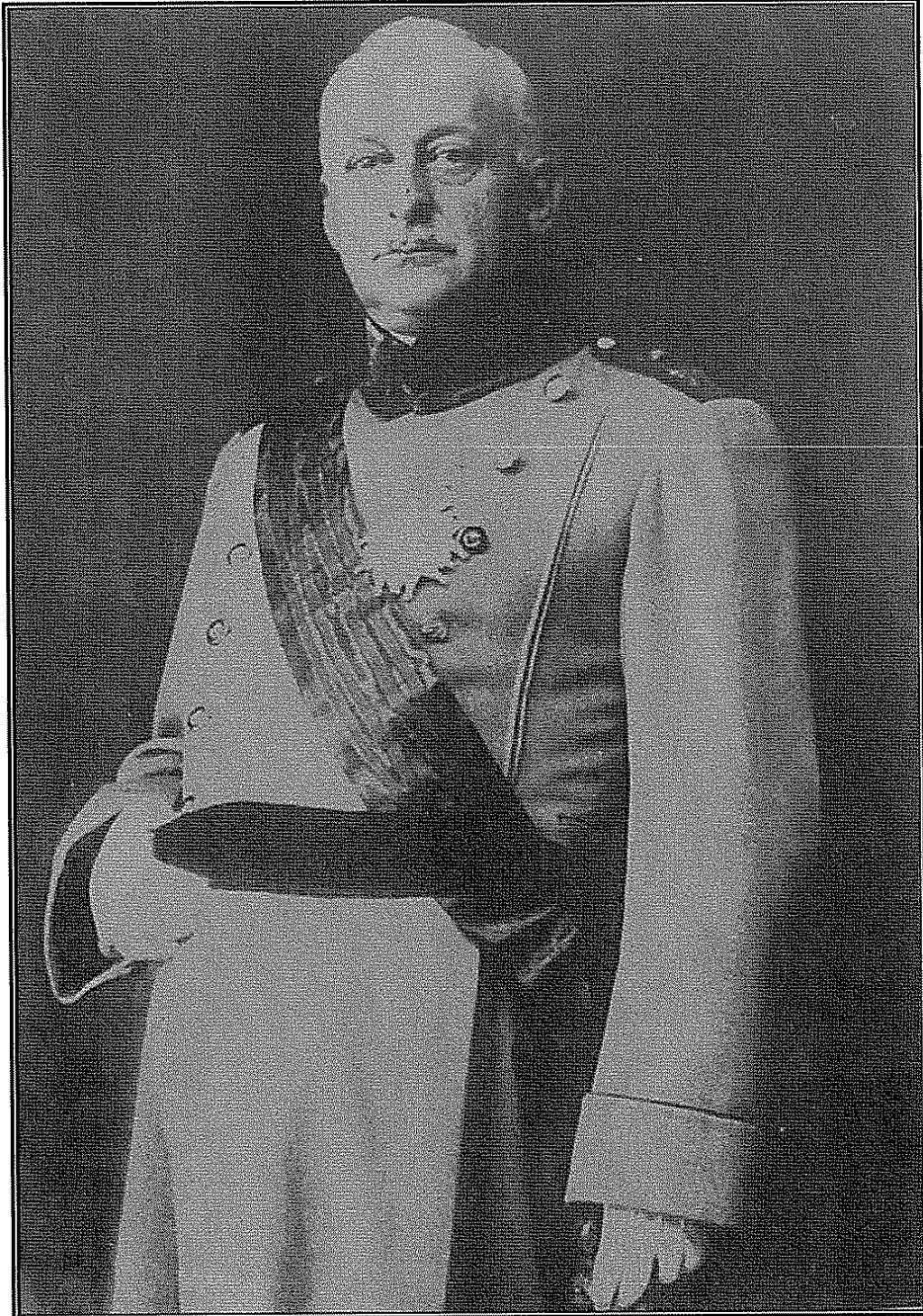
RESİMLER



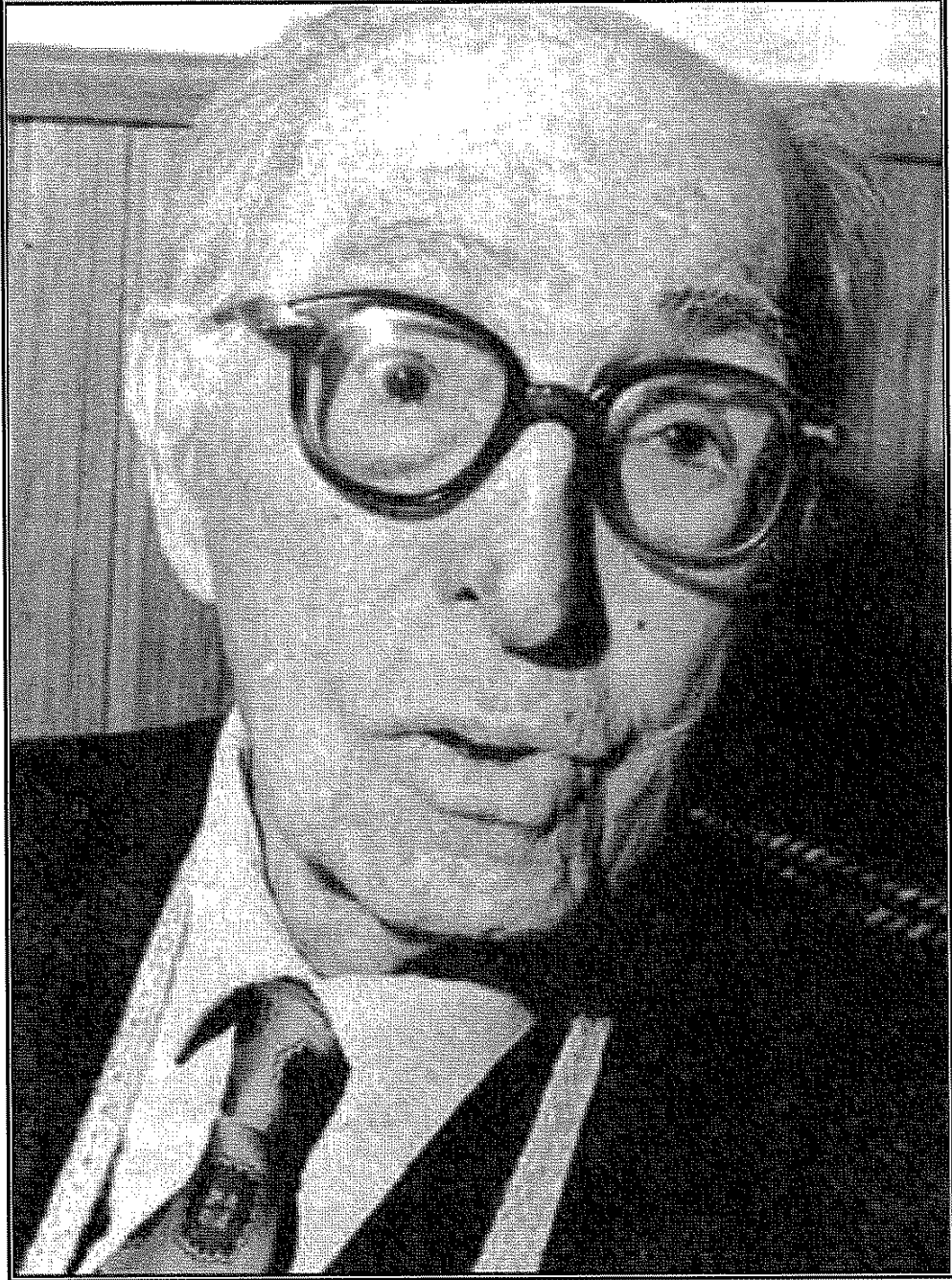
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk



Kral XIII. Alfonso



General Primo de Rivera



1925–1938 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Dışışleri
Bakanlığı görevini yürüten Dr. Tevfik Rüştü Aras



Türkiye'nin ilk İspanya Elçisi Yahya Kemal Beyatlı



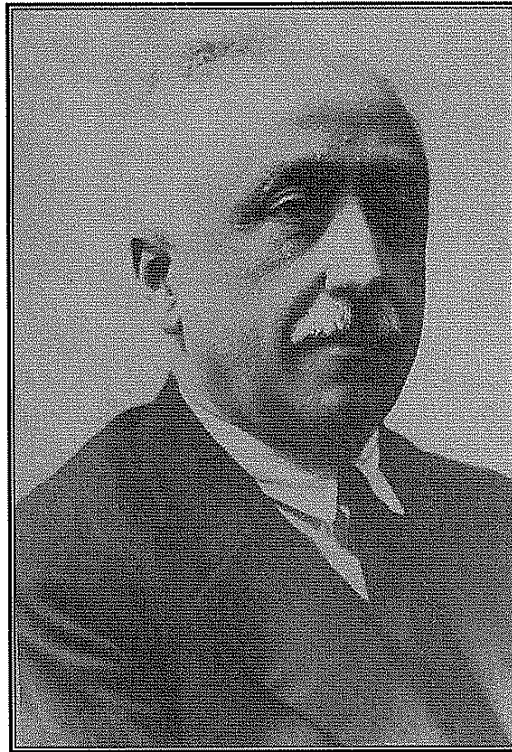
Hasan Âli Yücel



İç Savaş sırasında General Franco



Diego Martinez Barrio



Niceto Alcalá Zamora y Torres



Manuel Azafía y Díaz



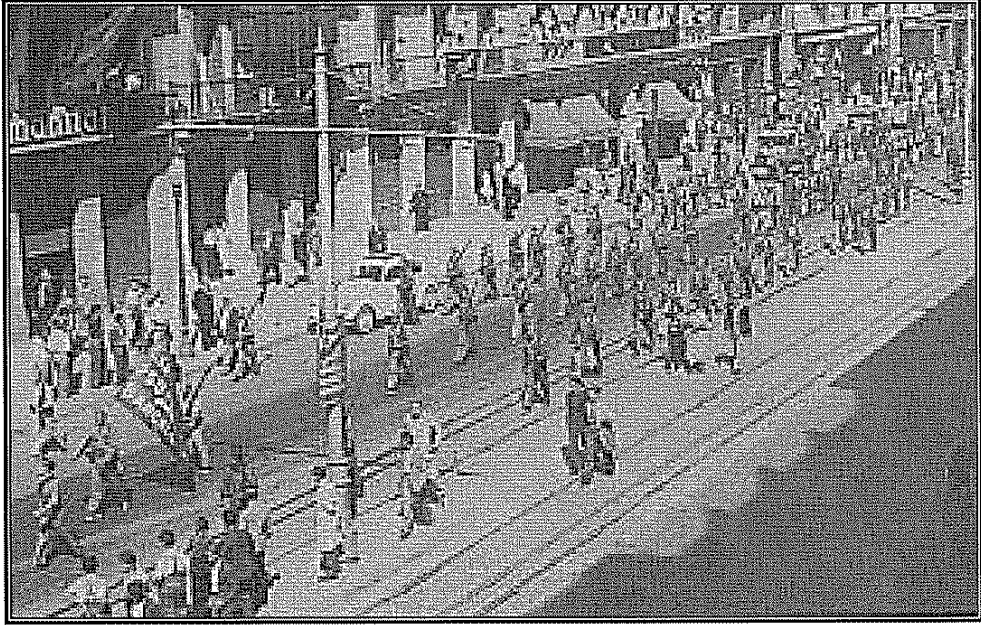
Barcelona'da kurulan barikatlar



Halk Evi'ne çevrilmiş bir kilise



Cumhuriyetçiler tarafında kalan denizciler (1936)



Barcelona'da Cumhuriyetçi askerler



Barcelona'da Mayıs Günleri (May Days) 3-6 Mayıs 1937

